

RIIGIKOGU

IV koosseis.

I istungjärk. 4. koosolek. 26. juulil 1929.

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.
3. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.
4. Riigikaitse komisjoni esitis kaitseesikusorra (sõjaseisukorra) maksvuse tähtaja pikendamise kohta.
5. Eesti ja Poola vahel Tallinnas 19. veebruaril 1927 sõlmitud kaubanduse- ja laevanduselepingu juurde käiva lisaprotokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.
6. Rahukogu kinnistusosakonna kantselei maksu seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.
7. Riigi 1929./30. a. lisaeclarve nr. 1 arvel eelkrediitide määramise seadus — I lugemisel.
8. Eesti-Ungari vahelise kaubanduse- ja laevandusekonventsiooni ning lõpuprotokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.
9. Kahe järgmine koosoleku määramine.
10. Eesti ja Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu vahelise kaubanduselepingu kinnitamise seadus — I lugemisel.
11. Merest eraldatud riikide lipuõiguse tunnustamise deklaratsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.
12. Eesti-Soome vahelise väljaandmise konventsiooni muutmise protokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.
13. Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 10.15 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

I. Päevakorra täiendamine.

Sekretär A. Schulbach'i ettepanekul täiendatakse päevakorda sisupunktide 7—13 all tähendatud seaduseelnõudega.

2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. Tollipõhitariifide muutmise seaduse rahaasjanduse komisjoni.
2. Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse muutmise seaduse üldkomisjoni.

3. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

K. Ast (stp): Kõrgesti austatud rahvaesindajad! Kui arvesse võtta seda pikka aega, mis Vabariigi Valitsusel ja lugupeetud härra Riigivanemal kulus valitsuse deklaratsiooni kokkuseadmiseks, siis tiivustas meid kõiki lootus, et käesolev valitsuse deklaratsioon sisaldab võimalikult palju konkreetseid kokkuvõtteid selle kohta, milles näeb praegune Vabariigi Valitsus oma ülesandeid nii riigipoliitiliselt kui majandusepoliitiliselt, kultuuriliselt, sotsiaalselt ja muudelt aladelt. Meie olime kõik õigustatud ootama valitsuselt üksikasjalikku töökava, milles oleksid tähendatud need põhimised jooned, mille järgi valitsus maad ja rahvast kavatseb juhtida. Säärast lootust, austatud rahvaesindajad, õigustas muu seas härra Riigivanema erakonna häälekandja „Vaba Maa“, kui ta võimalikuks pidas alles hiljuti enne deklaratsiooniga esinemist kirjutada, et praeguse valitsuse deklaratsioon omavat märksa suurema tähtsuse, kui mõningad eelmiste valitsuste omad ja seda nimelt sellepärast, et praeguse valitsuse deklaratsioon ei sisaldavat ilusaid sõnu või üldisi lauseid laiade rahvahulkade rahuldamiseks, vaid sihtjooni, kuidas praegune valitsus loodab riigi käesolevatest raskustest välja viia. Valitseva erakonna häälekandja asub juba eeskätt sellel teadmisel, et raskused on, — kuigi ta ei konkretiseeri, ei nimeta, milliseid raskusi peamisteks raskusteks tuleb pidada, — ja ütleb, et valitsuse deklaratsioon sisaldab selle kohta kokkuvõtte, kuidaviisi riik ja rahvas neist raskustest välja juhtida. Aga kahjuks, austatud Riigikogu liikmed, oleme meie tagantjärele, kus meie härra Riigivanema deklaratsiooni ära pidime kuulama, pettunud neis lootustes. Meie ei ole leidnud härra Riigivanema töökavas mingisugusi konkreetseid näpunäiteid, konkreetseid nimetusi sellekohta, milles just

nimelt valitsuse politika üksikutel aladel seisab, vaid meie leiame üldisi lauseid, niisuguseid avaldusi, mida võib tõlgitseda väga mitmekesiselt, kuidas kellegi isu, võime ja tahtmine.

Mis puudub deklaratsioonis, see on just konkreetne. Et seal vähe konkreetset, selle tõttu on deklaratsioon muutunud literatuuriks. Aga et üks valitsuse deklaratsioon ei saa olla ilmekas literatuur, mõni ilukirjanduslik teos, siis on tulnud sellest kahvatu literatuur. Valitsus ei pea võimalikuks ühegi valitsemise ala kohta öelda midagi täpset, otse nagu kartes, et kui ta ütleks, siis ei leiaks see heakskiitmist Eesti vabariigi kodanikkude või ka Riigikogu poolt. Valitsus otsekui tasa ja targu peab mõistlikuks hoida salajas kõik need kavatsused, mis tal olema peaksid — ma ei tea, kas need kavatsused töökavas on — et mitte neid lasta teatavaks saada Riigikogule ja Eesti vabariigi rahvale, kõneldes sellepärast rohkem mõistu ja peamiselt üldistes lausetes, mida nii ja teisiti võib tõlgitseda.

Kui lubatakse näiteks võrrelda praeguse Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni ta eelkäija deklaratsiooniga, siis puutub see vahe eriti teravasti silma. Eelmise valitsuse deklaratsioon sisaldas väga paljudel aladel õieti konkreetseid tahteavaldusi, võtame näiteks kas või sotsiaal- ja töökaitseala. Võtame kätte eelmise valitsuse deklaratsiooni, siis näeme, et seal ei ole üldistes sõnades öeldud, kuhu valitsus mõtleb suunda oma politikaga sotsiaal- ja töökaitsealal, vaid leiame täpse loetluse neist seaduseelnõudest ja praktilistest aladest, mis valitsus tahab teostada. Ma pean ütlema, et suurema osa, mis valitsuse deklaratsioon konkreetset sisaldas, on valitsus ka täitnud. Üks osa seaduseelnõudest, mis valitsuse deklaratsioonis sotsiaalseaduseandluse alal lubatud oli, jäi kahjuks Riigikogu poolt vastu võtmata, jäi vastu võtmata peaaegjalikult sellepärast, et valitsevas koalitsioonis leidis rühmi, täpsemalt öeldud rühmi, kes kokkuleppe alustest kinni ei pidanud ja kes siis Riigikogus võimalikuks pidas valitsuse oma poolt esitatud seaduseelnõude vastu sõjakäiku alata. (L. J o h a n s o n'i, stp vahelhüüe.) Valitsus selles mõttes täitis oma lubaduse, et ta Riigikogule esitas eelnõu, mis deklaratsioon sisaldas, ja kui valitsevas koalitsioonis eneses ei oleks niiöelda äraandlikku toimetamist ilmsiks tulnud, siis oleks ka see osa deklaratsioonist tarviliku teostamise leidnud.

Sedasama võime öelda ka teiste endise valitsuse deklaratsiooni osade kohta, eriti hoolekande kohta, kus valitsus mitte umbkaudsetes lausetes ei öelnud, mida ta teostada tahab, vaid ta ütles, et valitsus tahab Hoolekande seadust, mis viie aasta eest vastu võe-

tud aga siitsaadik teostamist ei leidnud, teostama hakata, ja et ta nõuab selleks otstarbeks Riigikogult vastava krediidi, mille Riigikogu tõepoolest valitsusele ka andis.

Sedasama võiksime öelda veel põllumajanduse kohta, kus valitsuse deklaratsioon sisaldas konkreetseid andmeid selle kohta, kuidaviisi valitsus mõtleb võidelda ikalduseaastate kannul käivate halbade nähtuste vastu. Seal oli asundusekapitali kohta konkreetseid andmeid, mida mõeldakse sellega teha j.n.e. Kõigi tähtsamate riigielu küsimuste kohta sisaldas deklaratsioon mitte üldkujulisi lauseid, vaid konkreetseid, puhtsisulisi teateid.

Sellest deklaratsioonist aga, kui teie, härrad Riigikogu liikmed, vaevaks võtate selle hoolikalt läbi vaadata, leiata teie konkreetset lõpmata vähe. Mul on siin 4—5 lehte käes, millelstele Vabariigi Valitsuse deklaratsioon mahutatud, ja mul on võimalus olnud ainult neljas kohas teha riste, need tähendavad seda, et seal on nimetatud puhtkonkreetseid asju. Muidu aga kõik need leheküljed sisaldavad sääraseid nimetamisi, kokkuvõtteid ja tähendusi, mis ei kohusta valitsust mitte millekski.

Valitsus ei võta selle deklaratsiooniga endale ühtki konkreetset kohustust. Lugupeetud Riigikogu liikmed! See ei ole ainult sotsialistliku rühma hindamine praegusele valitsuse deklaratsioonile, vaid nii on seda deklaratsiooni sunnitud olnud hindama ka üks osa kodanlikust ajakirjandusest, kes enam-vähem vabalt selle kohta võis sõna võtta. Ma juhin tähelepanu tänase kuupäevaga „Päevalehele“; seda ajalehte nimetatakse erapooletuks, kuigi ta seda ei ole, ja meie, tundes ta telgitaguseid, oleme sunnitud seda lehte võtma kui üht valitsuseerakonna lehte. Siiski ta ei ole niisugune, kui teised valitsuseerakonna häälekandjad, ja sellepärast on tal võimalus vabamalt oma arvamist avaldada. Selles juhtkirjas jõutakse samale otsusele deklaratsiooni kohta, mis meiega ütleme. Leht ütleb, et sisuliselt pakub uue valitsuse deklaratsioon mõnegi üllatuse. See pidi töötama väga palju, kuid neile, kes seda nüüd kuulnud ja lugenud, valmistab see väikese üllatuse. — Ta ütleb „väikese üllatuse“, pidades meeles oma kohus-tusi koalitsiooni vastu. Edasi kirjutatakse: „Kui deklaratsioon on vaid literatuur, oleks tahtnud loota siiski head sisu, sest tema valmistaja pidi olema O. Strandman. Kuid midagi strandmanlikku me selles deklaratsioonis ei leia, Strandman'i isik ühes tema suurte kavatsustega on sealt kadunud. Tugevast valitsusest ei leia jälgegi. O. Strandman'i, kui Riigivanema kandidaadi valitsuse moodustamise nõuetest ja alustest ei leia mingisuguseid jälgi. O. Strandman'i, kui Riigivanema töö-

kavas. Isik on täitsa kadunud, jäänud vaid kuiv, ilmetu deklaratsioon“. Tähendab, sama iseloomustus, mille andsin mina — ilmetu.

Aga selle lehe toimetaja leiab siiski, et deklaratsioonil on oma vourused. Ta ütleb, et see deklaratsioon ei sisalda niisuguseid asju, mille teostamine nõuaks pikemat aega, see deklaratsioon asub maa peal. Edasi ütleb veel: Ei ole võetud enese peale suuri, kindlaid lubadusi, nii et on jäetud ettevaatlikult ka taganemisteid. See on selle deklaratsiooni vourus, et ei ole võetud kindlaid lubadusi ja et on jäetud ka taganemisteid. Tähendab, „Päevaleht“ konstateerib sama, mis meiegi. Nimelt et valitsus ei ole sõandanud teisiti talitada. Valitsus ei ole sõandanud avaldada selgemal kujul oma kavatsusi valitsemise aladel. Meie võime ja oleme sunnitud oletama, et valitsusel puuduvad igasugused kavad, kui tähele panna selle deklaratsiooni imelikku sõnastust ja valitsuse juhuslikku koosseisu.

Valitsus ei ole sõandanud seisukohta võtta oma deklaratsioonis isegi kõige suurema ja tähtsama küsimuse kohta, nimelt põhiseaduse muutmise küsimuse kohta. Meie teame, et viimastel valimistel oli see küsimus ühe suurema erakonna juures löögiküsimuseks, löögivõtteks. Ma ei taha sellega öelda, nagu oleks sotsialistlik rühm huvitatud põhiseaduse muutmisest, ja et heidame ette valitsusele, et ta ei ole võimalikuks pidanud algatust oma kätte võtta. Meie oleme kaugel sellest. Meie rahuldume praeguse põhiseadusega ja loodame, et kui mõningad halbused valitsuse töös ilmsiks tulevad, siis ei tule seda põhiseaduse arvele panna. Kui see põhiseaduse arvele pannakse, siis on see nii, nagu venelane ütleb — hajgelt pealt pattude ladumine tervele peale. Aga see ei tähenda, et valitsus ühes küsimuses, mis saanud põlevaks ja aktuaalseks küsimuseks, ei peaks kindlat seisukohta võtma. Kui põhiseaduse muutmise küsimus valimiste ajal olnud üheks peaküsimuseks ja see valijakonnale teatavaks tehtud, siis peab ka valitsus selle eest hea seisma, et selles küsimuses täiele selgusele jõutaks, et mingisuguseid arusaamatusi enam ette ei tuleks. Kui see küsimus on juba kardinaalküsimuseks tehtud, siis peab siin selgus valitsema. Valitsus ei ole suutnud oma seisukohta avaldada, ta pooldab mingisugusel määral põhiseaduse muutmist või leiab ta selle otstarbetu. Ta katsub ainult viibata Riigikogu poole ja öelda: „Kui Sina, Riigikogu, midagi toimid ja ette võtad, ega meie lausa jalga ette panema ju ei hakka“. Rahvas ja maa on aga õigustatud selles küsimuses selgust nõudma niihästi Riigivanemalt kui Vabariigi Valitsuselt üldse. On see ju üks neist riigipoliitilistest küsimustest, milles

ei või olla mingit sõgesikumängu ega põikle-mist, vaid kust kõik erakonnad ja eriti valitsevad erakonnad ja valitsev koalitsioon on sunnitud sirgejooneliselte oma poliitikat teatama.

Mul oleks, lugupeetud rahvaesindajad, suur kiatusus teile deklaratsioonist üksikuid palakesi ette lugeda prooviks selle kohta, kui võrt ennast peitvalt on osanud, kui võrt oma mõtteid peitvalt on osanud deklaratsiooni kokkuseadja või kokkuseadjad lausestada. Seal on asju, mis peaksid või tohiks isendast mõistetavad olla ja mille kordamine ülearusena tundub: „Valitsemise võimu tahab Vabariigi Valitsus kasutada vastavalt põhi- ja teistes seadustes äramääratud õigusliku riigikorra põhimõtetele. Erakorralisi volitusi tarvitab valitsus ainult nende vastu, kes oma tegevuse on sihtinud meie demokraatliku riigikorra muutmisele vägivallaga“.

Lugupeetud härrad! Tahaksin küsida, kas tohiks valitsusel üldse olla teist võimukäsitamise õigust kui see, mis on määratud põhiseaduses ja seadustes, mis moodustavad meie õigusliku riigikorra. Kui valitsus teistsugust praksist tahaks omandada, kui valitsus teisiti tahaks käsitada riigi võimu, siis ei oleks see enam õiguslik valitsus, ei oleks enam demokraatliku riigi valitsus, vaid see peaks olema võimuhaarajate valitsus. Niikaua kui valitsus on iseenesest toonitanud ja avaldanud, et ta loiaalselt soovib riiki valitseda, ei oleks ta võinud säärasel kombel oma valitsemise tahtest ja oskusest deklareerida. (O. G u s t a v s o n, stp: Pilsudski mõju!)

Riigivalitsemine piirdub kõige lähedamalt omavalitsuse tegevusega kohtadel. Ma pean kiiduväärselt mainima, et härra Riigivanem ei ole seda tähtsat asja unustanud. Tal on deklaratsiooni kokku seades meelde tulnud, et meil ka omavalitsused on, ja et nende jaoks peab midagi ütleva, midagi nagu ütleva. Ma lausun meelega: peab nagu midagi ütleva, ja ta ütleb siis: „On aeg seadusandlikul teel kindlaks määrata meie omavalitsuse ülesanded, korraldus ja tegevusekava ja temale võimaldada selleks tarvilikud tulud“. Pange tähele — on aeg. Valitsus deklareerib seda, et on aeg. Kas ta mõtleb ja mida mõtleb teha, see on teine asi. Siin ei julge valitsus mingisuguseid lootusi avaldada ega lubadusi välja panna, ega vastutust endale võtta, sest siis peaks ütleva, missuguses sihis tahaks ta korraldada tulevikus meie omavalitsust. Meie kõik teame, et ei ole mingisugune värskest taevast allatoodud täht see, et meie omavalitsuse seadus oleks tarvis uuesti välja töötada, ja et eriti omavalitsuse tulude küsimus nõuab lahendamist. See ei ole sugugi praeguse valitsuse poolt ülesleitud tõde. Aga kui valitsus

ütleb, et aeg on selleks saabunud, siis tahaksime arvata, et valitsus ka midagi selles asjas ette võtab ja siis on loomulikult väga tähtis, kuidas ja mis ette võetakse. Selle kohta aga ei leia valitsus midagi võimalikuks lausuda.

Edasi võibolla lubatakse mulle veel deklaratsioonist ette kanda mõni rida. See on küll õrn küsimus, nimelt usuküsimus. Siin lubatakse suhtuda heatahtlikult rahva usulistele nõuetele, Vabariigi Valitsus tahab heasoovlikult lahendada riigi ja kiriku ainelised vahekorrad. Ma loodan, et härra Riigivanem austab meid oma vastusega pärast läbirääkimiste lõppemist ja ütleb, missugused oleksid need ainelised vahekorrad, mis riigi ja kiriku vahel nõuavad korraldamist. (M. M a r t n a, stp: Ja missuguse kiriku vahel?) Heasoovlikkuses kiriku vastu ma ei kahtlusta ei valitsust ega Riigivanemat — selleks puuduvad põhjused, aga ma tahaksin teada, milles seisab siin sisu.

Austatud Riigikogu liikmed, ka eelmise valitsuse deklaratsioonist oli toodud sama küsimus. Seal oli ka juttu riigi heasoovlikust suhtumisest kirikule, kuid seal oli toetatud konkreetsele asjaolule ja oli öeldud, mis tuleks teha.

Naerdi mõne lubaduse kui lõbusa asja üle. Aga kogudustele olid need siiski väga tähtsad.

Mina ei taha Riigivanemale ja koalitsioonile etteheiteid teha, nagu oleks ta usu ja kiriku ning koguduse asjad jätnud hooletusse, vaid tahan tähelepanu pöörata sellele, et selles küsimuses ei ole härra Riigivanem tarvilikuks pidanud öelda ühtki konkreetset sõna, vaid piirdub ainult üldiste lausetega.

Väga suure tõe sõnastab ja kuulutab härra Riigivanem seal, kus kõneleb riigikaitsest: „valitsus arvestab riigikaitse ja kaitseväe korraldamisel meie riigi julgeoleku vajadustega“.

See on alles uudis. Siitsaadik ei teadnud keegi, milline otstarb on kaitseväl, et see on nimelt riigi julgeoleku kaitsmine. Ainult nüüd pärast ilmatu suurt kodanlikku koalitsiooni öeldakse, et riigikaitsele nii suur tähtsus. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Härra Ast, meie ei tahtnud sisse võtta. See on vist viimsel silmapilgul kaitseministri ettepanekul härra Rei deklaratsioonist võetud.)

Ma võtan selle teatavaks, kuid julgen otsekohe siia juurde lisada, et eelmise valitsuse deklaratsioon sisaldas selles osas konkreetseid valitsuse kavatsusi. Aga üks konkreetne koht ja nimelt esimene selles deklaratsioonist, kui järjekorras minna, leidub siiski riigikaitse korralduse küsimuses, see on et: „üheks lähemaks ülesandeks loeb valitsus vägedehajutaja instituudi elluviimise“.

Mina ei saa selle kohta lausuda head ega halba, see on juba otsustatud ligilähedalt

aasta tagasi, ja need olid mingisugused juhuslikud asjaolud, ma ei taha neid asjaolusid puudutada, mispärast see instituut siiani ellu kutsumata jäänud.

Edasi loeme deklaratsioonist: „Eesti rahvas peab olema vääriiline liige kultuurrahvaste peres. Kuigi meie haridusliku ja sotsiaalse elu korraldamise käigu hoo määravad paratamata meie vaimlik ja majanduslik kandejõud, ei tohi siiski olla seisakut ega tagasiminekut.“ See tahab nähtavasti olla siis meie praeguse valitsuse hariduse- ja sotsiaalalaline programm ja hoolekandevaline programm. Tõsi küll, et pisut hiljem hoolekande kohta veel öeldud on: tervishoiu ja hoolekande aladel tuleb vastavaid seadusi elunõuetele kohaldada, erilist rõhku pannes hoolekandele laste ja emade eest j.n.e.

Rohkem ei leidu selles deklaratsioonist viipeid hoolekande korraldamisele. See osa, mida ma siin deklaratsioonist ette kandsin, ei ütle midagi, missuguses suunas või kuidas tahetakse hoolekannet korraldada. Aga seal, kus räägitakse seaduste elunõuetele kohaldamisest, seal meie oleme sunnitud kahtlustama, et nähtavasti Vabariigi Valitsusel, kui ta deklaratsiooni kokku seadis, silmade ees hõljus põllumeeste poolt nii väga siunatud Hoolekande seaduse muutmise, mida nimetatakse kohaldamiseks. Sellest võiks järeldada, et kuna eelmine valitsus Hoolekande seaduse teostamisele asus ja selleks otstarbeks Riigikogult vastavad krediidid nõudis, on nähtavasti praeguse valitsuse eesmärgiks mitte Hoolekande seaduse elluviimise jätkamine, vaid, — tarvitades valitsuse sõnu — selle kohaldamisele asumine. See on väga kurb ennustus, kui meele peame, et meie riigis hoolekande alad on suuremas soidis kui paljud teised alad, kõnelemata ja võrdlemata meie hoolekannet Lääne-Euroopa riikide hoolekandega, kus protsentuaalselt riigi eelarves hoolekandele hoopis rohkem summasid kulutatakse, hoolimata sellest, et sealsed ühiskonnad rikkamad on, ja seal niisugust sotsiaalset viletsust ei ole kui meil. Kui sellest hoolimata Riigivanem deklaratsioonist ütleb, et seisakut ja tagasiminekut ei tohi olla, siis lubage öelda, et tagasi läheb kõik, mis ei oska edasi minna ja areneda. Ja sellepärast on Teie usk, härra Riigivanem, et Teie tagasi ei lähe, liivale rajatud usk. Teie olete sunnitud tagasi minema, kui Teie edasi ei lähe.

Koolide kohta lausutakse, et „kooliolusid korraldavad seadused tulevad täiendada ja ajajooksul ilmsiks tulnud puudustest vabastada, täienduse- ja kutsekoolid välja arendada ning eriti rõhku panna koolitöö edendamisele kasvatuse suunas“.

Kui kahju, et ka selles küsimuses on piiratud ainult üldiste lausetega. Milles seisavad need puudused, mida mõtleb kõrvaldada praegune Vabariigi Valitsus, kas tal on jälle mõttes üles tõsta seda kirikuulsat keelte-küsimust, millega viimasel Riigikogul tema lõpp-päeval tegemist tuli teha. Meie rahvakoolide praeguse korralduse ja seaduse kohta ei ole erilist arvustust kuskil kuuldavale tulnud. (L. J o h a n s o n, stp: Aga nad tahavad muuta.) Ei ole selle muutmise tarvidust pedagoogilistes ringides rõhutatud, ja sellepärast oleme sunnitud arvama, et kui räägitakse puudustest ja nende parandamisest, siis on arvatavasti härra Riigivanem mõelnud esijoones ja peamiselt neid puudusi, mida parempoolsed ütlevad olevat meie haridusetööl, millest palju on kõneldud härrade põllumeeste kogude liikmete kongressidel, ja ka viimaste valimiste ajal põllumeeste kogude kihutusekoosolekutel.

Peamine puudus nende arvates seisab selles, et meie kooliaeg liiga pikk on, et meie õppeprogramm liiga suur, et meie rahvas muutuvat liiga targaks. (M. M a r t n a, stp: Jah, ükskordüks — see teeb rahva targaks!) Siin on üks minu kolleegidest, Võru rahvasaadik, kes leidis, et peamine puudus on haridus. Tema leidis, et haridusekulud ongi need, mis riigi põhja viivad. Ta katsus leida pinda sellele oma arvamisele Rõuge ja Haanja maades, kus kultuuriline tasapind võrreldes Tartu- ja Viljandimaaga umbes 50% madalam. Seal võis seda jutlustada. Aga mulle tundub, et ega Vabariigi Valitsus meie kooli- ja haridusepolitikat ei saa ometi maandada neile tasapindadele, milliseid demagoogiliseks otstarbeks jutlustavad isegi mõned haritud isikud valimiskihutusetöö ajal ja ka üksikutel kongressidel.

Austatud härrad Riigikogu liikmed! Ma kardan, et edasilugemine ja puuduste ettetoomine oleks viljakusetu. Seda nimelt sellepärast, et kogu deklaratsioon on ühtviisi kokku seatud. Ei saa sealt, kus sisu vähe, noppida välja vilja. Sellepärast tundub, et meie võiksime nende näidetega leppida. Teie olete vist kõik, härrad Riigikogu liikmed, juba veendunud, et deklaratsioon ei sisalda valitsuse tegevuse kohta mingisuguseid andmeid, millest võiks järeldusi teha valitsuse politika ja tegevuse kohta. Näiteks on meile kõigile teada, et üheks tähtsamaks küsimuseks praegune valitsus seadis endale majanduseküsimused, eriti aga krediidküsimuse. Riiklik krediidküsimus on otsekui praeguse Riigivanema isikuga ühte kasvanud. Enne veel, kui härra Riigivanema kandidaat Riigivanemaks oli saanud, pidas ta tarvilikuks selles küsimuses oma credo öelda. Deklaratsioonist loeme krediidipolitika kohta asju, mil-

lele vastu vaielda ei saa, aga mis absoluutselt midagi ei ütle selles suhtes, milline valitsuse krediidipolitika oleks. Meie loeme järgmist: „Meie krediidipolitika nõuab asjatundlikku ja järjekindlat juhtimist“. Ega siis valitsus ometi ei arva, et peab meie krediidipolitikat ajama asjatundmatult ja järjekindlusetult? Aga asjatundmine ja järjekindlus võib olla ka kõige halvema krediidipolitika juures. Mida järjekindlam on halb politika, seda suuremasse rappa see kisub.

Edasi loeme: „Siin seab Vabariigi Valitsus esimese juhtnõarina üles nõudmise, et riiklikud rahaasutused ei pea oma peaaulesandeks seadma kasusaamist, vaid riiklikkude rahatagavarade otstarbekohast juhtimist majandusepoliitiliselt tähtsatele aladele.“ Ükski meie riigi rahaasutustest ei ole siitsaadik välja läinud kasude teenimisele. Ei ole nad kasude teenimisest huvitatud. Ei saa keegi arvata, et meie riigi rahaasutused eriti krediidipolitikat liigkasu võtmise otstarbel võiksid ajada. Küsimus seisab selles, kuidaviisi mõista majanduse ülesehitamist. Milline on valitsuse arvates see krediidipolitika, mis peab aitama üles ehitada rahvamajanduse? Seda tahame meie teada. Et see rahvamajanduse tervendamisele peab kaasa aitama, on teada, aga siin lähevad samuti arvamised lahku, ja meie oleksime sellelt Riigivanemalt, kes krediidipolitika teataval määral oma erialaliseks küsimuseks teinud, selge sõna tahtnud kuulda. Milles seisab praegu valitsuse krediidipolitika?

„Ühtlasi peavad samad rahaasutused hoidma oma kassades küllaldasest tagavarad, et tasakaalustada meie rahvamajandust ja rahaasjandust rasketel aegadel.“ Austatud härra Riigivanem, Teie oleksite võinud öelda niisamasuguste heade tagajärgedega, et igal rahaasutusel peab olema oma väljaminekute kassa ja sissetulekute kassa. See on samasugune majandusepoliitiline tarkus kui seegi, mis siin deklaratsioonis öeldud, ja sellepärast, austatud härrad, ei ole meil ka selles küsimuses, mis eriti oleks pidanud koloriitselt esile toodama praeguse valitsuse deklaratsioonis, mingisugust selgust. Ma tuletan meelde, et teie leiate selle selguse neist kirjutustest, mida härra Riigivanem enne oma kõrgele kohale asumist avaldas erakonna häälekandjas „Vaba Maas“, ja mis ka muus ajakirjanduses leidsid erksat tähelepanu ning arvustamist.

Vaadake, tolle krediidipolitika kohta oleme meie küll sunnitud väga kahtlevalle seisukohale asuma. Meie kardame, et too krediidipolitika ei aita meie tööstuseel üles ehitada. Tolle krediidipolitika kohta võiks öelda, et too ei ole mingi majanduseprogramm, vaid ennem ma-

janduslik pogromm. (J. Holberg, põl: Pogrommimees!)

„Vabariigi Valitsus peab oma tähtsaks ülesandeks ajada niisugust majandusepolitikat, mis meid viiks meie väliskaubanduse tasakaalustamisele.“ Oleks huvitav teada olnud, millise valitsuse ees niisugune ülesanne ei ole seisnud, ja milline valitsus seda ülesannet ei tunnustaks. Aga meie tahaksime ikkagi lähemalt teada, milliste abinõudega mõeldakse seda toimida, kas piirduakse apelsinitolliga, või on veel mingisuguseid muid üllatusi tulemas. Igatahes see algus, nii misäärne kui see oli, on ühtlasi kahetsemisväärne, mu herrad. Kas teie olete vaevaks võtnud järele vaadata, millest on tekkinud meie jooksva majanduseaasta passiviteet kaubanduse bilansis? Meie teame, et olime sellest kord üle ja meil oli isegi tunduv ülekaal väljaveo alal. Ma mõtlen, ilma et teil tarvis oleks sorida mingisuguseid statistilisi kuukirju ja hankida andmeid siit ja sealt, et teie kerge vaevaga veenduksite ilma selletagi, et meie kaubabilansi passiviteet oli tingitud ainuüksi möödunud halvast majanduseaastast. (A. A n d e r k o p p, tões: Ilmaski mitte!) Esiteks langes meie põllumajanduslik väljavedu, ja see oli muidugi tähtsam tegur selles asjas, ning teiseks tõusis meie sissevedu toiduainete näol ootamatult suureks ikalduseaasta tagajärjel. Meil ei oleks tarvisenud niipalju tera- ja jahuvilja sisse vedada kui meil oleks olnud normaalne põllumajanduseaasta. See oli peamine põhjus, mis pärast meie kaubabilanss jooksva majanduseaasta mõnel kuul suurelt passiivseks kujunes. Aga kas siis selle hädaohu vastu peaksime võitlema kaitsetollidega? Keelake ära leiva sissevedu, keelake jahu sissevedu, pange neile ainetele keelutollid, — mis meie sellega kätte oleksime saanud? Kas saaks meie riik mingisugust tulu sellest? Meie õnnetus seisab selles, et meie majandus on ühekülgseks arenenud: niipea kui põllumajandus ikaldab, siis on paratamata meie kaubabilansi passiivseks muutumine, sest meie tööstus ei ole nii tugev, et ta oleks teiseks suureks rahvamajanduse alaks, ja hoiaks oma väljaveoga kaubabilansi tarvilikus tasakaalus ja kõrguses. Sellepärast on põllumajanduse arendamise kõrval peamiseks ja tähtsamaks ülesandeks Eesti Vabariigi Valitsusele, kui ta tahab asjatundlikult suhtuda neile küsimustele, abinõude otsimine krediidiandmise teel tööstuse elustamiseks, tööstuse tõstmiseks. Kaubabilansi passiviteedi ärahoidmine kaitsetollide abil on üks õnnetumatest majandusevõtetest, sest sellega tõstetakse ainult elukallidust ja suurendatakse alatoitlust. Kas siis tõesti herrad koalitsioonirühmade esindajad arvavad, et kuna nüüd apelsinidele uuesti peale pandud keelutoll — ma nimetan

seda „keelutolliks“, sest selle tõttu ei saa enam meie keskmised kihid, rääkimata vaesematest kihtidest, apelsine tarvitada, — on ära hoitud meie kaubabilanss sisseveo ülekaal. Kas need 170 miljonit ümmarguselt, millise summa eest apelsine sisse toodud alates tollest ajast, kui toll maha võeti, kas see 170 miljonit marka on tõesti see ala, mille arvel meie saaksime teostada tunduvat, mingit märgatavat paremust meie kaubabilanss. Selle küsimuse juures tehti pööraselt suurt demagoogiat. Teie mäletate, herrad põllumeeste rühma liikmed, et see oli teil valimiste ajal tähtsamaks küsimuseks, teie kujutasite asja omaviisi. Teie ütlesite, vaadake, kuhu läheb meie vaevagateenitud raha, mõelge — üle 110 miljoni marga! Tuli välja nagu ostaks riik apelsine maksumaksjate kulul saadud rahaga! Kas see raha ei tule põllumehe taskust, küsisite teie! Ja lisasite juurde: Kas põllumees sööb apelsini?! (N a e r pahe- mal ja paremal pool.) Ja teie ütlesite, et need on need kurjad sotsialistid, kes viisid läbi tollivaba apelsinide sisseveo ja seda teie tasku peal, põllumehed. Sellest ruttasite teie agitatsioonis kasu tegema. Ma küsiks, kas niiviisi lahendatakse majandusepoliitilisi küsimusi? (J. Holberg, põl: Kõlbate meile päris ära agitaatoriks.) Ma olen oma kurbade kogemuste tõttu väga palju sunnitud olnud teid kuulama ja teie agitatsiooni-politikaga tutvuma, aga ometi ei ole see apelsinide asi, kuigi see mõnele tundub tühisena, tähtsusetu asi. Millepärast veeti sisse apelsine läinud aastal võrdlemisi palju? Lihtsalt sellepärast, et apelsinid läinud aastal esmakordselt tollivabaks lasti ja teiseks, et läinud aastal ei olnud mingisugust puuvilja, isegi marju peale jõhvikate. Valitses äärmine suur tarve puuvilja järele. Selle tõttu veeti sisse seda ka palju. Tänavu, kus teataval viisil juba apelsinide küllastus maad leidnud ja kus nähtavasti paremate kliima olude tõttu meil lootust puuviljalõikuseks — loodetavasti saame tänavu õunu, ka marju on meil rohkesti ja võrdlemisi odavate hindadega — ei oleks vististi apelsinidevedu nii suur olnud. Aga see tarve oleks tekkinud talvel, siis kui puuvilja enam ei ole, sest teadupärast ei ole meil pärast jõuluid oma õuntega midagi peale hakata. Vastake kätt südamele pannes, kas on see halb, et apelsine sisse tuuakse? Kas teie olete kunagi vaevaks võtnud kooliarstide poole pöörata ja kuulata nende arvamisi selles küsimuses? Ma olen seda teinud, olen isegi pööranud mitme kooliarsti poole ja olen saanud ikka ühe ja sama vastuse. Nad ütlevad — see küsimus oli arutamisel ka viimasel arstideleidu koosolekul — et hoolimata sellest, et möödunud talv oli üks halvematest talvedest, oli kliima poolest karm, oli toitluseolude poolest vilets, oli hai-

guste poolest rikas talv, sest meil möllas griptaud, — kõigest sellest hoolimata, hoolimata külma karmusest, hoolimata halvast toitlusest, kurjast tõvest, olid meie koolilapsed tänavu nii psüühiliselt, kui ka füüsiliselt paremas seisukorras, kui endistel aastatel. Härra Vestholm, ma pean Teid väga heaks koolimeheks, ja ma oleksin tänulik, kui Teie ses suhtes siin oma arvamist avaldaksite. Teil on küll kesk-kool, ja seal ei ole olukord niisugune kui alamates koolides, aga kahtlemata on Teil ka selle küsimusega kokkupuutumist olnud. Kooliarstid ütlevad, et tänavu kevadel on meie õpilased koolides palju tervemad, kui endistel aastatel, ja seda kirjutavad nad apelsinide arvele. Teie võite naerda selle üle, aga kultuurilistes riikides ei naerda selle üle. Meie õppiv noorsugu kannatab lõpmata palju selle all, et ei ole puuvilja. Kui teie tahate teha ökonoomiat rahvamajanduse tarvete varal, siis ütleme meie, et see on vilets ökonoomia. Ja kui ka kõik muu on rajatud samale alusele, siis ei ole see kokkuvõtte, vaid sellega teie valmistate majandusliku pogrommi.

Lõpuks lubatakse mulle, lugupeetud rahvasindajad, nüüd vast küsimus püsitada, mispärast ei ole praegusel valitsuse deklaratsioonil sisu. Ja vaadake, seda peaksite teie muidugi paremini teadma, aga meie teame seda ka. Ja et teie seda ei ütle, sest see ei ole teile kasulik, siis ütleme meie seda, ja nimelt, et see deklaratsioon on sisult kahvatu ja verevaene, sellepärast, et koalitsioon on praegu suur ja lai. See ei ole loodud mitte ülesehitavaks tööks, ei ole loodud tulevasteks rajamiseks, vaid selleks, et tarvilikku tugevat võitluserinda luua sotsialistidele ja üldse sotsialismile. See oli õieti selle koalitsiooni mõte. See koalitsioon sündis, nii nagu nägime, sotsialistide vastu võitlemise hüüdsõna all. Otsiti ja kaaluti peaaegu apteegi kaaluga, kes oli suurem süüdlane koalitsiooni erakondadest selles, et eelmise valitsuse juhtimine läks sotsialistide kätte. Keegi ei tahtnud süüid enesele võtta. Ja uue koalitsiooni loomisel hoidis igaüks selle eest, et mitte jälle etteheite osaliseks saada sotsialistliku rühma valitsusse sattumise eest. Sellest siis ka tingitud, et valitsuses olevatel koaleeruvatel rühmadel puudub üksmeel, puudub selgus tahetes. Nad ei ole suutnud kokkukõlastada oma püüdeid, vaid Riigikogul oli tarvis täita puhtvormaalne kohustus, ilma et koalitsioon oleks suutnud oma põhimõtteid kontrollida töökava asjus. See oli nagu mõne häda sunnil valitsuse moodustamine ja silmi kinni pigistades koalitsiooni sünnitamine. Sellega ka seletatav see ilmne kurioosum, see väga harva juhtuv nähe, et valitsuse juhtimine on antud sellele erakonnale, kes viimastel valimistel

kõige rohkem peksa sai. On tahetud luua nähtavasti peksukabinet. Teistes parlamentlikudes maades, näiteks Inglismaal, Prantsusmaal ja Rootsis, kust meil hiljuti kõrge külaline käis, ei ole seda juhtunud, et antakse valitsuse juhtimine sellele erakonnale, kes valimistel kaotas. Teistes riikides ei oleks see kuidagi mõeldav, et antakse valitsemine sellele erakonnale, kes valimistel, kui ma ei ekski, ligi 20% kaotas. Inglismaal oli viimastel valimistel vanameelsete kaotus umbes nii suur, ja sellest tehti vastavad järeldused. Parlamendil kui ka kuningal ei oleks meeldegi tulnud valitsuse moodustamist Baldwin'ile ülesandeks teha. Aga meie juures on see nähtavasti teisiti. Kui sind keegi ei usalda, siis oled paras kandidaat valitsema, siis oled kõigi voorustega varustatud, mida ühelt valitsejalt ja ühelt valitsevalt erakonnalt nõutakse.

Selles sihis nüüd, austatud Riigikogu liikmed, kes oma rühmades ja erakondades vastutavatel kohtadel seisate, pidage meeles, mida teil uutel valimistel teha tuleb. Hoolitsege selle eest, et teil võimalikult palju proteese oleks, hoolitsege selle eest, et pärast valimisi ilma karkudeta püsti ei suuda seista, vaadake, siis on suuremad väljavaated; sellest oleneb teie poliitiline kaal maa ja rahva ees, kuivõrt kellegi ihuline kompleks on proteesidega varustatud. Meie seda küll õigeaks pidada ei saa. Ei ole meie parlamentlikku valitsemist niiviisi kunagi mõistnud!

Tuletame meelde, mispärast kaotas tööerakond valimistel. Ta kaotas sellepärast, et oli ajanud niisugust politikat, mida kodanikkudel oli raske hinnata. Riigikodanik ei leidnud selle politika tuuma üles, sest see tuum oli kord niisugune ja teine kord jälle teistsugune, — see oli õieti tuumatu. Tööerakond oli ajanud kombinatsioonide politikat. Ta oli selles politikas läbi põlenud valijaskonna ees. Aga teie, härrad, leidsite, et kui üks erakond oma kombinatsioonides maa silmis läbi põlenud, siis seda väärilikum on ta Toompea poliitiliste kombinatsioonide tarvis. Teie tulite uppujale appi ja ulatasite oma aitava käe. Teie päästsite ta sellest suurest hädast, mis teda ähvardas. Tööerakond oli kannatanud valimiste katastroofide all, ta oli lennul ja otsis hädamaandumise paika. Teie, härrad, võimaldasite temale selle hädamaandumise. See oli ta eluküsimusele tähtis, et mitte põrgata vastu neid kaljusid, mis kuristikust vastu haigutasid. Siis kui see õrn aeroplan langemas oli, võtsite teie ta õrnalt sülle ja hellitasite. See on võibolla ilus ligimesearmastuse töö, võibolla kiidetakse seda. Meie saame aru kristliku ilmavaate pooldajatest, et nad võisid toimida oma suure õpetaja sõnade järgi:

armasta oma ligimest nagu iseennast, armasta rohkem kui iseennast. Aga ka ligimesearmastusel on oma piirid. Mitte alati ei ole Jeesus Kristus ligimesearmastust nii mõistnud. Selles Riigikogus, austatud härrad, on üldse väga palju vaimulikke esindajaid, rohkem kui üheski teises, ja õnneks on see vaimulik esindus kahe meie suurema usu alalt. Kostke mulle, kas on teie usu tõekspidamistes kuskil öeldud: sina pead armastama tööerakonda? (N a e r. K ä t e p l a g i n p a h e m a l p o o l.) Austatud härrad, mitte ainult armastama, vaid ka austama, teda kartma, temast lugu pidama ja tema sõna kuulama. Kas on nii kästnud? Ma olen halb usutundja, aga siiski arvan ma kristlikku usku niipalju tundvat, et seal küll selliseid käsusõnu ei ole. (M. M a r t n a, stp: Tööerakond on noorem.) Võibolla toimetati siin Leo Tolstoi põhimõtete järgi, et ära pane kurjale vastu. (N a e r.) See on võimalik. Kui sind lüüakse paremale, siis keera ka pahem pale ette. Leo Tolstoi oli hea kristlane, aga ometi ei ole ka tema endale kristluse peale patenti võtnud, kui kurjale vastupanematust jutlustab. Sest teame, et Kristus ise talitas teisiti ja pani kurjale väga visalt vastu, kui ta näiteks rahavahetajad pühastkojast kaikaga välja rookis. Tööerakonna suhtes ei leia see puhtkristlik-moraalne talitamine kahjuks aset, vaid ma kardan, et siin on lasknud end kristliku ilmavaate pooldajad kaasa kiskuda ilmalikkudest kombinatsioonidest. Et teiste härrade, eriti põllumeeste kogude juures puhtilmalikud kombinatsioonid mõõduandvad olid, see on selge, sellejuures meie ei kahtle. Kindel on ometi, et selle hädamaanduja päästmine ka omamoodi enesepäästmine oli. Hädamaanduja päästmine tähendab päästjatele osalist enesepäästmist. Nimelt valdas neid kabuhirmu tol momendil, kui nad praeguse valitsuse koalitsiooni astusid.

Kabuhirmu seisis selles, et kardeti nagu oleks sotsialistlik valitsus tulemas, kui praegusest koalitsioonist ei peaks asja saama. „Päevaleht“ ütles, et 24 tunni jooksul tulevat sotsialistlik valitsus. Kust „Päevaleht“ võttis, et 24 tunni jooksul tulevat sotsialistlik valitsus, seda ei tea. Aga vaadake, see mõjus hästi, mõjus tabavalt. Kus kabuhirmu oli neerudeni jõudnud, seal jäi nüüd kõik vaikselt nagu vesi. Oldi nõus iga kombinatsiooniga, oldi nõus algatust oma käest andma, oldi kõigelega nõus, sest kabuhirmu takistab kainet otsustamist ja tegutsemist.

Lubatagu lõpuks konstateerida, et meile saab väga arusaadavaks härra Riigivanema deklaratsiooni vähene konkreetsus ja suur sisu kahvatus, kui meeles peame, et praegune koalitsioon ja valitsus on hädamaandumise ja

kabuhirmu koalitsioon ja kabuhirmu valitsus. Niisuguselt valitsuselt ei saa nõuda kindlat töökava, ei saa nõuda konkreetseid andmeid ja seletusi selle kohta, mida mõtleb ta ette võtta, sest ega hirmu mõjutusel tegutseja ei näe kaugelt. Ta haarab esimese silmapilgu võimalustest kinni ja teeb seda, mis enesepäästmiseks hädavajalik. Seepärast tuleb see teatavaks võtta ja härra Riigivanemale mitte kibedaid etteheiteid teha.

Meie mõistame seda meeoleolu väga hästi, see on meile arusaadav.

Meil on vahel viisiks olnud rääkida valitsuse isiklikust koosseisust, aga ma olen väga delikaatne inimene, et seda küsimust puudutada. Teie mõistate ometi, et niisugusel eeldusel koalitsiooni luues mingisugune isikute küsimus raskusi ei sünnita. Asi oli väga lihtne: lükka ühest ruudust edasi, just kui malelual. See on lihtne retsept, panna üks mees ringi käima ja kui ta ring täis, siis hakka jälle otsast peale. Niisuguse kerilaua juures ei ole isikute küsimus tähtis. Millised oleksid siis järeldused kõigest sellest, või missugused järeldused sotsialistid oleksid sunnitud sellest tegema. Järeldus on see, et kui deklaratsioon ise oma sõnastuses ei ütle valitsuse politika kohta midagi, on meil ometi see politika selge. Selge selle koalitsiooni tõttu, mis loodud, selge selle meeoleolu tõttu, mis koalitsiooni loomisele viis.

Meie näeme selles koalitsioonis vanameelset koalitsiooni ja üsna sõjakat vanameelset koalitsiooni. Ja nii peame meie temasse ka suhtuma, ja Riigivanemale tunnistama, et meid tema deklaratsioon ei rahulda, misjuures meil veel teadmine on, et meil selle valitsusega tulevikus mitte üks kord, vaid palju kordi tuleb arveid õiendada ja kokkupõrkeid üle elada. Oleks ainult soovitatav, et kumbki pool selles võitluses, mis paratamatuks kujunenud, et kumbki pool selles võitluses oma tasakaalu ei kaotaks.

Praegune valitsus tahab olla tugev valitsus. Meie sooviksime, et ta vähemalt oleks selles mõtteski tugev, et ta opositsioonist oskaks aru saada, et meie edaspidi oma kokkupuutumistes võiksime kõnelda põhimõtete keelt, võiksime kõnelda praktiliste ettevõtete ja algatuste keelt, mitte niisugust keelt, nagu hiljuti kuulsime, kui Riigivanemaks oli härra Teemant. Siis vastati ainult hüsteeriliste karjatustega opositsiooni sammudele ja opositsiooni esinemistele. Kui see valitsus niigi tugev suudaks olla, et ta opositsiooni pealetungide ees tasakaalu ei kaota, siis on ta ka omamoodi tervitatav valitsus.

A. T u p i t s (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Praeguse valitsuse moodustamisel esitati põllumeeste kogude rühma poolt valitsuse kujundajale terve rida soove, mille teos-

tamist meie rühm uult valitsuselt näha tahtis. Nagu meie nüüd valitsuse deklaratsioonist leiame, on Riigivanem härra Strandman valitsuse töökava kokkuseadmisel suurema osa meie nõuetest ja meie soovidest arvestanud ja nende teostamise valitsuse ülesannete hulka võtnud. Põllumeeste rühmal jääb sellepärast kõigest vaid üksikute küsimuste juures peatuda, kus meie seisukohtade täpsem avaldamine vajalikuks osutub. Lubatagu mulle neid märkusi teha selles järjekorras, nagu on loetletud valitsuse ülesanded meile esitatud deklaratsioonis.

Deklaratsiooni esimesed read on pühendatud põhiseaduse muutmise küsimusele. Härra Riigivanem kinnitab, et Vabariigi Valitsus valmis on Riigikoguga kaasa töötama põhiseaduse muutmise kavade valmistamisel. Mina pean siinkohal märkima, et meie rühma poolt põhiseaduse muutmise kava juba kolmandale Riigikogule kohe ta kokkutuleku järele esitati. Kui nüüd mõned teised rühmad ka omalt poolt põhiseaduse muutmise vajadust tunnustama on asunud, siis võime meie selle üle ainult headmeelt avaldada. Täiesti ekslik on aga, kui mõned ajalehed nende hilisemate rühmade juurdetuleku nüüd nii kujutada püüavad, nagu oleks varem rahvale ainult lubadusi antud, mida nüüd hiljem juurdetulnud rühmad alles täitma kavatsesvat hakata. See pole õige. Põllumeeste rühm on antud lubadused täitnud eelnõu esitamiseга. Meil jääb soovida, et uus Vabariigi Valitsus ja tema seljataga seisvad rühmad heatahtlikult meie algatusele suhtuksid ja omalt poolt asja elluviimisele kaasa aitaksid.

Mis puutub valitsuseasutuste ümberkorraldamise kokkuhoiu ja töö lihtsustamise suunas, mida ka valitsuse deklaratsioonis lubatakse, siis see on põllumeeste rühmale kogu aeg üheks tähtsamaks põhinoudeks olnud. Meie erakond paneb suurt rõhku selle punkti teostamisele valitsuse deklaratsioonis.

Praegune valitsus lubab ka omalt poolt maksivate seaduste eestistamist ja korraldamist. Meie arvates on viimne aeg, et valitsus sel alal tõsisemaid samme astuks, ja et meie kord ometi praegusest ebaloomulikust seisukorrast, mis sel alal valitseb, pääseksime. See praegune olukord on niisugune, et rahvas neid seadusi, mis meie endi poolt loodud riigis maksavad, kahjuks kõiki lugedagi ei oska. (J. Piiskar, stp: Tuleb rahvale rohkem haridust anda.)

Hoolekande alal lubab Vabariigi Valitsus vastavaid seadusi elunõuetele kohaldada. See on põllumeeste ammuaegne nõudmine olnud ja tuleb rõõmustada, et nüüd see nõudmine lubatakse täide viia. Kui sel alal püütakse pahemalt tiivalt arvamist levitada, nagu oleksid põllumehed hariduse- ja sotsiaalalal tagurlased, siis on see suur eksitus. Põllumehed oskavad hin-

nata hariduse tähtsust ja panevad suurt rõhku sellele, et meie haridusepolitika õigesse suuna juhitaks. Eriti soovivad põllumehed tähelepanu pöörata sellele, et meie kõrgem algkooliharidus ja kutseharidus, eriti algkooliharidus, mille osaliseks saavad laiad rahvahulgad, hästi oleks korraldatud. Sedasama võib öelda ka sotsiaalala kohta. Ka sel alal ei puudu põllumeeste kogude rühmal oma edumeelne programm. Muidugi lähevad meie teed siin lahku sotsialistidest ja see on täiesti loomulik, aga see ei õigusta meid veel tagurlasteks ristida. Meie vaatekoht sotsiaalküsimustes on see, et vastavate seaduseelnõude juures tuleb silmas pidada kõigepealt rahva kandejõudu, tuleb seda arvestada. Teiseks lähtekohaks peaks olema sotsiaalseaduste väljaandmise juures, et iga terve ja töövõimeline inimene eeskätt ise enese eest hoolitseks. Kolmandaks lähtekohaks on meil — riik astub seal appi, kus tõesti häda on ja abi vajatakse. Meil on seni olnud viisiks sotsiaalala ja ka mitmeid teisi alasid riigistada. Nüüd lubab uus valitsus omavalitsuste ja seltskonna tegevust rohkem sellele alale rakendada. See on tervitatav ja õige tee, sest seni kippus see ala meil tõesti liiga kroonuliseks muutuma.

Samuti võime rahuldusetundega märkida, et põllumajanduse tähtsuse rõhutamise, asundusetalude kreposteerimise kiirendamise, asundusekapitali töölerakendamise ja Maantööde seaduse elluviimise alal need sooviavaldused üldist tunnustamist on leidnud, mis valitsuse moodustamisel põllumeeste kogude rühma poolt härra Strandman'ile esitati. Muu seas lubab deklaratsioon selles osas käsikäes maa- ja korralduse töödega ka juurdelõigete andmist teostada. Meie rühm on selles küsimuses arvamisel, et juurdelõigete andmise alal tulevad praegused määrused, mis selle asja ääretult keeruliseks ja raskeks teevad, muutmisele võtta. Põllutööministeerium on sel alal seni kahjuks vähe algatust näidanud. Meie jääme nüüd seda ootama.

Agronoomilise nõuande alal lubab valitsus praeguses agronoomilises büroos kutselist esindust suurendada. See poolbürokratlik büroo ei rahulda aga, nagu ma juba ütlesin, meie põlluharijate nõudeid ja soove ei ühel ega teisel kujul, vaid mida varem tema juurest tõelise põllutöö-kutseesinduseni jõutakse, seda parem oleks see meie põllumajandusele ja seltskondlikule rahule. Valitsus ütlebki oma deklaratsioonis, et ta arenemise sihiks seab üldise põllumajanduse kutseesinduse loomise. Selle lubaduse võtame meie omaks ja loodame, et valitsus selle deklaratsiooni punkti teostamist sama tõsiselt võtab, kui iga teise deklaratsiooni punkti teostamist. Meie soov sel alal oleks

peatselt Vabariigi Valitsuse kavu näha, mis üldise põllumajanduse kutseesinduse loomise ometi kord liikvele paneks.

Mööda minnes tahaksin sel puhul paar sõna öelda ühe lahtise küsimuse kohta, mida deklaratsioonis puudutatud ei ole. Need on nimelt meie endiste gildide varandused. Nende saatus on seaduseandlikult praegu lõplikult ikka veel korraldamata, ja selle tõttu on mitmete kultuuriliste kavatsuste teostamine teatavasti raskendatud. Valitsus peaks ka sellele küsimusele tähelepanu pöörama.

Edasi lubab valitsus deklaratsioonis põllumajanduse kutseharidust korraldada, talumaade tükeldamist takistavad alammäärad kaotada, tasakaalustada väliskaubandust ja tervendada meie majanduseelu. Kõiki neid kavatsusi toetame meie, sest meie oleme neil aladel omalt poolt Riigikogule juba varem ettepanekuid teinud, näiteks talumaade osalist müüki takistavate keeldude alal oleme meie Riigikogule seaduseelnõu esitanud, mida eelmine Riigikogu kahjuks aga vastu ei võtnud. Eriti vajalikuks loeme meie sellejuures muidugi majanduseelu tervendamise lubaduse teostamise.

Uus valitsus lubab käsikäes töötada kutseliste asutustega. Meie loodame, et see lubadus ei piirdu ainult äriliste kutseesindustega, vaid laieneb ka põllumajanduslikkudele kutseesindustele. Viimastel aegadel on põllutöömisteerium kahjuks küll vastu töötanud mitmel alal seltskondlikkude organisatsioonidele, ja põllumehed on sel alal temaga pikka võitlust pidanud pidama. Kui sellele olukorrale mõelda ja seda võrrelda vana Vene ajaga, siis peab päris imestama, kuidas olud tänapäeval on muutunud. Vanal Vene ajal olid parempoolsed need, kes seltskondlikkude organisatsioonide tööst ei hoolinud, neid isegi rõhusid, kuna vasak tiib seltskondlikkude organisatsioonide tegevusevabaduse eest tulle läks. Tänapäev esineb aga pahem tiib seltskondlikkude organisatsioonide tegevust takistajate osas, kuna parem tiib peab seltskondliku töö arendamise eest hoolitseja osa etendama. See on niivõrt selge tõsiasi, et sellejuures mul lähemalt peatuda ei ole vajalik. Põllumajanduslikus riigis, nagu seda on meie riik, peaks olema aga isenesest mõistetav põllutöömisteeriumi ja seltskondlikkude organisatsioonide lähedane koostöö. Meie loodame, et uus valitsus selles küsimuses koostöö jalule seab.

Valitsus ütleb oma deklaratsiooni lõpul, et ta kavatsseb maksusüsteemi põhjalikule revideerimisele võtta. See on ka põllumeeste kogude ammuaegne nõue olnud. Meie rühma poolt esitati juba eelmisele Riigikogule mitu eelnõu sel alal, kahjuks ei leidnud need eelnõud

aga vastuvõtmist. Meie poolt esitati pärandusmaksu vähendamise eelnõu, millele oli mäletavasti aga endine rahaminister vastu. (A. O i n a s, stp: Sest et see oli tõlge halvast veneaegsest seadusest. — Väga nõrk!) Nüüd aga tunnustasid isegi härra rahaministrile alluvad ametnikud — maksuinspektorid — oma hiljutisel kongressil, et meil pärandusmaksu määrad on tõesti liiga kõrged ja vajavad vähendamist. Kui nüüd uus valitsus neid oodatud ja loodetud uuendamisi maksustamise alal teostada lubab, siis jääb selle üle ainult rahuldust avaldada.

Neid märkusi pidas põllumeeste kogude rühm vajalikuks deklaratsiooni läbirääkimistel kuuldavale tuua. Nagu ma juba tähendasin rahuldab see deklaratsioon üldistes joontes meie rühma, kuna selles on väljendust leidnud need maaorientatsiooni põhimõtted, mida meie kogu aja oleme kaitsnud. Põllumeeste rühm on valmis valitsust toetama niikaua, kui selle töökava alusel püsitakse. Sellejuures loodame meie, et ka need lisasoovid, mis mul au oli ette kanda, valitsuse tegeliku töö juures heatahtliku käsitamise leiavad.

V. H a s s e l b l a t t (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Valitsuse deklaratsioonis näeme meie töökava, mis ei takista nende küsimuste läbiviimist, mis loomulikult langeksid meie initsiatiivile, olgu need siis seaduseandlikud tööd, või mõne juba vastuvõetud seaduse praktiline teostamine. Meie võime seda valitsuse deklaratsiooni ka sel põhjusel toetada, et meil on Riigivanema seletuste põhjal veendumus, et meil ei tule selle valitsuse kestel defensiivset tööd teha.

Selle sissejuhatusega ma ei taha öelda, et meie soovime piirduda üksnes nende küsimustega, mis just meid huvitavad, vaid ümberpöörduvalt, soovime koos töötada kõigis töödes, mis on tähtsad ja tarvilikud terve meie maa ja elanikkude suhtes.

Koosolekut hakkab juhutama teine abiesimees **R. Penno**.

Omalajal ütles Riigivanem, see oli vist 1923. aastal, et deklaratsioon ei peaks sisaldama väikseid programmilisi nõudmisi, vaid sel peaks olema suurem ja tervem põhimõttelik joon. Meil on aga kombeks kõiki küsimusi käsitada. Mina arvan, et üheks tähtsamaks teiste ülesannete hulgas on meie majanduse konsolideerimine ja majanduse soliidsemaks muutmine. See on tarvilik neil põhjustel, mis deklaratsioonis tähendatud. Aga see on ka tarvilik riigi krediitide ja välislaenude suhtes ja seisukohalt. Meile on väga tähtis, et riigi krediitid oleksid välismaal sellel kõrgusel, nagu see tarvilik tulevaste laenude tegemisel.

Eramajanduse suhtes on see põhjus teada, mispärast on tarvilik meie majanduse soliidsemaks muutmise ette võtta. See on Vene ajast pärit, kus ei olnud võimalik oma olukorda elunõuetele kohandada, vaid pidime seaduste käsitamisel niiõelda tagaust tarvitama. See tee ei ole aga loomulik. Seda esiteks. Harilikult loeme deklaratsioonidest, et valitsus suudab oma tööd põhjalikult läbi viia siis, kui ta töötab kontaktis Riigikoguga. Sellest ei ole aga kunagi räägitud, kuidas sarnane kontaktis töötamine peab sündima. Minul on põhjust sellest rääkida sellepärast, et deklaratsiooni sissejuhatavas osas ütleb härra Riigivanem, et valitsus katsub oma valitsemise võimu tarvitada vastavalt põhi- ja teistes seadustes määratud õigusliku riigikorra põhimõtetele. See tähendab, et uus valitsus tahab oma võimu maksimaalselt tarvitada. Sellest võib järeldada, et härra Strandman'i valitsus saab sarnane olla, et tema tegevuse kestel võib selguda, kui võrd ja missugusel määral meie põhiseaduse muutmise kõva valitsuse sihil tegelikult tarvilik ja mõõdapäsematu on. Selles mõttes on ka tähtis, kui võrd käesolev valitsus saab kokkukõlas töötada Riigikoguga.

Teiseks põhjuseks on see, et viimased valimised sündisid teatava parlamentliku presitiishi kahtlustamise tähe all. Ja see oli üldine erakondade küsimus, mitte nii kui eelmistel valimistel, kus üks erakond teist süüdistas, vaid üldiselt oli näha nüüdsetel valimistel palju vähem aktiivsust ja valimisrõõmu valijate poolt, küll aga suuremat aktiivsust erakondade poolt. Sellepärast on siis sellel kaastöötamisel iseäralik tähtsus ja sellega peaks arvestatama. Rahva arvamine meie parlamendi suhtes oli sellepärast eitaval seisukohal, et viimases Riigikogus parlamentlik töö oli kui üksikute erakondade võidujooks oma huvide suhtes, ja see võidujooks lõppes sellega, et saadi kätte valitsuse võim, et siis Riigikogu enamusega kaasa töötada, arvan, selleks peaks kõik abinõud tarvitusele võtma, et Riigikogu kui seaduseandja oleks üks tervik. Kuid selleks on teised eeldused. On rohkem, kui 60 Riigikogu liiget, kes eelmisest Riigikogust praegusse üle tulnud, ja seaduseandluse juures tahaksin soovida, et valitsus võtaks arvesse asjaolu, et see töö peaks põhjalikult tehtud olema. Nägime neil päevil mõne seaduse puhul, kus taheti koalitsiooni olemasolu pärast seadust kiiresti läbi viia ja viidigi läbi. Mitmetel komisjoni liikmetel jäi see tunne, et seadused võeti vastu sellepärast, et koalitsioonile mitte raskusi teha. Vaadake, see ei ole hea. See oli üldkomisjonis, kus 7 ministeeriumi seadust muudeti, seadust, mis alles hiljaegu vastu võeti, ta ei ole pooltki aastat veel maks-

nud, ja missugust seadust ligi poolteist aastat erikomisjonis arutati. Nüüd nõutakse, et üldkomisjon kiire korras võtaks vastu selle seaduse muutmise seaduse. Selle seaduse põhimõtted on vist õiged. Ma ütlen, vist õiged, sellepärast, et poole tunni jooksul, mil seadus minu käes oli, ei suuda selle kohta oma otsust anda. Loodan, et mitte selles mõttes ei tule aru saada Riigivanema soovist koostöö kohta. Koostööst ei tuleks nii aru saada, et iga mees erakonnamehena tegutseks, vaid nii, et sellel koostöötamisel oleks siiski alal hoitud ka Riigikogu algatus, ja et see algatus valitsuse poolt tagasi ei lükataks, vaid et seda hinnataks. Kokku võttes leian, et deklaratsioonist on näha tahet heade tööde poole, ja selles mõttes soovime meie valitsust toetada.

Vaheaeg kl. 11.55 min. — kl. 12.18 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

A. Kirikal (tp): Riigikogu liikmed! Asudes praeguse valitsuse deklaratsiooni arvustamisele, pean alguses otsekohe tunnistama, et Eesti tööliste partei Riigikogu rühma ei huvita sugugi selle deklaratsiooni sõnastuslik analüüs, et näiteks vaadelda, mis suhtes läheb käesolev deklaratsioon lahku endiste valitsuste deklaratsioonidest, missugused lubadused siin suuremad või vähemad kui endistes deklaratsioonides, mis juba 10 aasta jooksul siit ette kantud. Me teame, et kõik need deklaratsioonid on shabloonilised, ühe ja sama mustriga järgi kokku seatud, vaheldunud on meil valitsused küll paremale, küll pahemale poole, küll suuremas koalitsioonis kogumeestest kuni sotsideni — see aga asja sugugi ei muuda. Kõigi nende valitsuste tegevus on olnud üks-seesama, olles sündinud valitseva klassi kildkonna huvide kaitsel ja töötavate hulkade väljasuretamisel. Sellest küljest välja minnes peab tunnistama, et meid huvitab asja põhimõttelik külg, kas võime kodanlikult valitsuselt üldse töötavate hulkade olukorra ja elujärje parandamist loota. Selleks ei anna aga materjali ei käesolev deklaratsioon, ega ka kõik eelmiste valitsuste deklaratsioonid. Need on vaid kodanliku parlamendi kombelised väljendused ja käeliigutused. Materjali annab meile selleks kõigi seniste valitsuste tegevus. Tarvitseb pilku heita neile valitsustele, kes üle 10 aasta tegutsenud, tarvitseb ainult kujutella, missuguseid samme on kõik senised valitsused teinud, et meie rahvamajandus ja töötavad hulgad niisugusesse seisukorda sattunud, ja siis on selge meie suhtumine kõigisse kodanlikkudesse valitsustesse

kui ka käesolevasse, mis on virelam nägu meie tagurlikkude valitsuste galeriis.

Nii siis siirdume tegude analüüsile, sest tegude analüüsist järgnevad loomulikult ka praeguse valitsuse teod, sest näo järgi on iga inimese ja loomulikult selle valitsuse teod. Et tegudest selget pilti saada, teen väikese ajaloolise ekskursiooni ja tõmban mõningad vahejooned endise ja selle olukorra vahel, mis valitseb praegu või üle kümne aasta jooksul on olnud, heites pilku veidi minevikku meie majanduslikku olukorda.

Vaatame missuguses olukorras oli ilmasõja ajal Eestimaa oma tööstuse, kaubanduse ja teiste majanduslikkude olukordade suhtes. Meie teame, et tol ajal Eestimaal oli arenenud ning käimas suur ja tugev suurtööstus. (Vahel h ü ü e keskelt: Tsaariaegne.) Tekkisid kaunis tugevad tekstiiltööstuse harud peasjalikult Tallinnas, Narvas ja mujal. Samuti väiksemates linnades, nagu Pärnu lähedal Sindis, kus kerkis tugev ja suur tekstiiltööstus. Kuid arenesid ka veel teised tööstusealad võrdlemisi jõudsasti, näiteks metallitööstus. Meil kerkis terve rida uusi ja elujõulisi metallitööstusi. Tarvitseb pilku heita Tallinnast Kopli poolsaarele ja näeme, missugused metallitööstused tekkisid. (Riigivanem O. Strandman: Sõjalaevade ehitamine.) Samuti tekkisid teistel aladel tugevad tööstuseharud, nagu keemiatööstuse alal j.n.e.

Meie teame, et kõik need suured tööstused valmistasid peamiselt saadusi suurele Vene turule ja oli loomulik, et selle tagajärjel oli kaubanduslik läbikäimine Eestimaa ja suure Venemaa vahel. Veeti välja valmis tööstuse-saadusi, samuti suurel määral ka põllumajanduse saadusi.

Meie teame, et Eesti põllumajanduse saaduste loomulik turg oli Leningradis, tolleaegses Peeterburis. Sinna veeti suurel määral võid, kanamune, liha j.n.e. Isegi Sise-Venemaale saadeti meie põllumajanduse saadusi. Kuid mitte üksi sellega ei piirdunud kaubavahetus. Meie teame, et Eestimaa kunagi ei tootnud teravilja niipalju, et ta sellega oleks läbi saanud. Ühes tooresainetega, mis siin ümber töötasid tehased, veeti sisse ka teravilja. Sellest olenes, et kaubabilanss oli aktiivne ja produktiivne. (J. Soots, põl: Kellele oli ta aktiivne?) Kui meie vaatame, kuipalju mahutasid selleaegsed tehased enestesse töölisi ja neile tööd andsid, siis teame, et 1914. aastal tööliste üldine arv küünis siin kuni 100.000-ni. Sellest kõigest on ju selge, et Eestimaal oli väga tugev tendents arenemiseks suureks tööstusemaaks. Ja kui meie seda olukorda võrdleme praeguse olukorraga ja vaatame, millist pilti

näeme praegu sellel alal... (V. M a a k e r, as: Aga minge vaadake, Venemaal on samasugune pilt.) Mina räägin meie tööstusest. Kui meie võrdleme seda olukorda praeguse olukorraga, siis peame kahjuks tunnustama, et praegu meie seisame suurtööstuse surnuaial. Suurtööstus on peaaegu lammutatud, kasvanud ehk arenenud on ainult väiketööstus ja osalt ka kesktööstus. Suur metallitööstus seisab peaaegu varemetes. Võtame kas või endise suure Vene-Balti tehase või võtame kas või Bekkeri tehase, siis näeme, et seal, kus töö peaks õitsema, kus töö peaks käima, seal näeme ainult, et seal varemeid ehivad õudsed roostetanud kraanid, mis vahivad taeva poole, kui hirmsad korjuste kondised käed. (M. M a r t n a, stp: Aga kuulge, seal ei olnud kunagi suur töö, see oli üks õnnetu ettevõtte juba sel ajal. Aga muidu ei kõnele ma Teile vastu.) See ei ole tähtis. (N a e r.) See töötas suure arvu töölistega. (M. M a r t n a, stp: Ehitas Venemaale sõjalaevu.)

Nüüd vaatame teisi tööstusealaid. Tekstiiltööstus oli võrdlemisi arenenud. Ainuüksi Narvas oli kolm suurt tekstiilvabrikut, kes mahutasid enestesse kuni 20.000 töölist. Ainult Kreenholm pidas endal üle 10.000 ja isegi kuni 15.000 töölist. Meie teame, et kõik tekstiiltööstused eksporteerisid oma saadusi Suur-Vene turule.

Võtame teised tööstusealad, võtame keemiatööstuse. Üks keemiatööstus, mis ei ole kaugel meist ega siit meie hoonest, on suur keemiavabrik, nimelt Mayeri vabrik, ja see vabrik seisab sõna tõsisel mõttes. Ainult üksikutes osades üks väiksem firma töötab mingisuguseid võitunne meie hallparunitele. Selle asemel, et tekstiiltööstusi arendada ja suuremal määral käima panna, näeme meie, et praegu tekstiiltööstused töötavad meil hädavaevalt $\frac{1}{3}$ ja isegi $\frac{1}{5}$ koormatusega. Narva Kreenholmi tehas töötas ka ainult $\frac{1}{5}$ koormatusega sellest, mis ta töötas enne sõda. Ühes sellega teame, et kõigi tehaste sisseseaded on vananenud ja maha jäänud. Kõigest sellest olenevad töölise viletsad palgad ja töölise raske ning suur väljakurnamine. Veel edasi. Ei ole katsutudki arendada tööstust, vaid meie leiame, et viimaseil aastail on katsutud otsekohe suurtööstusi lammutada. Veetakse tehastest välja masinaid, ja mitte vanu kõlbmatuid, vaid isegi paremaid. See on fakt, mida salata ei saa. (M. M a r t n a, stp: Vanu ei oleks maksnud välja viia.) Veetakse paremad masinad välja selleks, et Riias ehitada juurde uus tekstiiltööstus. (M. M a r t n a, stp: Ehitati üks vabrik juurde, mitte tööstus.) Ja milleks? Selleks, et Lätil oli olemas sel ajal kaubanduslik leping Nõukogude Liiduga ja selle asemel,

et meie töösturid siin oleksid võinud töö käima panna, viiakse masinad välja ja asutatakse Lätis uus tekstiiltööstus. (K. P ä t s, põl: Kuulge, see asi ei ole nii, kui Teie räägite.) Masinate väljavedu on fakt. (K. P ä t s, põl: Fakt on fakt, aga need masinad roostetasid siin muidu.) Kui meie läheme teiste tööstuseharude juurde, siis näeme, et näiteks puutööstusist Luther töötab täieliku koormatusega, aga see on seletatav seega, et selles ettevõttes on äärmiselt madalad palgad, milletõttu ta suudab võistelda välismaaga ja leida turgu. Meil pandi esimestel aastatel äärmist suurt lootust uuele tööstuseharule, see on põlevkivitööstusele. Selle tööstuseharu kohta on jäänud maksmasõna, et see on sotsialistliku rahaministri ainuke väljapääsetee praegusest majanduslikust ummikust. Lootused ei ole õnnestunud. Meie leiame, et põlevkivitööstus on andnud seni küttematerjali. Õlidesaamine on seni olnud katsete ajajärguks, bensiin on halvem ja ei võistle nahvtabensiiniga. Samuti teame ühtlasi, et samas ettevõttes, mis pidi saama Eesti majanduse päästjaks, seda nimetati isegi Eesti Koloraadoks, nüüd tegelikult muutunud Eesti Siberiks, on tööliste olukord üks halvemaist, ja kus selle tagajärjel töötavad sunnitöölised, need isikud, kellel ei ole teist väljapääseteed.

Teame üldiselt, et suurtööstuse alal on välja kujunenud tugev depressioon, tugev kriis. Nüüd vaatame, kas on suudetud meil mingisugusel teisel majandusealal midagi ette võtta, mis oleks suutnud töötavate hulkade elujärke parandada. Vaatame põllumajandust. Praegu on üldiselt, isegi kodanlike erakondade poolt tunnustatud, et põllumajanduses valitseb tugev kriis. Esimestel aastatel olid mõned head viljasaagiaastad, kuid nüüd on juba korduvad olnud ikalduseaastad, ja eriti 1928. a. olnud ikalduseaasta andis õige suure hoobi ja viis meie põllumajanduse peaaegu tagurpidi. Selle tagajärjel on üldiselt teada, et isegi $\frac{1}{3}$ taludest on koormatud võlgadega, mille tagajärjel tekib maal tugev differentseerumine, kasvab suurtalude arv väike- ja kesktalude arvel, sest maareformi teostamise tagajärjel on maomanikud sunnitud oma maid müüma. Meie teame isegi, et see müük sünnib kuni 40%, see tähendab, selle tagajärjel tekib meil uus hallparunite kiht. Tekib tööpuudus külades, ja inimesed peavad linnadesse sõitma, et suurendada veelgi suurt töötatööliste arvu. Kui vaatame üksikuid põllumajandusealasid, missuguseid katseid on seal tehtud, ja kuidas need on üksteise järele ebaõnnestunud, siis teame, et 1923. a. propageeriti meil suurte sõnadega, et suudame omale sisse seada karjakasvatuse nii, nagu see on Taanimaal ja teistes Euroopa riikides, ning suudame edukalt võistelda. See on

nõndanimetatud taniseerimise ajajärk, — arvati, et suudame karjakasvatust edendada teravilja sisseveo arvel. On üldiselt tunnustatud fakt, et see katse täiesti ebaõnnestus. Teie teate, et üks eelmistest rahaministritest samalt Riigikogu kõnetoolilt ei soovitanud midagi muud, kui sellest ebaõnnestunud katsete üle minna lambakasvatusele. Teie teate, et 20. sajandil kõnelda lambakasvatusest ei pruugiks, sest see katse ebaõnnestus juba vanadel parunitel, kuid ometi tuldi sarnaste katsetega välja. Tähendab, seisukord oli nii halb, et kui ei leitud mingisugust reaalselt kava, siis pidi välja tuldama mingisuguse mürtsuga. Kui ei aidanud taniseerimise kava, siis katsuti üle minna teraviljakasvatusele. Ka see ei ole õnnestunud. Ei ole suudetud meie maa-alal kasvatada niipalju teravilja, et meie rahvas sellest elada võiks. Kui ka sellest midagi välja ei tulnud, siis hakati utoopilisi kavu otsima. Tuli välja sotsialistide hulgast põllumajanduse eriteadlane Vain, kes soovitas päästeabinõuna mesilastekasvatust sisse seada. (J. P i i s k a r, stp: Kas Teie olete juba nõelata saanud?)

Nii siis on üldine fakt, et meil 10-aastase tegevuse tagajärjel on kriis ja tugev kriis, niihästi tööstuses, kui ka põllumajanduses. Ei ole siamaani ilmunud ühtki kindlamat kava, mis siin teha, vaid on hüpatud sinna ja tänna, on katsutud haarata kinni kui õlekõrrest ühest ja teisest kavast. Et siin tõesti sarnane kavapuudus on, näitab juba see asjaolu, et mõned erakonnad on tulnud välja otse võimatute ja lapsikute asjadega. Näiteks, ma loen ette ühe sarnase kava, mis kuulub muinasjutuna, kuid mis siiski on ühe suurema poliitilise erakonna majanduslik kava. Ja see kava käib järgmiselt: „Eesti vallutab isegi taeva ja ehitab ka sinna oma vabrikud.“ (N a e r.) See on sõnasõnalt nii „Vaba Maas“ 46—1928. Nii tähendab siis— ootame majanduseelu ülesehitamist. (A. A n d e r k o p p, tõer: Kas see on 1. aprilli number?) On tulnud sarnane kava, millest paistab, et meil ei tahetagi mingisugust plaanikindlat majandust teha, vaid tullakse välja võimatute asjadega: tööstuse industrialiseerimise asemel tööstuse taevaliseerimisega. Ma usun, et see kava kõljab küll enim ajaloo grimasside muuseumi ja sinna jääb jäädavalt püsima. Kuid ajaloo näitelavalt sarnased imelikud ennustused pühitakse töölikkusega ära. (K. P ä t s, põl: Kas niisugusest asjast saab nii tõsiselt rääkida?)

Kui meie üldiselt vaatame, mis praegune valitsus oma deklaratsioonis meie tööstuse elustamise kohta ütleb, siis meie leiame seal ainult ühe lühikese lause: „Tunnustades tööstuses ja kaubanduses eraalgatuse ja vabavõistluse põhimõtet, tahab Vabariigi Valitsus meie elujõulist kaubandust ja tööstust igapidi eden-

dada.“ Kuidas seda mõista, millise sisu meie peame suruma neisse lühikestesse lausetesse. Ma arvan, et kõigest sellest, mis ma siin kõnelesin, mis siimaale meie majandusealal tehtud, meie ei saa teist järeldust teha, kui et praegune valitsus kavatseb sama teed edasi minna ja tööstuse taavaliseerimise kava lõpule viia.

Edasi kui meie vaatame, milline on meil praegu sotsiaalne olukord, millises olukorras viibivad meie töötavad hulgad, mis on saanud nad selle 10 aasta jooksul, mis on tehtud nende olukorra parandamiseks, siis peame ka seda tunnustama, et meie töötavate hulkade olukord on üks halvemaist. Teame ka seda, ja see on isegi ametlike andmetega selgeks tehtud, et meie tööliste palgad on ühed madalamad ilmaturul. Kui vaatame andmeid, siis näeme, millised on meie tööliste eluvõimalused, mida näitavad reaalsed palgad.

Milline on praegu reaalsel palgal kandajad? — Ametlike kokkuvõtete järgi leiame: kui võtta 1913. a. 100%, siis praegu on reaalsed palgad 61 — 65%. Mis see tähendab? — See tähendab seda, et kümne aasta jooksul on meie töötavate tööliste hulgad pidanud leppima $\frac{3}{5}$ kõhutäiega. Kui kümne aastat on vireletud $\frac{3}{5}$ kõhutäiega, siis teist kümnet aastat ei suuda enam nõnda üle elada. (A. Jürman, põl: Siis on nende kõhud täis. Seisukord 10 aasta jooksul paraneb.)

Veel mõned andmed tööliste palkade kohta, võrdluseks, kuidas need on meil ja teistes maades. Mulle hüüti vahele mitu korda olukorda Venemaal. Härra Johanson'i valulapses „Töö ja tervises“ on ette toodud möödunud aasta detsembrikuu väljaandes meie tööliste ja Moskva tööliste palgad. Selles leiame, et müürseppade palgad on, meie kroonidesse ümber arvatult, meil — 21,6, Moskvast — 44,35; puuseppadel: meil — 18,72, Moskvast 41,34 j.n.e. Ma ei hakka üksikasjalikult seda ette lugema, vaid tähendan, et sellesamas kuukirjas on tehtud kokkuvõtte meie palkade suhtes. Seal leiame, et meil on keskmine tööteenistus 21 krooni, seal — 52 krooni nädalas. Nii näeme, et palgad on 150 korda kõrgemad kui meil. (J. Holberg, põl: Müürisepp teenib praegu 35 kr. nädalas.)

Vaatame edasi tabelleid elukalliduse kohta, mis ette toodud kõigi maade kohta ja ümber arvatud meie markadesse. Tabelist on näha, et 1928. a. maksis meil 0,49 kr. kg saia, seal aga 0,51; rukkileib oli meil 0,23 kr., seal aga 0,15 kr. Kui meie need tabelid üksikasjalikult ette loeme, siis leiame, et keskmiselt võttes tuleb elu Venemaal veidi kallim, kuid selle eest on palgad 150 korda kõrgemad. Loomu-

lik, et sealsetel töölistel äraelamine kergem on, kui meie töölistel. (J. Soots, põl: Miks nad üle piiri meile salaja tagasi tulevad? — J. Holberg, põl: Salaja poevad läbi.) Ma loen ette andmed, mis on kindlad andmed. Need olid andmed meie tööliste palkade kohta. Nüüd vaatame teisi andmeid meie tööliste olukorrast. Meie näeme, et iga aastaga kasvab tööpuudus, iga aastaga kasvab tööbõrsis töötavate tööliste arv. Kui lööme lahti riigi statistika keskbüroo kuukirjad, siis näeme, kuidas meil iga aasta töötavate tööliste arv kasvab, ja selle tagajärjel on maad võtnud väljarändamine, mis mõne aasta eest kohutavalt suur oli. Ja välja rändavad mitte viletsamad, vaid elujõulisemad ja tugevamad tööliselised.

Pöörame tagasi statistika andmete juurde ja vaatame sündivust ja surevust. Kui neid andmeid võrdleme, siis leiame, et selles suhtes on lugu kurb. Me näeme, et viimastel aastatel ületab surevus sündivus. Ainult Peterimaal oli möödunud aastal 300-lineline ülejääk sündivuse kasuks. Mujal ei ole seda näha. Isegi kodanlikud ajalehed töid mõni aeg tagasi teateid, et kui me nii edasi läheme, siis on meie rahvas määratud väljasuremisele. Kui edasi võrdleme statistilisi andmeid meie ja teiste maade vahel, siis näeme, et surevuse ja sündivuse probleem on tihedas siduvuses majanduseprobleemiga. Mida parem on laiate hulkade majanduslik seisukord, seda suurem on sündivus ja vähem on surevus, mida vähem töötavate hulkade majanduslik seisukord, seda suuremaks kasvab surevus ja seda vähemaks läheb sündivus.

Veel üks teine probleem, mis on valus ja mis meie töötavate hulkade majanduslikku olukorda hästi peegeldab, see on enesetapjate küsimus. Teie teate ju, et enesetapjate probleem on tõsiselt saanud, sest enesetapjate arv kasvab kohutava kiirusega. Ma ei too ette mingisuguseid unistuslikke arve, ei, jällegi kõige ametlikumaid andmeid, võetud riigi statistika kuukirjadest. Seal leiame seda, et näiteks 1922. a. oli enesetapjate arv 184, 1923. a. — 186, 1924. a. — 247, 1925. a. — 258, 1926. a. — 320, 1927. a. oli ainult veidi vähem, see on 307. Kui võtame nüüd iga 100.000 elaniku kohta ja vaatame, mis teeb välja see meil ja teistes maades, siis leiame jällegi riigi statistika keskbüroo kuukirjades, et näiteks meie väikesel maa-alal Eestis enne ilmasõda oli enesetapjate arv iga sajatuhande elaniku kohta 12,4, see on 1911. a. Meil aga teeb välja 1926. a. iga 100.000 elaniku kohta 28,6, 1927. a. — 27,2. Võrdleme neid andmeid teiste maadega ja siis näeme, et 1922. a. kõige suurem enesetapjate arv iga 100.000 elaniku kohta oli Austrias 22, Belgias 12,9, kuna teistes maades

hakkavad arvud väiksemaks minema, isegi ulatub see arv kuueni j.n.e.

Selles suhtes oleme ületanud kõik teised riigid maailmas. Kui jälle küsime, mis on siis sarnase sündmuse, kurva nähtuse põhjuseks, siis jällegi andmeid kasutades leiame, et enesetapjate arv on kõigis maades seotud majandusliku olukorraga. On majanduslik olukord parem, kahaneb igal maal enesetapjate arv. Niipea aga, kui majanduslik olukord halveneb, kasvab enesetapjate arv. Kui meil enesetapjate arv niivõrt kohutav on, et see suuremal määral ületab teised maad, siis on selge, et töötavate hulkade olukord peab halb ja väga halb olema. Ma arvan, et aitab neist nähtustest. Need tõendavad, et meil ei majanduslikul alal ei ka sotsiaalalal ei ole töötavatel hulkadel kodanlikult valitsuselt midagi loota.

Ma läheksin veel ühe teise tähtsa küsimuse juurde, mis ka töötavaid hulki isearanis huvitab, see on rahuküsimus. Teame, et seisame praegu üldiselt suure sõjahädaohu ees. Teame ka, kui palavlikult valmistavad kõik kapitalistlikud riigid praegu sõja vastu. Kui ilmasõda lõppes, siis tunnistati suurte sõnadega ja shestidega — vaadake, nüüd meil enam sarnast löömingut ei tule, nüüd juba oskame niisugusest olukorrast läbi saada. Mis leiame meie aga selle aja jooksul, mis möödunud ilmasõjast? Nimelt seda, et sugugi ei ole kindlad rahu tagajärjed rahvusvaheliselt, vaid et see alatasa kasvab ja sellepärast just valmistuvadki kapitalistlikud riigid pöörasemalt kui kunagi varem uue sõja vastu.

Koosolekut hakkab juhatama teine abiesimees **R. Penno**.

Teame ka, kes kannatavad sarnaste imperiaalistlike sõdade tagajärjel, need on töötavad hulgad, sest et neil tulevad kõik sõjaraskused kanda, kuna aga kodanlikud ringid on sellest suurt profiiti lõonud, nagu näitas ilmasõda, ja lõövad ka ikka.

Kuidas mõtleb praegune valitsus oma deklaratsioonis kindlustada seda rahu, kuidas mõtleb kindlustada töötavatele hulkadele seda, mis nad kõige rohkem igatsevad. Üks vanasõna ütleb: „Ütle mulle, kellega sa sõbrustad, ja siis ma ütlen sulle, kes sa oled“. (Naer. — **K. B a a r s**, tõer: See käib juba Teie kohta.)

Vaatame mis kõneleb sellest küljest deklaratsioon. Lause käib järgmiselt: Eesti välispoliitika aluseks on algusest saadik olnud tihe ühendus ja koostöö rahvasteliiduga ning kõigi rahvastega, kelle püüdeks rahvusvahelist rahu kindlustada, jätkates seda poliitikat j.n.e. Täheandab, meie ei leia siin midagi muud, kui jällegi sama poliitikat jätkata, jätkata sama

sõpruse ajamist rahvasteliiduga, kui seda tehtud seni. Vaatame natuke lähemalt, mis kujutab meile see suur sõber, nõndanimetatud rahvasteliit ja mis temast tegelikult välja kujunenud. Ma toon mõningad andmed ette sellest, mis kõnelevad parempoolsed, kodanlikud õpetlased rahvasteliidust. Vaatleme seda, kas rahvasteliit on suutnud tagada rahvusvahelist rahu, kas on rahvasteliit suutnud teha midagi relvastuse lahendamiseks?

Peatume esimese külje juures. Ma toon jällegi ette mõningaid andmeid, et mitte ainult sõnu rääkida. Esimene eksam, mis rahvasteliidul oli teha, oli Itaalia-Kreeka konflikti lahendamisel. See oli rahvasteliidu esimene eksam ja siin kukkus ta hiilgavalt läbi, kuna ta asus täiesti ühe riigi kaitsele ja ei mõelnudki objektiivselt seda konflikti lahendada. (**A. A n d e r k o p p**, tõer: Kes ütles seda, missugune autoriteet ütleb seda? Ma kuulsin, et igaüks ütleb seda, et rahvasteliit lahendas selle konflikti!) Ma tsiteerin ühest Saksa maal ilmunud raamatust. (**A. A n d e r k o p p**, tõer: Kes see on, huvitav?) Ma toon andmeid doktor **Max Kodan**'i ja teiste raamatutest.

Vaatleme edasi, kuidas on rahvasteliit läbi viinud rahvusvahelise rahuküsimuse.

Meie teame, et Egiptus on iseseisev riik, seal on valitsus, ministrid ja parlament ja teame, et Egiptust valitseb ainult Inglise kuberner. 1925. a. tapsid mõningad Egiptuse iseseisvuse pooldajad Inglise vägede ülemjuhataja. Siis aga avaldas Inglismaa Egiptusele suurt survet, pandi peale pöörane kontributsioon, ja kui Egiptuse valitsus pööras rahvasteliidu poole, et lahendada seda tüli, siis ei teinud rahvasteliidu nõukogu selle küsimuse lahendamiseks mitte midagi.

Juhataja: Ma ei saa aru, mis ühist on sellel deklaratsiooniga?

A. Kirikal (tp): Ma tahtsin ainult öelda, mis on õieti rahvasteliit, ja mida on ta teinud rahvusvahelise rahu teostamiseks. Meie näeme, et rahvasteliit ei ole õieti ühtki suuremat konflikti lahendanud ja ei ole suutnud sõjariistade vahetamise küsimust lahendada. On peetud terve rida konverentse, aga mitte midagi ei ole siin ära tehtud. Siis on ju selge, et kui meil siin avaldatakse, et suurt lootust pannakse sellele rahvasteliidule, siis ka siin mina pean tunnustama seda, et töötavad hulgad ei saa sellega leppida, ei saa loota, kus loota ei ole. Meie teame, kui rahvasteliidus on tõsised väevähenduse küsimused kaalumisel olnud, siis on need ikka tagasi lükatud, ei ole arutamisele võetud.

Kõigest sellest järeldame seda, et töötavaid hulki ei rahulda ükski kodanlik valitsus.

Ainult töötavad hulgad ise võivad oma olukorda parandada.

V. Kaaver (tp): Riigikogu liikmed! Mina ei võta sõna selleks, et deklaratsiooni arvustama hakata, nagu arvustas seda rkl. Ast, mis oli otsekohe kirjanduslik arvustus. Ka ei võta ma sõna selleks, et siin avaldada mõtet, nagu seda avaldavad sotsialistid, et neil on võimalik tööraha seisukorda parandada praeguses kapitalistlikus ühiskonnas, et neil on võimalus koalitsioonis kodanlike erakondadega tööraha kasuks midagi ette võtta. Mina pean ütleva, et revolutsiooniline parlamentarism, mille alusel meie rühm töötab, ei saa seda võimalikuks pidada, mida väljendas rkl. Ast ja ka teised tema rühma liikmed enne teda. See on õieti öelda vabariigi austamine ja ülesupitamine siis, kui see vabariik ei ole töötava rahva vabariik, vaid on täiesti kapitalistlik vabariik. See on kõige halvemat sorti jaurésism, pahurpidi jaurésism, mis meile võõras.

Deklaratsiooni kohta võttis sõna minu rühmakaaslane. Mina tahan puudutada üksikasjalikult neid kohti, mis nii öelda otsekohe töötavate hulkade lihasse lõikavad. Kõigepealt see oleks küsimus, kuidas mõtleb Vabariigi Valitsus välispolitikat, kuidas mõtlevad kodanlikud rühmad ajada sarnast välispolitikat, et see saatuslikuks ei saaks Eestile ja ühtlasi ka kogu Eesti töölistkonnale. Pean ütleva, et peatudes valitsuse välispolitika juures, peatudes selle deklaratsiooni osa juures, mis räägib välispolitikast, ei saa muud väita, kui seda, et see on sama välispolitika jätkamine, mida on ajanud kõik eelmised valitsused, mida oleme tähele pannud ka sotsialistliku valitsuse juures, ja mida iga kodanlik valitsus jätkama saab. See politika seisab praeguste suurriikide politika järeleahvimises. See politika on praeguste imperialistlike suurriikide politika järeleahvimine.

Juhataja: Rkl. Kaaver, ma loen Teie väljenduse meie riigi politika kohta haavavaks ja teen Teile esimese märkuse.

V. Kaaver (tp): Kõigepealt peatume selle juures, kuidas viimasel ajal kodanlikud valitsused on ajanud sarnast politikat, mis otsekohe hukatuseks töötavatele hulkadele ja tõmbab kriipsu läbi sellest, mida nimetatakse rahupolitikaks. Praegune kodanlik valitsus, kelle deklaratsiooni meie oleme ära kuulnud, on selle küsimuse täiesti lahtiseks jätnud. On täiesti lahtiseks jätnud küsimuse, kuidaviisi mõtleb ta välispolitilist olukorda valgustada, kuidaviisi mõtleb suhtuda Nõukogude Liidule ja välja tulla sellest seisukorrast, millesse praegused kodanlikud parteid ja tegelased

tahavad meid viia. Kui vaatleme Eesti välispolitikat, siis näeme, et Eesti välispolitika kui ühe väikeriigi politika ei saa olla iseseisvaks välispolitikaks, vaid peab paratamata alluma suurriikide mõjule. Käsitades andmeid selle kohta, kuidas Balti riigid on suhtunud imperialistlikele suurriikidele, kuidas nad on katsunud ennast kohandada suurriikide kapitalistlikule korraldusele, näeme, et juba 1920. aastal, mil Eesti ja Vene vahel kestsid rahuläbirääkimised, tulid Balti riigid kokku Helsingisse ja arutati küsimust, kuidas saaks ette valmistada pealetungi Nõukogude Liidule. Tol ajal Balti riikide välispolitikat mõjutas täielikult Prantsusmaa, kuid kui 1926. aastal Poola sai uue valitsuse ja maksma hakkas Pilsudski diktatuur, kaob Prantsuse mõjutus ja asemele astub Inglismaa. Sellest ajast mul kasutadaolevad andmed näitavad, et Balti riigid on pidanud järjekindlalt painduma suurriikide tahtmise alla.

Ma võiksin näiteks andmeid tuua sellest, kuidas üksikute Balti riikide, nende hulgas ka Eesti, kindralstaabid on pidanud nõupidamisi Poola kindralstaabiga, kuidas 1926. aastal aset leidis suurem nõupidamine Balti riikide vahel, kus figureeris peale teiste ka Rumeeenia. Kõik need kindralstaapide külastamised ei kannu mingit majanduslikku laadi, ennem küll seda laadi, mida soovivad imperialistlikud riigid. Veel andmeid, kuidas on peetud nõupidamisi kindralstaapide vahel: 1928. a. oli nõupidamisi Läti-Eesti kindralitel, 1928. a. juunikuus käisid nad Poolas, ja 1928. a. oli Eesti sõjaväeline atashee Masing eriliste volitustega Poolas. Sellele järgneb Poola kindralstaabi teise osakonna, see tähendab luureosakonna ülema Schätzel'i visiit, kes viibides Lätimaal külastas ka Tallinnat. Viimane näide, mida veel ette tuua võib, on meie kõigile hästituntud kindral Laidoner'i sõidud mitmesse riiki. Need sõidud ei ole kandnud rahupolitika tagaajamise iseloomu, vaid otsekohe seda iseloomu, mis on tahtnud anda Balti riikidele Inglise imperialism.

Küsimusele, missugused Balti riigid on kõige rohkem imperialismist mõjutatud, peab küll vastama, et niihästi Läti kui ka Soome on suutnud ses suhtes natuke rohkem iseseisvamat politikat ajada, kui Eesti. Ühesõnaga, Eesti on selles suhtes teistest ette jõudnud.

Huvitav oleks veel ette tuua andmeid, kuidas läinud aastal augustikuus Poola legionääride konverentsil samuti arutamisele tuli küsimus, kas on võimalik tõmmata Balti riike Nõukogude vastasesse blokki. (J. Soots, põl: Noh, see on nüüd lori!) Andmeid selle kohta võib leida saksakeelses ajakirjas: „Der

drohende Krieg“. Sellel konverentsil on peetud nõupidamisi Poola legionääride vahel, kus muu seas oli esindatud ka sotsialist Datschinsky. Neil nõupidamistel on avalikult kaalutud plaani, kuidas oleks võimalik Nõukogude Liidule kallale tungida. Meie teame, et Poolas valitseb fashistlik diktatuur. Meie teame, et meie parempoolsete ringkondade sümpaatia kõvasti kaldub Poola poole, ja kui meie nüüd arvesse võtame seda, et sel kongressil küsimuse all oli, et Balti riike tõmmata Nõukogude vastaste blokki, siis näeme, et Poola, kes siin eestvedajat mängis, ei talitanud iseseisvalt, vaid jällegi Inglismaa imperialistliku politika järgedes sammus.

Edasi. Meil tuntakse eriti suurt sümpaatiat Poola vastu, kes on, nagu teie teate, seotud lepinguga Rumeeniaga, mis sihitud otse Nõukogude Liidu vastu. Et see sümpaatia väga sügav on, võime veenduda kodanlikust ajakirjandusest. Nimelt juhin Teie tähelepanu „Päevalehes“ avaldatud kirjutusele, mis kannab pealkirja „Relvavendlus Eesti ja Poola vahel“. Sellest kirjeldusest võib välja lugeda, et ühes Poolaga tahetakse ka Eesti tõmmata Nõukogude Liidu vastasesse blokki, ja kui see plaan läbi läheb, ei või juttugi olla sellest, et kindlustatakse rahupolitikat. Kirjutus on järgmine: „Poola sõjaväelise ajakirja „Polska Zbronia“ peatoimetaja komandant Vladislav Ludvig Evert, sõites Eesti kindralstaabi kutsel „Söduri“ külalisena Eestisse, osutas suurt tähelepanu ka meie kaitseliidule. Muu seas andis ta laupäeval Tallinna maleva pealikule edasi Poola kaitseliidu Varssavi ringkonna komandandi kirjaliku ettepaneku relvavendluse sõlmimiseks kaitseliidu Tallinna ja Varssavi ringkondade, resp. malevate vahel. See ettepanek kõlab nõnda:

„Strelec“i“ Varssavi ringkonna juhatus, kõrgesti hinnates kaitseliidu Tallinna maleva kuulsusrikast tööd, sooviks Teiega sõlmida relvavendlust, et sellega omapoolt rõhutada neid ühiseid ideaale ja eesmärke, mis mõlemal organisatsioonil sihiks, ja seda sõprust, mis mõlemaid rahvaid ühendab.“ Ja edasi: „Varssavi ringkond informeerib Teid kõigest sellest, mis Teid oma riigi iseseisvuse kaitsmisel huvitada võiks, usus, et Teie teete meie suhtes sedasama.“

Muidugi mõista, kaitseliit ei saanud vastata sellele teisiti kui jaatavalt, ja sellest peame tegema järelduse, et kui tõmmatakse üks osa Eestist Nõukogude riigi vastaste blokki, siis paratamata on võimalik ka see, et Eesti sel juhul, kui imperialistlikud riigid hakkaksid kallale tungima Nõukogude Liidule, on sunnitud sellega ühinema. See on üks dokument. Teine dokument on säärane,

mis tõendab meie valitsevate ringkondade suurusehullustust ja mille sünnitajaks on meie rahvaerakonna juht Jaan Tõnisson, kes oma kõnes läinud aasta detsembrikuus „Eestoonias“ õppurpataljoni aastapäeval palju kaugemaid perspektiive püstitas, kui seda seni teatud. Ja seal sama mees, kellel muu seas ei puudu oma nimekaimu paljasjalgse Tõnisson'i fantaasia, ütles, et Eesti riigi territoorium on väga väike, millepärast tarvis seda laiendada. Ta ütleb veel: „Suur-Besti mõte pole unistus. Kui oleme tunginud Ingerimaale, kui Luuga ja Oudova on eestlastega põimitud, siis peab seda ekspansiooni süvendama.“ Mis see tähendab? Ainult seda, et Eesti kodanlus ei ole üks nõuks võtnud Nõukogude Liidu vastasesse blokki astuda, vaid Eesti kodanlusel on kavatsus ka oma maa-ala laiendada Nõukogude Liidu maade arvel. (K. P ä t s, põl: See on lori!)

Edasi puudutaksin kindral Laidoner'i kui väliskomisjoni esimehe sõite välisriikidesse, muu hulgas ka Taanimaale, mis välja kutsus protesti Saksamaa poolt. Nende kindral Laidoner'i sõitude puhul on ilmunud teiste riikide lehtedes mitmed kirjutised Balti riikide kohta. Nii seletas kindral Laidoner Ameerika lehe „Chicago Tribune“ kirjasatjale selgel sõnal et „meie (Balti riigid) ei suuda end üksikult kaitsta Nõukogude Liidu vastu, vaid peame selleks Baltimere riikide bloki looma“. Seal on öeldud järgmist: „Selles peitub eriti suur hädaoht Idamerele. Meie kõik algame nägema seda selgelt ja ühes sellega ka liituma Vene vastu. Juba aastaid külastab Idamere maade noorsugu teineteist ja sõlmivad sõprussuhteid. Kui aastate pärast hädaoht tuleb lähemale, on need noored omas maas valitsejad, ja seega on loodud alus tõsisele Läänemere liidule Läänemere maade kaitseks.“

Siin on seisukoht selgesti väljendatud. Vaatame nüüd, kuidas Taani lehed valgustavad kindral Laidoner'i Taani sõitu, kõigist neist kirjutustest paistab silma, et kindral Laidoner tahab Eestis läbi suruda imperialistlikku politikat ja nimelt Inglise imperialistlikku politikat. Veel andmeid. Taani leht „Nationaltidende“ kirjutab järgmist: „Kõige suurema tähtsusega on meile kõigile see, et Baltimeri on ja jääb vabaks mereks. See on eluküsimuseks meile. Kui suletakse Baltimeri, mille läbi meie välisilmaga ühenduses oleme, — langeme meie Baltimerel valitseva ülevõimu ohvriks; see tähendab Eesti, Läti, Soome ja Poola maid — ja see ühendab ka samal kombel Rootsi- ja Taanimaad. Siin on meil kõigil ühenduses suured poliitilised huvid, mis nõuavad teatud ühistööd nende suurriikidega, kellel on sama-

sed huvid. Meie, eestlased, ei unusta seda, mis nägime vabadusevõitluse ajal, mis ei oleks võimalik olnud Inglise laevastiku abita. Kuid see abi oli ainult võimalik seepärast, et Baltimeri oli sel ajal vaba meri, nagu praegu.“

„Taani kitsused on võti Baltimerre; kui see võti on kellegi riigi käes, kes soovib Baltimere vabadust, see on siis meile hea. Kui see sellevastu langeks kellegi riigi kätte, kes soovib sulgeda Baltimerd, siis on see meile saatuslik. Et Baltimere võti on õigetes kätes, see on meile, hommikupoolsetele Baltimere rahvastele, eluküsimuseks. Veel arvan mina seda, et õhtupoolsetele Baltimere maadele on suure tähtsusega, et noored Balti riigid alles hoitakse. Meie oleme üksteisele vastamisi julgeoleku toetuseks.“

Baltimere probleemi on arutatud ka rahvusvahelises ajakirjanduses ja kaunis suurt tähelepanu on see leidnud ajakirjas: „Revue politique et parlementaire“ nr. 403, kus Baltimere probleem korralikult läbi sõelutakse. Siin antakse ka mõista, et on võimalik Inglise ja Nõukogude Liidu vaheline konflikt. Baltimere probleem pärast Versailles'i rahu- lepingut on läinud ka veel teravaks selle- pooldest, et siin on täiesti tekkinud uus jõu- dade vahekord. Ja et Baltimere rannal asuvad mitmed rahvused ei ole suutnud oma käes hoida Baltimere üle valitsemist, et selle mere „võti“ ei ole Taani, vaid Inglise käes. Et see niimoodi on, on ka väga selge. Ja et siin konfliktid paratamatud, siis võin tsiteerida nimetatud ajakirjast lhk. 427 järgmised laused: „Antagonism Suur-Briti ja Vene vahel on saanud domineerivaks teguriks Baltimail“. Just domineerivaks teguriks „facteurs dominantes“ — selles on küsimus. Niimoodi selle ajakirja autori sõnad, kes on kaunis kaugel Eestist, kes võibolla on Eesti kohta saanud andmeid ainult välismaa ajakirjandu- sest. Neist sõnadest paistab, et Baltimeri on koht, kus on võimalik Inglise—Nõukogude Liidu vahelised konfliktid. Et see niimoodi on, et Taani ja Rootsi selle asja peale samuti vaatavad, siis ei oleks mul tarvilik tsiteerida muud kui Taani ajakirjandust. Taani ajaleht „Berl Tide“ kirjutab: „Inglismaa tahab anda Venele hoobi seal, kus ta anda saab. Balti- meri saab loomulikult sõja tallermaaks Euroo- pa osalises sõjas, ja Taani kitsused on tee, kust pääseb Baltimererele ja sõja tallermaale.“

Ma arvan, et kõik need tsitaadid iseloo- mustavad väga hästi, et Inglismaal eriti Balti- merel suured huvid on. Baltimere küsimust on mitmel korral ka rahvusvahelistel kongres- sidel ja konverentsidel arutatud. Ja meie teame, Vene ettepanek 1925. aastal oli, et Baltimeri kuulutataks kinniseks, et see oleks

mare clausum, kus oleks lubatud pidada sõjalaevastikku ainult neil riikidel, kes Balti- mere rannikul asuvad. Ma arvan, et sarnane ettepanek on täiesti õige ja tarvilik, sellepärast et Baltimere ääres asuvatel rahvastel, eestlastel ja lätlastel, ei ole mingisugust kasu sellest, kui nad lasevad ennast Inglise imperialismi sõidu- vette juhtida, mille tagajärjel ühel heal päeval Inglise laevastik võib välja saata oma mehed ühes või teises linnas, et sõjategevust alustada.

Kindral Laidoner'i väljaastumine võib olla veel väga heaks tunnistuseks sellest, kuidas Eesti kodanlus vaatamata sellele, et on sõl- mitud leping Nõukogude Liiduga, katsub igi- pidi oma peremeeste taktikepi järgi tantsida, mille tõttu ta ei ole sugugi huvitatud sellest, et alal hoitaks heanaaberlik vahekord Nõu- kogude Liiduga.

Mul tuleb paratamata meelde kindral Lai- doner'i nime nimetamisega kindral Hoff- mann'i projekt. Hoffmann on tuntud sõja- asjanduse teadlane, (K. P ä t s, põl: Ega Teie kõrgem sõjaakadeemia ei ole.) ja oleks huvitav paralleeli tõmmata tema ja kindral Laidoner'i vahel. Tema väljendab, et Nõu- kogude Liit on otsekohe ähvarduseks kogu kapitalistlikule ilmale. Kindral Hoffmann ütleb veel, et Nõukogude Liit teab, et Euroopa riigid hiljem või varem aru saavad, kui kasulik Vene majandus neile on. Nõukogude Liit näeb ette, millal Euroopa rahvused hädasunnil on sunnitud astuma bolshevismi vastu, et vabastada töölisel ja talupojal militaarse interventsiooni kaudu praeguse valitsuse alt. (J. S o o t s, põl: Mis on kindral Hoffmann'il tegemist deklaratsiooniga?)

Kui võtame kindral Laidoner'i väljaastu- mise, või isegi meie „pahempoolsete“ hääle- kandja „Rahva Sõna“, siis näeme, et kõik, isegi kõik väikekodanlikud ringkonnad on asu- nud Nõukogude Liidu kallale, ja ma ei saa ütlemata jätta, et kui Eesti kodanlus on asunud sellele teele, leiavad nad endile head abimehed, ja need on pahemal pool istuvad sotsialistid. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Kelle kaitseks Teie üles astute siis? — J. V a i n, stp: Mis maksab iga- ühe kaitse!)

Veel üks tegur, mis võib olla Eesti välis- politikale komistusekiviks ja mis iseloomustab seda, et Eesti ei taha ajada mõistlikku rahu- politikat, vaid mingit agressiivset välispolitikat, on sellest näha, et viimasel ajal on hakatud igapidi andma vale informatsiooni Nõukogude Liidu kohta. Siin mõjub kaasa ka parem- poolsete ringkondade teguviis ja asjaolu, et Eestis hakatakse propageerima ikka järjekind- lamalt mõtet, et on tarvis oma kuningas.

Üheks sarnaseks ettevalmistuseks oli Rootsi kuninga siiasõit, ja kui sel puhul räägitakse mingisugustest majanduslikest ja kultuurilistest sidemetest, siis ei saa seda keegi uskuda. Tarvitseb tuua ainult Rootsi ja Taani ajakirjanduse arvamised, samuti arvamised, mida ma juba siin ette kandsin ja mida on avaldanud „Revue politique et parlementaire“, siis kõik need asjaolud näitavad sennapole, et need riigid, mis asuvad Baltimere rannikul, ei ole suutnud oma iseseisvust alles hoida, vaid on tegutsenud ja tegutsevad Inglise imperialismi mõju all. Sarnaste riikide hulka kuulub ka Rootsi. Rootsi on jäänud peale selle Baltimere ilma valitseja seisukohata ja loomulikult ta allub tugevale Inglise imperialistlikule politikale. Seepärast ei ole põhjust arvata, et kuninga küllasõit oli tingitud mingisugustest majanduslikest ja kultuurilistest huvidest.

Iseloomulik selle juures on ka see, et meie kodanlik ajakirjandus ja sellega ühes sotsialistlik ajakirjandus seda kuninglikku sõitu kasutas propaganda tegemiseks monarhismile. (J. Vain, stp: Vene korral on enam ühist Amanullahiga.) Mul ei tarvitse kaugemale minna, loen paar sõna „Rahva Sõnast“, kus sotsialistlik riigipapa Rei... (A. Anderson, tõer: Mis jutt see on?)

Juhataja: Rkl. Kaaver, teen Teile ebasünda väljenduse puhul teise märkuse.

V. Kaaver (tp): ...avaldas arvamisi, et Rootsi kuninga küllasõit on kultuuriliste sidemete edendamise Eesti ja Rootsi vahel ja andis mõista, et mis Rootsis on vastuvõetav, on vastuvõetav ka meil. Nii et praegune sotsialistlik partei pooldab seda, kui Eesti võtab vastu ivalitsetejaid ja seega igalpool rahvahulki ideoloogiliselt ja psühholoogiliselt ette valmistab selleks, et ühel heal päeval meil sisse seataks „oma“ kuningas. Igal tingimusel see, et Rei nii väga otsekohesid tundeid ivalitsetejale avaldas ja et ka sotsialist Johanson lasi lastel kuningat nii väga ülistada, ei lase öelda midagi muud kui seda, et sarnast tundemärki, silmategemist tagurlikule elemendile võib iseloomustada sotsialistide juures kui suuremat kalduvust monarhistlikule pinnale. Olete lugenud muidugi ajalehist teateid, kus seletatakse, et Balti riikides on asutatud „Balti kuningriiklaste ühing“, kes annab isegi oma nädalalehte välja. See nädalaleht kirjutab, et nimetatud organisatsiooni ülesandeks olevat Balti riikides seada sisse kuningas, ja selle kuninga kandidaat ei olevat keegi muu kui Rootsi krahv Folke Bernadotte. Kui asi nii, siis võib öelda, et Rootsi kuninga

siiasõit seisab ühenduses ka selle organisatsiooniga. Peale selle võib öelda, et Eesti sotsialistid selle monarhistliku organisatsiooni liikmeteks isenesest kuuluvad. Ei ole liigne ega liialdus ka, kui meie võiksime arvata, et sotsialist Rei ei ole muud midagi kui selle Folke Bernadotte'i pseudonüüm, sest nii lähidane näib talle olema see Folke Bernadotte. Iseloomustav joon, mis Rootsi kuninga siiasõidu puhul silma torkab, on see, et hakati rohkem rääkima Balti riikide probleemist. Ei tarvitse meil kaugemale minna, vaid lugeda Rootsi kindralmajor Henri de Champs'i kirjutist Rootsi lehtedes. (K. Pätts, põl: Mis ta kirjutab?) Ma võin Teile lugeda: „On selge, et rahvasteliidu ja Rootsi huvid satuksid ühte sõja puhkemisel Vene ja Soome vahel Soomele antava toetuse suhtes. Lisaks ühineksid meiega ka vennasrahvad, sest Rootsi ja Norra huvid on üldised. Soome on eelpostiks Rootsi, Rootsi omakorda Norrale. Kuid kas suudab Rootsi ja võimalikult ka Norra anda Soomele seevõrt mõjuvat abi, et abiandmisel oleks mõtet“. See kirjutis on ilmunud „Päevaleht“ nr. 184, ja igaks võib lugeda. Mõte on sama, mis ette kandsin, ja on leidnud väljendust kindral Laidoner'i ja ka teiste poolt. Vaatame veel Eesti välispolitikat viimastel aastatel ja katsume sellest järeldusi teha, kuidas praeguse valitsuse välispolitika võiks kujuneda. Üheks väga suureks lööknumbriks oli omal ajal see, kui Läti hakkas Nõukogude Venega sõlmima kaubalepingut. Selkorral meie ajakirjandus katsus selgeks teha, et Läti, astudes sarnase sammu, läheb paratamata vastollu Eestiga ja ka Inglismaaga. Ja ka Läti parempoolne ajakirjandus juhtis tähelepanu sellele, et kui ta seda teeb, siis Inglismaalt saab kaunis suure keretäie. „Jaanakas Sihnas“ kirjutab, kui sõlmiti leping Läti ja Vene vahel, et „Läti peab sarnase sammu eest hoidma, mida Inglismaa võib pahaks panna“. Ja Eesti vaadet Nõukogude Liidule võime leida ühest kirjast, mida ei ole kirjutanud keegi muu, kui teile kõigile tuntud Ado Birk. Tema kirjutab väga huvitavalt:

„Kui Nõukogude Liit minu kaudu konkreetse ettepaneku (tagatislepingu sõlmimise kohta) tegi ja sellest ministereeriumile telegraferis, siis ei pööranud ministereerium sellele algusest peale tarvilikku tähelepanu ja näitas kuritegelikku hoolimatust, kuna ta mulle mõne aja pärast ettepaneku tegi ... seda telegrammi ... arhiivi jaoks saata. Asja pärastine käik näitas, et mu kartus tõeks läks, sest Piibu ja ta poolehoidjate püüded põlnud Nõukogude Liiduga lepingu sõlmimisele ega selleks teotsemisele sihitud, vaid selle asja arhiivi saatmisele.

Niipalju kui tean, tegi Piip seda seepärast, et ta samal ajal teiste riikidega ja Poolaga eesriide taga läbirääkimisi pidas, mille tagajärjeks Poola väliskomissariaadi idaosakonna juhataja Jankovski teatud külastus oli. Selle külaskäigu ajal tegi Jankovski Eestile hävitava ettepaneku, liit luua, mille eesmärgiks oleks Nõukogude Liidu vastu ühist väerinda organiseerida.“

Need on ühe teie vanema tegelase sõnad, ja need on autoriteetsed sõnad, nii et neid uskuma peaks ja siit loomulikult järeldusi võiks teha. Järeldus oleks see, et Eesti on ajanud seni Nõukogude Liidu vastast politikat, et ta on paratamata pidanud järele aimama seda, mida Inglismaa parempoolsed valitsused teinud, mida tegi Baldwin'i valitsus ja mida teeb ka praegune Macdonald'i valitsus, olgugi, et seda nimetatakse tööliste valitsuseks.

Nii siis Eesti seisab kontaktis sarnaste riikidega, kes Nõukogude Venele vaenulikud. Veel. Kui loodi Strandman'i valitsus, siis suhtusid sellele hästi Poola parempoolsed lehed ja kiitsid, et Strandman on meie mees, ja Eesti riigi välispolitika selles mõttes on Poolale vastuvõetav.

Kõike seda iseloomustust kokku võttes võime saada pildi, missugune on Eesti riigi välispolitika olnud ja missuguseks see ka kujuneb. Eesti välispolitika kujuneb paratamata Nõukogude Liidu vastaseks politikaks, ja meie ei saa teisiti, kui peame ütleva, et meie ei jää enne rahule, kui ei ole neid plaane paljastanud ja ei ole töörahvale teatavaks teinud hädaohte, mis teda ähvardavad sõja puhul Nõukogude Liiduga. (J. Soots'i, põl vahelhüüe.) Härra Soots, kas saate öelda „koadi kistlased“. Kui saate seda öelda, siis võin Teile vastata.

Edasi deklaratsioonis puudutatakse põhiseaduse muutmise küsimust. Siin peab ütleva, et Eesti valitsevad ringkonnad pööravad seda oma sisepolitikat, mis seni valitsenud, veel paremale poole, ja Eesti tööliklassil ei ole oodata siit midagi. Juba enne valimisi ja valimistel soovitas „Kaja“ seada sisse Eestis samasugune riiklik kord nagu Itaalias. (Vahelhüüded paremalt poolt.) „Kaja“ kirjutas selgesti: „kui Itaalia ja Poola on fashismi vastu võtnud, miks siis Eesti kui väikeriik sellega hakkama ei võiks saada.“

Enne Riigikogu valimisi tõstsid ka mitmed teised parempoolsed erakonnad küsimuse meie praeguse põhiseaduse muutmise suunas üles, ja nüüd on teatav juba kõigile, et põhiseaduse muutmise küsimus viimasel ajal on konkreetsema kuju võtnud. See küsimus on üles tõstetud ka Vabariigi Valitsuse poolt ja dekla-

ratsioonis on öeldud, et põhiseadus tuleb võtta revideerimisele.

Muidugi pahempoolsetel ei ole võimalik avaldada kuigi suurt opositsiooni, ja on võimalik, et põhiseadus muudetakse ja viiakse rahvahääletamisele. (J. Soots, põl: Oleks ju väga kena.)

Põhiseadus, mida tahetakse muuta, annab suuremad õigused Vabariigi Valitsusele. Põhiseaduse muutmise seaduses on öeldud, et Vabariigi Valitsus peab katsuma samme astuda, et Riigikogu ei saaks valitsemisasjadesse segeada. „Balti kuningriiklased“, kellest enim rääkis, leiavad väga head vastukõla Eesti kuningriiklaste poolt! Selle põhiseaduse muutmise seadus kujuneb õieti praeguse demokraatliku riigikorra muutmise kavaks. Millest aga tekivad sarnased kavad, millel põhjend see, millele parempoolsed ringkonnad oma plaanid ehitavad? See tuleb sellest, et 1924. a. saadik on meil järjest kasvanud sarnased organisatsioonid, mis otsekohe fashistlikud. Meie näeme, kuidas kaitseliit oma tegevust organiseerib, ja soodsa pinna loob fashismile. Teiselt poolt valitseb reaktsioon. Meie tööliste organisatsioonid on lõhutud, töölisliikumine on nõrk ja kui ei leia sarnased plaanid, nagu põhiseaduse muutmise, suuremate hulkade poolt vastupanu, on täiesti võimalik neid teostama hakata. Üheks väga tugevaks jõuks fashismile lükkajana on parempoolsete ringkondade tugenemine kaitseliidule. Kui meie kaitseliidu juures peatume, siis näeme, et see organisatsioon, mis ellu kutsutud Soome valgekaardi eeskujul, ja mis sama on, mis Läti „aissargs“, ei ole niisugune organisatsioon, mis eraasju ajaks, vaid ta on muutunud riiklikuks ja on oma klassiiseloolest täielikult sihitud töörahva vastu. Ja loomulik kui sarnane organisatsioon püsib ja sarnasel organisatsioonil on suured õigused, siis see organisatsioon võib ka igalpool kaasa aidata selleks, et alla rõhuda töölisi ja pinda valmistada fashistidele. Ei ole uudiseks need asjad, kuidas kaitseliit maal jõhkralt üles astub inimeste vastu, kes kaitsetud on. Nii võiks mainida, et kaitseliit on tunginud kallale maal valimiste ajal minu partei rühmaliikmele Hist'ile kui ta Võrumaal oli, ja ei ole imestada sugugi, et sarnane sissetungimine korteritesse sündida võis ühegi vastava otsuseta või määruseta. Kuidasviisi on kaitseliit kasvanud, selle kohta võime kasutada järgmisi andmeid: kaitseliidu arvuline suurus oli 1923. aastal 10.000 meest, 1925. a. — 20.000, 1929. a. — 28.000—29.000 meest. Kaitseliidu ideoloog, juhtiv tegelane kindral Roska on mitu korda väljendanud arvamist, et kaitseliitlased peavad hästi treeneruma laskmises, seepärast, et sõja korral

„10 tibra ühe kirbu peale võtta“. Meie teame, et kaitseliit on organisatsioon, töölisklassi vastu sihitud, kuid siit näeme veel, see on ka organisatsioon, kus leiavad vastukõla Nõukogude Liidu vastu kavatsatud plaanid. Meie Riigikogu rühm, kes toetub laiematele hulkadele, väljendab hulkade arvamist, mis ütleb, meil pole mingisugust kaitseliitu tarvis. Kaitseliit on klassiorganisatsioon töörahva allarõhumiseks, ja meie nõuame, et kaitseliit laiali saadetaks. Valitsuse deklaratsioonis öeldakse, et tahetakse Eestit ette valmistada ka õhu- ja gaasisõja vastu. Nagu meie teame, on praegu meil käimas sõjaväe ümberkujundamine, tehniliselt kõrgemale järjele tõstmine, kuid Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis mõeldakse palju suurematele plaanidele, mõeldakse sõjaväge arendama hakata gaasi- ja õhusõja asjanduses. Kodanlusel on olemas kaitseliit, fashistlik organisatsioon, on tugevasti kasvanud sõjaline jõud, militarism, kuid see pole nähtavasti küll. Kuidas Eesti riigis arvuliselt on kasvanud sõjavägi, ütlevad meile andmed. Peame tähendama, et pilt, mis saame, on sarnane, mis Eesti seab ette kõigist teistest Balti riikidest. Eestis oli arvuliselt sõjaväge 1923. a. — 12.000 meest, 1928/29. a. — 14.000 meest. Iga tuhande elaniku peale tuleb 13,6 väeteenijat. Lätis on see arv 11,1 ja Soomes 9,1, kuna Nõukogude Liidus, mille arvel teie sagedasti armastate märkust teha, on see arv koguni 3,8. Kui puudutame sõjaväele kulutatud summasid, siis näeme, et Eesti riik ka siin asub jällegi esirinnas teistest Balti riikidest. Eesti sõjaväeline eelarve nõuab tervelt ühe kolmandiku kogu riigi eelarvest endale, kuna teistes riikides on sõjaväelised eelarved väiksemad, näiteks Nõukogude Liidus ainult 11%. Sõjajõudude ümberkujundamine, sõjajõudude tehniline ettevalmistus uueaja sõja vastu, peale selle igasugused uuendused, mis ette nähtud vägede juhataja ametisseadmise näol j.n.e., kõik see ütleb, et Eesti väikeriik tahab järele aimata suurtele riikidele militarismi kasvatuses ja sellepärast ei ole välja vaadet, et Eesti riik rajataks rahupolitikale, vaid sellele politikale, mille ette kirjutavad teised riigid.

Minu rühmakaaslane peatus juba majandusliku olukorra juures, sellepärast ei ole mul tarvilik seda pikemalt puudutada. Mina kriiputan ainult alla, et 11 aasta jooksul, millal Eestis on valitsenud kodanlus, mil valitsemas piiramise seisukord, kus tööline on kurnatud j.n.e., 11 aasta jooksul ei ole Eesti majanduslik seisukord sammugi edasi jõudnud. Praegu meie seisame kodanlike lehtede eneste sõnade järgi pankroti ja kriisi ajajärgul.

Ma ei hakka puudutama ka praegu tööliste

palgaolusid j.n.e., seda on juba küllalt puudutatud, ütlen ainult, et politikast, mida aetud seni, võime iseloomustada kui politikast, mis ei taha arvesse võtta laiemate hulkade huve ja mis ei anna mingisuguseid tagajärgi. Tööliste üldine olukord muutub iga aastaga halvemaks. Tarvitseb ainult tuua andmeid selle kohta, kuidas protesteeritud vekslite arv suureneb, ja siis saame pildi meie praegusest olukorrast. Kui vaatame, kui palju on olnud pandimajades tehinguid, siis näeme, et laiemate hulkade seisukord on võimata halb, ja inimesed katsuvad kuidagi elu sees hoida. Kui võtta Tallinna pandimaju, siis näeme, et võrreldes eelmiste aastatega on pandimaja tegevus tõusnud ja pantide arv kerkinud, kui võtame aluseks 1922. a., mida märgime 100%, 1928. aastal 325,1% peale. Need arvud näitavad ka, et tööliste olukord on praegu palju viletsam, kui mõni aasta tagasi, sest pandimajade tegevus tõuseb just kehvamate hulkade arvel. See kõik tuleb sellest, et tööstust ei suudeta üles ehitada, ja majanduslik elujärg töölistel võimata vilets. Viimaste aastate jooksul on ka tööpuudus järjest suurenenud.

Mis puutub tööajasse, siis peab ütleva, et tööpäev oleks meil maksvate seaduste järgi 8-tunniline, kuid iga aastaga see pikeneb. Kui vaatleme eelmiste aastate andmeid, siis näeme, et töötundide arv on märksa tõusnud. 1924. a. tehti 56,5 miljonit tundi, kuid 1927. aastal juba 58,7 miljonit tundi. Aga selle juures, kui meie töölised peavad rohkem aega tööd tegema, ei saa nad sugugi rohkem palka, kuna erakapital aina kuhjub, kujuneb rikkasklass. Viimaste aastate jooksul on ka elumaksumus väga palju tõusnud, võrreldes eelmiste aastatega. Läänud aastal oli elumaksumus 126, käesoleval aastal aga 133. Nii näeme, et juba ühe aasta jooksul on suur vahe olemas.

Edasi. Tööstuses on hakatud naistööstuse suuremal arvul tarvitama. See tähendab, et tööstuse kurnamine on tugevamaks läinud. Kui 1923. a. oli suurtoöstuse ettevõtetes 11.266 naistööstist, siis oli 1. juulil 1928. a. juba 11.600. Naistööstiste töötasu aga on kole väike ja ei võimalda neile äraelamist. See on 37% väiksem, kui meestööliste tasu.

Vaatame, kui pikk on meil tööaeg. Mul ei tarvitse tuua andmeid, ma loen ette „Päevalehest“ koha, kus selgub, et meil seisukord on sarnane: „Viimaste aastate jooksul on Eestis tööpäeva pikenemist märgata. 1927. a. oli väike tööpäeva pikenemine. 1928. a. oli aga sel alal kiire iseloomuga tõus. Keskmise tööpäev 1929. a. oli 8½ tundi. Praegu on suurtoöstuses meestööliste tööpäeva keskmine pikkus 9,18 tundi. Poligraafiatööstuses on eriti pikk tööpäev. Kaevandustes, murdues ja

teistes maalasuvates ettevõtetes on keskmine tööpäev 10 tundi. 5% kõigist töolistest töötab 11 tundi päevas, 4% — 12 tundi ja 6,3% üle 12 päevas.“ Kõik see iseloomustab väga hästi, et meie praegune kodanlik majandus ja sotsiaalpolitiika ei ole sihitud laiemate hulka-de seisukorra parandamise poole, vaid selle halvendamisele. Deklaratsioonis räägitakse ka natuke sotsiaalpolitikast, kuid kui meie võtame kätte koalitsiooni rühmade lehtede kirjeldused, näiteks „Kaja“ kirjelduse sotsiaalpolitiika kohta, siis peab ütleva, et kui koalitsiooni rühmad pooldavad sarnast seisukohta, mis nende lehed kirjutavad, siis tõepoolest seisukord on tõesti palju hullem, kui see võis olla isegi keskajal. Meil on isegi nikaugale mindud, et sarnane erakond kui kristlased on arvanud, et meil töötatakse liiga vähe, 8 tundi. Ja valimistel kristlik rahvaerakond nõuab isegi, et meie peame töötama kella 4-st hommikul kella 9-ni õhtul. Sarnane seisukoht, mida väljendavad niihästi põllumehed, kui ka kristlik rahvaerakond, ütleb meile, et see sotsiaalpolitiika, mida Vabariigi Valitsus mõtleb ajada, ei saa kanda sotsiaalpolitiika nime, vaid see võib kanda sotsiaalpolitiika narrimise nime.

Edasi Vabariigi Valitsuse deklaratsioonis nimetatakse kohtu alal, et kohtuministeerium peaks hakkama tõlkima seadusi Eesti keelde, ja muud mitte midagi. Ma pean ütleva, et Eestis kohtupidamine on sarnane, mis nõuab otsekohe paljastamist, mis nõuab kinninaelutamist, et kohtupidamine tuleb meelde keskaja kohtupidamist. Teile on tuntud juhtumine, kus üks inimene, Bormeister, on protsessinud tervelt 9 aastat. Võibolla et teie seda asja ei tunne, kuid kui nende materjalidega tutvuneda, siis see, mida räägitakse kodanlikkudes lehtedes, nagu tähendatud isik ei oleks normaalse mõistusega, ei leia mingisugust kinnitust, sest inimene on täiesti normaalne, ainult on sattunud kohtutega vastollu, ja tema õiglusetunne ajab teda vahet pidamata protsessima. Siin oleme sarnase protsessi ees, mis kestab tervelt 9 aastat. See on omamoodi Eesti dreyfusiaad, mis ajab õuduse judinad üle ihu ja mille kirjeldamiseks oleks tarvis mõne Rabelais' osavat sulge. Peale selle teame, et kohtutes käiakse ükskõikselt ümber inimestega, kes kuuluvad pahempoolsetesse erakondadesse. Ja sõjakohtutes on õigusemõistmine sarnane, millele nime ei leia, seal tarvitatakse provokatsiooni j.n.e.

Juhataja: Rkl. Kaaver! Ma leian Teie väljenduse kohtu suhtes haavavaks, teen Teile kolmanda märkuse ja võtan Teilt sõna ära. (J. Soots, põl: Aga tshervontseid saab selle kõne eest ikkagi!)

V. Kaaver (tp) (J. Soots'ile, põl): Aga Teile oleks tarvis natuke hullustuse vastast rohtu.

F. Hist (tp): Vabariigi Valitsuse ametisse kutsumise puhul oli Strandman'il au esineda deklaratsiooniga, mida lahti shifreerides paistab silma deklaratsiooni kokkuseadjate hea fantaasia ja sügav romantika. On hinge ülendav näha, kuidas inimene suudab nii kõrgele tõusta tähtede poole sellest ümburusest, kus valitseb hammaste laksutamine paljaksnäritud kontide ümber.

Juhataja: Rkl. Hist, ma teen Teile märkuse ebasünda väljenduse eest.

F. Hist (tp): Seal sinetavast kõrgusest puistab deklaratsioon erakorralistest volitustest erakorralisi abinõusid, millega ustakse punaseid kodukäijaid emale peletada, kes viirastusliku luupainajana omanikkudeklassi unerahu riisuvad, nende kapitalikogumist halvata püüdes.

Nagu selgub hiljem, ei ole sarnane luulelennu hoog teips võimalik kaitsepolitsei agentuurandmeteta ja sõjakohtuta, mispärast neid taevasseronimise redeli kaitsjaid mainimata ei jäeta. Jah, näib tõesti, et üle 10-aastase kestuse ajal on loodud niivõrt korralik valitsuse aparaat, et kodanik mõnest sarnasest aparaadiosast välja tulles ei teadvat, kas tal pea õlgadel või kaenla all. Miks aga niisugused esimeses loomise hoos tehtud sammud revideerida ja lihtsustada, tähendab, tagurpidi üle käia tulevad, on hoopis tume.

Edasi lubatakse suhtuda heatahtlikult rahva usulistele nõuetele ja kiriku ja riigi ainelised vahekorrad lahendada. Kas usuvad deklaratsiooni kokkuseadjad, et rahvas müstilise tsirkuse järele nii janune on, et papid uuesti riigileivale upitada tulevad.

Juhataja: Rkl. Hist, leian Teie väljenduse kiriku kohta ebasünda olema ja teen Teile teise märkuse.

F. Hist (tp): Ei usu mina seda, et papid oma kõhtu süües rahva kõhud täis söödavad. Valitsus lubab õhutada ka võitlust õhusõja ja gaasihädaohu vastu. Imelik, kust see gaasihädaohu küll tuleb deklaratsioonis mainitud nii heanaaberlikkude vahekorde juures, mille üle valitsus rõõmu võib tunda. Omal ajal üks Hariduseminister võitles lendavate sigadega, see oligi vist siis õhusõda. Kui meid hirmutab gaasihädaohu heanaaberlikkude vahekorde juures, siis oleks küllalt sellest kui aknad avada.

Mis tahetakse Vene tsaari seaduste tõlkimisega kätte saada, on samuti aru saamata. Paragrahv jääb ikkagi paragrahviks, mille otsa saab igas keeles inimese üles puua.

Ainuke koht deklaratsioonis, mis sümpaatiat väärrib ja millesse usku võib olla, on lubadus koolimaju ehitada, kuid see kasvatuslik külg sõidab täiel aurul reaktsiooni teed.

Et strateegiliste raudteede ehitamine peidetud teostamisel olevate kavatsuste alla ja Maanteede seaduse vahele, näitab, et valitsus oskab mõnikord delikaatne olla. Ei suuda keegi seda tõendada, et Tartu-Petseri raudtee ehitati majanduslikkudel vajadustel. Transiit liigub ju ka edaspidi üle Narva ja Tallinna. Irboska-Valga raudteed mööda minevat nädalas kõigest 40 Vene vaguni ümber. Raudteest kaugemal olev Pihkva-Peipsijärve äärne piirkond peab suvel laevaihendust Tartuga. Ei ole see ka mingisugune tööstuse ega tooresainete allikate piirkond. Pealegi pole kuigi suur nurk, mis Valga kaudu teha tuleb.

Asunikkuide pärisperemeesteks tegemisel näib ainult see tagamõte olema, et neilt ostusummasid saada. Iseenesest avaneb selle reformiga laiem kruntide kokkuostu ja spekulereerimise võimalus, mille tõttu tulevikus võib Eestis jälle mõisaid näha.

Valitsus tahab tõsta sisseveetavatelt valmiskaupadelt tolli ja ka tarvitajate huve silmas pidada. Kuidas kaks niisugust asja üksteist katavad on küll Armeenia mõistatus. Deklaratsioonis seisab ka tööpuuduse vastu võitlemine, kalurite olukorra parandamine j.n.e. Sellega ei saada küll muud kätte, kui ässitatakse proletariaat vihale, sest kui sarnane lubadus tuleb sealt poolt, kust harjutud ootama pahemat, mõjub see pilkena.

Ka meie rühm ei looda uuel valitsuselt tööliste huvide silmas pidamist, naiivne oleks loota seda kodanlikult valitsuselt, kelle ülesanne seisab kodanliku diktatuuri teostamises, kuigi demokratismi maski all.

Meie omalt poolt ei oleks saanud kuidagi mööda minna ühe praeguse momendi tähtsamast küsimusest, nimelt imperialistliku sõjahädaohu küsimusest, mis ka Eestit riivamata ei jäta. Kuigi Eesti riigil ei peaks tulevases Nõukogude Liidu vastases sõjas huve olema, ometi kaldutakse nende poole, kes Venemaad oma asumaaks tahavad teha ja seal maksvat korda hävitada. See on hädaohtlik avantüür, mis Eesti rahva maapealt võib hävitada. Just vastuoksa — praegusest kiratsevast seisukorrast võiks välja pääseda ainult poliitilise ja majandusliku lähenemisega Nõukogude Liidule, kuid ega sedagi kodanlik valitsus ei teosta. Tööraha olukord paraneb ainult siis, kui ta koondub oma organisatsioonidesse ja võideldes kodanluse ja sots-fashistide vastu, loob ise oma valitsuse.

Tagasi lükates valitsuse deklaratsiooni seab meie rühm üles järgmised loosungid:

Võitlus imperialistlikkude sõdade vastu; võitlus sõjaseaduse ja sõjakohtute kaotamise eest kogu Eestis; võitlus amnestia eest poliitilistele vangidele; võitlus kaitseliidu laiailisaatmise eest; võitlus Eesti majandusliku ja poliitilise liidu teostamise eest Nõukogude Liiduga; võitlus tööraha sõna-, trüki- ja streigivabaduste eest; võitlus sõdurite, lihtsõjaväelaste majandusliku ja õigusliku seisukorra parandamise eest; võitlus tööliste ja külakehvike maksudest täielikult vabastamise eest; võitlus selle eest, et mõisasüdamed ja teised suurmaapidamised konfiskeerida ja maksuta maatahvale kasutada anda; võitlus kehvade ja keskmiste riigimaade rentnikkude ja popside rendimaksust vabastamise eest; võitlus elatismiinimumi eest kõigile palgatöölisele; võitlus riikliku ja omavalitsusliku toetuse eest kehvadele maaharijatele, iseäranis neile, kes ikalduse all kannatanud; võitlus tööpäeva lühendamise eest kuni 7 tunnini ja tervisele kahjulikkudes ettevõtetes kuni 6 tunnini; võitlus töölistevanemate valimise eest kõigis ettevõtetes; võitlus tööliste korteriolude parandamise eest; võitlus tööliste maksuta alg-, kesk- ja kõrgema hariduse võimaldamise eest; esimeks võõrkeeleks kooli Vene keel; lõpp ümberahvustamise katsetele, võitlus vähemusrahvuste täieliku enesemääramise õiguse eest; kõigile palgatöölisele — ka põllutöölisele — kindlustamise ettevõtjate ja riigi kulul, haiguse, vanaduse, vigastuse, tööpuuduse puhul. Nais-tööliste kindlustamine emakssaamise puhul ja nende vabastamine kaks kuud enne ja kaks kuud pärast sünnitamist; võitlus kõigi pahempoolsete töölisparteiide legaliseerimise eest. (K. P ä t s, põl: Puhast võitlus.) Ega kodanluselt võitluseta midagi ei saa. (K. P ä t s, põl: Kui niisugune temperament on, kui Teil, siis ei saa küll midagi kätte.)

Riigivanem O. S t r a n d m a n: Saaks vististi avaldada rahulolemist selle siiski võrdlemisi rahuliku tooni üle, mida tööraha partei esindajad üles näitasid. Ma tahaksin heameelega vastu astuda ja seletada mõnda küsimust, aga kahjuks on küsimused nii ette toodud, et seda on raske teha.

Kui siin valgustatakse välispoliitilisi küsimusi, ja kui terve materjal koosneb kuulujuttudest ja broshüüridest, mis üldiselt tundmatud, ja kui see Eesti parlamenti tuuakse, siis peab tunnistama, et Vabariigi Valitsuse esindajal on vaevalt võimalik vaidlustesse astuda ja neid küsimusi tõsiselt võtta.

Mis puutub rahupoliitikasse, siis on see küsimus ette toodud täiesti sihilikult.

Meie välispoliitika on niivõrt vana ja niivõrt tunnustatud, et vististi vaeva ei tasuks

vastuväiteid põhjalikult ümber lükata, seda enam, et üksikute vahelhüüete läbi on neil jalad täiesti alt võetud.

Sellepärast lubab Riigikogu, et ma ainult kõige suurema pahempoolse erakonna esindaja härra Ast'i kõne juures paari sõnaga peatun. Ma õieti imestan seda vaimustust, — vaimustusi on mitmesuguseid ja neid nimetatakse mitmet moodi, — mis apelsiniküsimus härra Ast'is esile kutsus. Siin mindi niikaugele, et räägiti, see olevat alus... (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Valitsus ei ole sellest üldse praeguses programmis või deklaratsioonis midagi öelnud. See on väga väike seadus, mis maksma pandud ja mille kohta Riigikogul kahe kuu pärast, kui ta praegu laiali läheb, on õigus oma sõna öelda, ja nüüd selle küsimuse juures peatumine oleks ülearune.

Kui siin majanduslikust „pogrommist“ saab juttu olla, siis võin ainult öelda, et kui apelsinil meie rahva kasvava noorsoo tervishoiu suhtes see mõju on, mis härra Ast ütles ja mis arstide arusaamine ja tõekspidamine olevat, ja kui apelsinidetolli kaotamine meie noorsoo terveks teinud, siis arvan ma, et ei leidu Vabariigi Valitsuse liikmete keskel neid, kes tolli poolt hakkavad sõdima. (V a h e l h ü ü e.)

Teiseks oli härra Ast'il ekskursioon erakondade vahekorradesse ja sellesse, kuidas peksasaanud erakond on pääsenud valitsema. Ta nimetas tööerakonda valitsevaks erakonnaks. Pean härra Ast'ile vastama järgmist. Ma ei hakka siin seletama, mis erakonnad valimise ajal teinud, ei hakka seda arutama, sest selles ei ole ma kursis, ja minu seletus võibolla ei oleks täpne, aga ma võin üht öelda, et ma isiklikult ei ole arvamisel, et praegust valitsust toetavatest erakondadest üks on valitsev erakond ja teised kaasatunud erakonnad. Kui mina olen tänuga vastu võtnud ettepaneku, Riigivanema koht oma kätte võtta, siis seega ei ole mina tahtnud mingisugust valitsevat erakonda luua. Minu isikut on kritiseeritud, ja võibolla on minu sõbrad liialdanud, — liiga heade sõprade eest peab eriliselt hoiduma, — ja kui mõningal pool on lootusi tekkinud, et praeguse valitsuse deklaratsioon peab olema midagi erilist, ja nüüd teatud pettumus on maad võtnud, siis on see väga kurb nähtus, kuid see nähtus on loomulik. Kui mõni aasta tagasi mina järsum olin ja järsult olin sunnitud üles astuma, siis minu arvates on praegu see aeg möödas. On tunnustatud aksioom, et politika on kompromiss. Ei saa 70 Riigikogu liiget oheliku otsa võtta ja oma järele vedada. Ma võin enese kohta öelda, et mul ei ole kunagi niisugust suuruse-

hullustust olnud. Ja kui mul on valitsuse kujundamine korda läinud, siis ainult sel teel, et mina olen katsunud kompromissi leida ja lahendada üksikuid erakondi lahutavaid küsimusi, ja mina arvan, et see lahendamise viis on leitud. Kui püsiv see on, on teine küsimus. Siin võib mitu süsteemi olla. Üks on: kuude kaupa kokkulepet välja arendada, seda teed on ka käidud, siis kokkulepe maha kirjutada, sellega Riigikogu ette tulla ja kinnitust leida. See on üks süsteem, mis meil tarvitatud. Mina ei ole aga selle poolehoidja. Mina olen arvamisel, et tuleb põhimõttelikkudes küsimustes kokku leppida, ja kui põhimõttelikkudes küsimused on rahuldavalt lahendatud, siis detailid, — sest detaile ei jõua ükski deklaratsioon ette näha, — jäetakse kompromisside hooleks, ja katsutakse neid sel teel lahendada.

Ja mina võin kinnitada, et nende rühmade poolt, kes valitsust toetanud, on sõbralikku tahet näha koos töötada, ja mina pean seda küllaldaseks, et Vabariigi Valitsus töötada võiks. Muidugi teada ei saa praegu meie Eesti oludes keegi ette öelda, kuikaua valitsus püsida võib, ja kuipalju suudab ta läbi viia. See ripub paljudest asjaoludest. Mina olen otsekohene ja ütlen midagi, mida võibolla, loetakse kindaviskamiseks sotsialistidele, mis aga teatud realpolitika järeldus on. Mina olen välismaal olles meie riigiasjade peale õppinud kainevalt vaatama. Meie valitsused on väga lühikeseajalised olnud, ja nad ei ole suutnud neid ülesandeid, mis nad enese peale võtnud, läbi viia. Sellest on tekkinud küsimus, kas meie põhiseadus süüdi ei ole, kas põhiseadust muuta ei tule. Ühe erakonna kavatsused muutmise kohta on suuremad, teisel väiksemad. Mina rääkisin selle üle pikemalt meie lugupeetud politika ja sõjaväelise tegelase, kindral Laidoner'iga. Meie arvamised läksid alguses täiesti lahku. Kindral Laidoner oli kindlal arvamisel, et muud pääseteed ei ole, kui püsivat valitsust tahetakse luua, kui et tuleb põhiseadust muuta, ja meil presidendi instituut sisse seada. Mina katsusin selgeks teha, et võibolla see tarvilik ei ole. Meil on vastolud olnud, on olnud kokkupõrkeid Riigikogus, mis meie rahvale auks ei ole. Mulle paistis, et tol silmapilgul suutsin oma heale tuttavale selgeks teha, et võime teist katsuda teha, peame katsuma Riigikogu enamusele selgeks teha, et enne kui vana lõhkuma asume, kus veel küllalt selgeks ei ole tehtud, et temaga ei suudeta paremat politikat teha, et võibolla tuleb asuda teisele seisukohale ja katsuda rohkem kokkuleppe-meeleolu luua, et erakonnad vanast politikast loobuksid ja katsuksid mõnes küsimuses ühist

teed leida. Ja kui parlamentarismi alust, Inglismaad, vaatame, kus parlamentarism on kahe erakonna süsteemist välja kasvanud, siis peaksime katsuma ka sinnapoole püüda, muidugi korraga ei saa seda kätte. Kodumaa sündmused on kindral Laidoner'ile nii mõjunud, et ta selle mõtte teostamisest, mis tema mõte ei olnud, on loobunud. Peab ütleva, et vaadates politikat Eestis III Riigikogu ajal läinud aasta sügisel ja tänava kevadel valimiste ajal, minu usk kõikuma löi, et niisugust politikat oleks võimalik Eestis ajada. Kuid kodumaale tulles selgus, et rühmade vahel sõbralik meeleolu on maad võtnud ja sõjakust üksteise vastu, nagu viimase Riigikogu ajal valitses, ei olnud enam sel määral, ja omavahelistel jutuajamistel selgus, et rühmade vahel, kes paistsid nugade peal olema, on lähendamise teed võimalikud. Selles suhtes pean rühmadele tänu avaldama, mitte oma isiku nimel, vaid Eesti rahva nimel, ja see leplik meel on suurte ülesannete täitmisel mulle kindlustuseks, ja ma arvan, et kokkuleppe meel ei ole möödaminev nähtus, ning loodan, et see püsima jääb sellele vaatamata, kas üks või teine isik on Vabariigi Valitsuse eesotsas, või on üks või teine isik Vabariigi Valitsuse liige. Mis minu isikusse puutub, siis võite kindlasti teada, et mina oma koha küljes ei ripu, ja kui leitakse parem olema mind teisega asendada, siis lahkun vähemagi meelepaha ja kurbuseta.

Sellest on tingitud deklaratsiooni iseäraldused. Kui räägitakse võimuhaaramisest ja et ühele poole on valitsus tahtnud kiirel moodustamisel kabuhirmu teha, siis mina loomulikult ei vastuta ühe ajalehe märkuse eest. Kui põllumeeste kogude esindajad minuga rääkisid, siis ütlesin otsekohe, et mina pahempoolset valitsust ei tee, kui mul valitsuse moodustamine korda ei läheks, siis ma teise kombinatsiooni etteotsa ei läheks. Ma olin sarnase lubaduse andnud.

Sotsialistlik erakond võib vaenu pidada, see on tema asi, kui ta tahab, aga mina teise kombinatsiooni võimalust ei leidnud. Kui härra Ast arvab, et siin kabuhirmu kaudu on kedagi kaasa kistud, siis ei vasta see asjaoludele. Ma ei taha sel alal härra Ast'iga piiblitundmises vaidlema hakata, — sotsialist härra Gustavson tunneb seda väga hästi, mis nähtavasti härra Ast'ile rahu ei anna, — kuid kahjuks ei saa mina sel alal härra Ast'iga konkureerida. Kui härra Ast pärast ette tõi, et see deklaratsiooni osa, mis puutub kirikute küsimusse, teda ei rahulda, siis võin vastata, et need, kes kirikuküsimusest huvitatud, on selle vormulatsiooniga rahuldatud, ja niipalju kui see riigi majanduslikke huve puutub, ei ole mingisugust kahtlust, et see kuidagi Eesti

riigile halba teeb. Need on võrreldes meie majandusega ja meie üldise olukorraga väikesed nõudmised, ja ma usun, et ka härra Ast sellepärast kuri ei tohiks olla.

Mis puutub põhiseaduse muutmise küsimusse, siis olen ma seletuses tee üle, kuidas ma Vabariigi Valitsuse kujundamist tarvilikuks pidasin, vastuse andnud, ja ei taha sellejuures enam pikemalt peatuda.

Praegune deklaratsioon on kokkulepe, kompromiss, ja ma ei kujuta ette, et oleks tähtis kõiki neid kavatsusi, mis endiste valitsuste poolt alatud ja praegu jätkata kavatakse, nende sisu poolest üles lugema hakata. Ei ole tähtis vaielda, kes on algataja, vaid tähtis on, et need on riigiaparaadi korraldamises teatavaid suuri tagajärgi andnud.

Ma loodan, et Vabariigi Valitsus Riigikogu uuesti kokkuastumisel tuleb uute täiendustega, aga praegu selle pooleteise nädala jooksul — leitakse, et see olevat pikk aeg, — ei ole ministritel võimalust ministeeriumide tegevusega täielikult tutvuneda.

Ma võiksin lõpetada, kuid tahaksin veel ühele asjaolule rkl. Ast'i tähelepanu juhtida, mis mind isiklikult väga tangeeris, see oli valitsuse deklaratsiooni seletamine majandusepoliitika kohta härra Ast'i poolt. Mina ei tea täpselt, mis härra Ast omale ette kujutas. Minule tundus selle küsimuse käsitamise viis, kuidas härra Ast selle ette kandis — ma ei tahaks seda halba sõna tarvitada — kuid minule tundus see provokatsioonina. Mina arvan, et Eesti riigi krediitide suhtes ei oleks soovitav seda küsimust siin puudutada. Minul oli härra Oinaga selles asjas jutuajamine, ja kui härra Ast on härra Oinaga kontakti loonud, ja seda küsimust selgitanud, siis arvan, et ka temale selge on, et minul õigus oli neid sõnu deklaratsiooni võtta. Kuid mina arvan, et inimesele, kes rahaasjandust tunneb — härra Ast ei ole rahaasjanduse tundja — peaks nende sõnade mõiste selge olema. Kui aga siiski tahetakse seda küsimust siin pikemalt selgitada, siis võin ma seda teha. (K. Ast, stp: Härra Riigivanem, mitte kellelki ei või nõuda, et ta Armeenia mõistatusi oskaks lugeda!) Siin ei ole tegemist ühegi Armeenia mõistatusega, vaid inimene, kes tahab neid küsimusi mõista, võib deklaratsioonist välja lugeda seda, mis seal öelda tahetakse.

Juhataja: Rkl. Ast'ilt on järgmine motiveeritud ülemineku-vormel:

„Ära kuulanud Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, leiab Riigikogu, et valitsuse töökava, olles selgusetu ja puudulik, ei vasta vähemalgi määral laialiste rahvahulkade nõuetele ja et sellelt valitsuselt,

arvesse võttes tema parempoolset ilmet, võib oodata vaid tagurlikku ja ebademokraatlikku politikat. Seda silmas pidades ei saa Riigikogu valitsusele usaldust avaldada ja läheb päevakorras edasi“.

Rkl. Schulbach'ilt on liht ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni, läbirääkimisi sel puhul ja Riigivanema vastuse, läheb päevakorras edasi“.

(Hääletatakse.) Motiveeritud ülemineku-vormel on tagasi lükatud.

Hääletamise motiivide kohta on sõna palunud rkl. Bulin, kuid et ma juba hääletamisele olen asunud, siis ei saa enam sõna anda.

(Hääletatakse.) Liht ülemineku-vormel on vastu võetud.

Vaheaeg kl. 14.24 min. — kl. 14.55 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **J. Piiskar**.

4. Riigikaitse komisjoni esitis kaitseisukorra (sõjaseisukorra) maksvuse tähtsaja pikendamise kohta.

Riigikaitse komisjoni aruandja **J. Holberg**: Põhiseaduses ettenähtud korra järgi, kui Vabariigi Valitsus maksuma paneb kaitseisukorra või sõjaseisukorra, peab meil see Vabariigi Valitsuse otsus kinnitatama Riigikogu poolt. Läänud aastal see detsembrikuus pikendati kuni 1. juulini s. a., pooleks aastaks eeldusega, et selle poole aasta jooksul välja töötatakse ja vastu võetakse seadus, et meil ilma kaitseisukorrata on võimalik läbi saada. See ei läinud aga korda möödunud Riigikogu ajal, ja selle tagajärg oli, et endine valitsus oli sunnitud 25. juulil s. a. oma otsust uuesti pikendama kaitseisukorra kohta Eesti vabariigi territooriumi neil maa-aladel, kus see enne oli maksnud, ilma et seda territooriumi laiendataks või kitsendataks. Ja nüüd on esitatud praeguse Vabariigi Valitsuse poolt endise Vabariigi Valitsuse otsus, milles palutakse kaitseisukorda pikendada kuni 30. novembrini 1929. Teen ettepaneku, käesolev esitis kinnitada.

L. Käär (tp): Juba 10 aastat on möödunud ajast, mil Eestis on lõppenud igasugune sõjaline tegevus. Selle aja jooksul on Eestis töötavad rahvahulgad suuri jõupingutusi teinud selleks, et parandada neid haavu, mis möödunud sõjad lõonud ta organismi.

Kuid selle aja jooksul on meie valitsevad erakonnad oma majandusepolitikaga viinud meie rahva sarnasesse seisukorda, mis otse katastroofiline. Vähe veel sellest. Meil püütakse ka laiendada majandusliku kitsikuse kõrval töötavate rahvahulkade peale poliitilist terrorit sõjaseisukorra pikendamise näol. Ma pean tähelepanu juhtima sellele asjaolule, et praegusel silmapilgul ei ole mingit vajadust selle sõjaseaduse maksvuseks, sest iga arusaav inimene võib selgesti näha, et meie riiklikus elus on sisemine olukord täiesti normaalne, ja sellepärast on põhjendamata selle seaduse maksvuse pikendamine.

Täna on jällegi Riigikogule esitatud sarnane esitis. Ma ei tea, mitmendat korda see kordub Eesti Riigikogu ajaloos. Tean üht, et selle sõjaseaduse maksmapanekuga püütakse meie laiemaid rahvahulki linnupriiks tunnustada. (Vahelhüüe paremalt poolt: Korralikule inimesele ei tähenda see midagi.) Nii seisab praegu Riigikogu silmapilgu ees, kus püütakse meie rahvale nagu perule hobusele valjaid suhu ajada või nagu marutõbisele koerale suukorv pähe panna.

Juhataja: Rkl. Käär, ma palun niisuguste ebasüüdsate väljenduste eest hoiduda.

L. Käär (tp): Igakord, kui see päevakorral on, igakord on tulnud kuuldavale valjud mõtteavaldused selle vastu, on püütud näidata, kuivõrt vastuvõtmatu on see meie praeguses olukorras. Pean tähendama, et eelmistel kordadel on selle vastu võtnud sõna sotsialistid. Kuid et praegune esitis on saanud algatuse sotsialistliku valitsuse poolt... (**L. Johnson**, stp: See ei olnud sotsialistlik valitsus!) 25. juunil oli Rei valitsus. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Noh, siis oli see sotslik valitsus. Sellepärast pean oma kohuseks peatuda veidi varemate aegade juures ja tahan vaadata, missuguste seisukohtade juures on need härrad olnud. Ma tahan näidata, missugust kahepaikset mängu on etendatud meie parlamentlikus elus. 1927. aasta 16. detsembri Riigikogu protokollist võime näha, kuidas rkl. härra Jõeäär täis iseteadvust hüüdis: „Andke võim meie kätte, las läheme valitsusesse, siis saame näha, kas sõjaseadus saab hävitatud või mitte“. Nagu saatuse irooniana tundub asjaolu, et möödunud aasta jaanuarikuul tuli võtta sotsialistidel valitsuse moodustamine enese peale, tulid võtta valitsuse ohjad oma kätte, ja mis me näeme? Sõjaseisukorra kaotamise asemel pikendati seda otsekohe jaanuarikuul.

Edasi võime meie Riigikogu protokollist näha, kuidas suhtus omal ajal rkl. Rei sellesse küsimusse. Muu seas on seal öeldud järgmist.

„Nähtavasti tahab valitsus, ilma, et oleks kaalunud, misjaoks see tarvilik on, lihtsalt Vene rahvasõna järgi talitada: „Kak nashi otsõi shili, tak i mõi!“ Nagu sellest näha, on härra Rei praegusel korral need põhimõtted täiesti omaks võtnud ja talitanud nende järgi täies ulatuses, nii nagu on talitanud ja nii nagu on valitsenud meie eelkäijad, kodanlikud riigijuhid, nii tahame meie valitseda. Ei tea, või on härra Rei seda asja põhjalikult kaalunud ja on leidnud, et praegune sisemine olukord eriliselt nõuab selle seaduse pikendamist.

Kõigest ülaltoodust selgub, et meie sotsialistid, kes armastavad sõnadega ilutulestikku mängida, et needsamad sotsialistid tammuvad samas põhjatus rabas, kus kodanlikudki erakonnad, ja sellest selgub, et isegi sotsialistidel on ainsaks abinõuks töörahva laialdaste hulkaade valitsemise juures sõjaseadus, milleta nad läbi ei saa, samuti nagu kodanlikud erakonnadki.

Edasi pean tähendama, et praegune osaliselt maksev sõjaseadus röövib rahvalt need põhiõigused, mis kindlustatud neile meie vabariigi põhiseadusega. Sõjaseisukorra edasikestmine on muutnud meie põhiseaduse paljaks tühjaks paberilipakaks, millel ei ole väärtust. Meie vabariigi põhiseaduse § 68. on öeldud: „Õiguse mõistmist Eestis teostavad omas tegevuses rippumatud kohtud“. Kas on see rippumatu kohus, kui ühel Siseministril on õigus kodanikku sõjaseisukorra piirkonnast välja saata?! Kas on see rippumatu kohus, kui Siseministril on õigus kodanikku vastutusele võtta ja teda türmiga karistada ning kindluse vangistusega. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt: Ei saa seda ikka teha!) Kui meie sellele veel juurde lisame, et selle sõjaseaduse maksvuse ajal on võimalus antud meie politsei-ülematele, samuti ka nende abidele, areteerida iga kodanik mingisuguste põhjusteta ja hoida ta mitmed nädalad vahiall, missuguse tähtaja võib veel härra Siseminister ühe kuuni pikendada, siis näeme, et sellega rikutakse kõige jõhkramalt maksvat põhiseadust. Samadele härradele on antud ka täielik õigus mingisuguse põhjusteta tungida eraisiku korterisse, panna toime läbiotsimisi j.n.e. See näitab, et meil ei ole maksvad põhiseadusega määratud õigused, mis kõnelevad küll isiku-, küll kodupuutumatuses.

Lõpuks pean tähendama, et igal arusaaval ja mõtleval inimesel peaks ja võiks selge olla, et praeguses olukorras, kus meie rahvas on äärmises viletsas seisukorras, kus ta nälgimise ja kurnamise teel niivõrt taltsaks tehtud, ta ei jaks oma ajus kanda mõtet, mis võiks hädaohlikuks kujuneda valitsevale ringkonnale. Sellepärast leiame, et sõjaseaduse maksvuse pikendamine on täiesti otstarbekohatu, ja

esitan omalt poolt järgmise ettepaneku: „Riigikogu otsustas tagasi lükata Vabariigi Valitsuse 25. VI 1929. a. otsuse kaitseseisukorra kestvuse asjas“.

J u h a t a j a: Pean teatavaks tegema, et on tulnud üks allkirjata ettepanek, mida ma avaldada ei saa.

V. K a a v e r (tp): Minu rühmakaaslane rääkis juba sellest, missugune mõju ja missugused tagajärjed sellel on, kui valitsus tahab maksmata jätta sõjaseaduse. Mul ei tarvitse sellejuures peatuda. Ma ütlen vaid, et Eesti riigi peale vaadatakse välismaa lehtedes kui riigi peale, kes jõudnud järjele, missugust võiks nimetada keskajaks. Räägitakse, ja seda isegi sotsialistlikkudes häälekandjates, et Eesti vabariigis on valitsenud 11 aasta kestel vaid sõjaseisukord. Eestis ei ole 11 aasta kestel midagi olnud peale sõjaseisukorra ja vägivalla. Seda räägib Shveitsi sotsiaaldemokraatliku partei leht „Arbeiter Zeitung“, ja ma arvan, et meil ei ole põhjust hakata siin neid sõnu veel tõendama ja omalt poolt alla kriipsutama. — Kui ühelt poolt tagurlus surub, siis teiselt poolt katsutakse igasuguste seaduste ja kõrvaliste konksudega appi tulla, et aga hävitada meie töölisliikumist ja töölise organisatsiooni.

Kuidas on sõjaseisukorra seadus mõjunud töölisliikumisele ja demokraatlikkude põhimõtete, mis küll ainult paberil, jalgade alla tallamise suunas, siis näeme, et selle seadusega on pandud maksmata reshiim, nagu Vene ajalgi, nagu tsariajal — on maksmata pandud vana sandarmeeria. Vene ajal saadeti need Siberisse, kes arvustavalt riigikorra peale vaatasid, Eestis praegu aga on võimalikud igasugused asjad, on võimalik tarvitusele võtta mitmesugused abinõud ja sõjaseisukorra seadusega kaitsepolitsei terroriseerida inimesi, täielikult maksmata panna see põhimõte, mis sandarmeeria ajal oli: „Bei, no ne do smerti“.

Riigi kaitseseadus kindlustab täielikult selle.

J u h a t a j a: Mina leian, et Teie väljendused meie kaitsepolitsei kohta on ebasündsad ja teen Teile esimese märkuse.

V. K a a v e r (tp): Üheteistkümnelt aastalt jooksul ei ole meie vangimajadel muud muutust olnud, kui see, et meie leiame iga aastaga rohkem ja rohkem vange, kes istuma pandud praeguse riigikorra ja seaduste arvustamise pärast.

Milline aga on olukord, kus inimesed peavad viibima? Milline on meie vangimajade olukord? Seda olukorda ei või inimlikuks pidada, vaid see on otse väljakannatamatu.

Olukord on sarnane, mis sundis Lääne-Euroopa ajakirjandust sõna võtma. Olukord

vangimajades on sarnane, mis tuletab meelde inkvisitsiooniaega. Kui igal juhul võidakse areteerida ja kui inimestega ümber käiakse kui loomadega, siis peab ütlema selle kohta „Arbeiter Zeitung“i sõnades: „see on pisarate ja viletsuse maa, vägivalda ja vangimajade maa“. Võtame näiteks praeguse vangimajade kodukorra, siis leiame kodukorrast „ilusaid“ asju. Kui aga tegelikult vaatame, missugune seisukord sõjaseaduse kestuse ajal vangimajades on, siis peab ütlema, et seisukord on otse kohutav. Karistustel pole piiri, viimasel ajal on viidud üle üksikusse poliitilised vangid Rosalie Veltson, kes pole tööle läinud sellepärast, et ta haige oli. Ludmilla Ausmann, kellel oli palavik 38—39°, mitmed on pandud kriminaalvangidega ühte, kuigi see käib täiesti vangimajade kodukorra § 93. vastu, on pandud ühte näiteks veel poliitiline vang Tulp. Siinkohal pean kinni naelutama selle asjaolu, et kui sotsid läinud korral rääkisid: „andke valitsus meie kätte, siis kaotame sõjaseisukorra“, siis nüüd peab ütlema, et sotsialistliku valitsuse ajal on olukord vangidel läinud viletsamaks, kui see isegi kodanlike valitsuste ajal oli. Ja see sündis sel ajal, kui oli Kohtuministriks Kalbus, kes praegu valitsuse looshis istub. Tema andis välja määruse, mis käib põhiseaduse § 15. vastu, ja see kõlab järgmiselt:

„Vangimajade kodukorra §§ 163., 168., 167. ja 183. täiendamiseks määran:

1. Vahialuste kirjad ametiasutustele peavad kokku seatud olema palvekirja vormis.

2. Vahialustele on keelatud välja saata või vastu võtta kirju, mis ei käsita vahialuse varandusse ehk isikusse puutuvaid küsimusi.

3) Vahialuste kaebused ei või põhjendatud olla maksvate määruste arvustuse ehk nende puudulikkuse ettetoomisega.

4. Süüdlast selles, kes rikub kirjade väljasaatmise korda, karistatakse vangimajade kodukorra § 183. alusel.“

Alla kirjutanud: T. Kalbus, Kohtu- ja siseminister.

Mina ei imesta sugugi, et see määrus sotsialistliku valitsuse poolt on kinnitatud, kui arvesse võtta, mida Ast rääkis valimiste ajal Võrus, kui temalt küsiti, miks nad ei ole valitsuses olles poliitilistele vangidele amnestiat andnud, siis Ast ütles, mädanegu need raiped, kui nad välja ei taha tulla. See oli väga hea vastus sotsialistilt. Kuid ma küsin, Riigikogu liikmed, kui sarnane asi ette tuleb, et vabariigi põhiseaduse § 15. rikutakse, mis ütleb järgmist: „Eestis on kindlustatud õigus pöörata kaebustega ja palvetega vastavate avalikkude asutuste poole. Pööramise kaasas ei tohi käia mingi surveabinõu. Vastavad asu-

tused on kohustatud asjale andma seadusliku käigu“. Kui põhiseaduse rikkumine aset leiab sarnase isiku poolt, nagu seda on Kohtuminister, kui seda lubab kindral-prokurör, kes teab, et maksvaid seadusi peab täitma, siis on see seisukord, mille peab avalikkuse ees kinni naelutama. Muidugi ei jää see sündmus ainult Eestisse, vaid meie kasutame igat juhust, et viia seda ka välismaale ja selle ajakirjandusse.

Edasi, kui meie vaatame, mis on ära tehtud sotsialistide poolt selles suhtes, et anda poliitilistele vangidele mingisugust hõlbustust, siis ka selle valitsuse ajal pole selleks midagi ette võetud, amnestiat pole kellelegi antud j.n.e. Veel üks asi, mis silma torkab, nimelt see, et sel ajajärgul — sõjaseaduse ajal — lubatakse igasugustel asutustel süvendada korrupsiooni, ja see korrupsioon on väga tugev eriti vangimajades. Nii näiteks on vangivahid kaevanud Riigikontrolörile, et on tehtud riideid vanadest Inglise sinelistest, mida oleks pidanud teadma ka härra Kalbus.

Juhataja: Rkl. Kaaver, ma peatan Teid. Mina ei saa kuidagiviisi aru, kuidas on vangimajade sisemine olukord ja kaitseseisukorra küsimus üksteisega ühenduses. Ma kutsum Teid päevakorrale.

V. Kaaver (tp): Kui ma sõjaseadusest räägin, siis pean puudutama ka seda, kuidas sõjaseadus mõjub riiklikus elus. Ma arvan, et see seisukord, mis vangimajades on ja mida võib vastuvaidlemata nimetada suureks korrupsiooniks, iseloomustatakse ühe puht pahempoolse ajalehe „Folkeds Dagbladi“ poolt väga õieti. Seal öeldakse: „Estlands bödlar jånar guld på politiska fångar“, see tähendab: „Eesti timukad teenivad kulda poliitiliste vangide arvel“. (V a h e l h ü ü e keskelt: Mis sõnad need on?) Need ei ole minu sõnad, vaid Rootsi ajalehe.

Juhataja: Ma palun parlamendis mitte tarvitada niisuguseid väljendusi, mis parlamendi kommetega kokkukõlas ei ole. Teen Teile teise märkuse.

V. Kaaver (tp): Ma rääkisin, et meie sisemine olukord on sarnaseks kujunenud, et on võimalik iga inimene areteerida, organisatioone sulgeda ja ühesõnaga — peaaegu kõik maatasa teha. See võimaldab praegumaksva fashismi kasvamist ja põhiseaduse vastu tegutsemist ja ei garanteeri üldse, et meil maksuma pannakse see, mis põhiseaduses on öeldud isikuvabaduse puutumatus ja teiste sarnaste küsimuste kohta.

Meie teame, et sõjaseadusega on keelatud niisugustel organisatsioonidel tegutseda, kes kalduvad kõrvale riiklikkudest alustest. Kui

Eesti vabariik on 10—11 aastat olnud demokraatlik vabariik, ja kui igasorti parempoolsetel härradel on demokraatia huultel, siis tuleks küsida, kas mitte need härrad, kes praegu Eesti riiki valitsevad, ei mõtleks sellele, et demokraatiat nii teostada, nagu see tarvilik, see tähendab, anda igale organisatsioonile, kellel oma põhikiri ja poolehoidjad, võimalus tegutseda ja mitte neid organisatsioone sarnasusse seisukorda ajada, et nad peavad tegutsema põranda all, et nad pole legaliseeritud.

Üks asi veel, mida võime sõjaseaduse juures märkida, on see, et niihästi, kui suletakse töölisorganisatsioonid, kui igalpool käib töölistegelaste tagakiusamine, nii võib sulgeda ka tööliste ajakirjandust. Ja ma tuletan meelde viimast sündmust, mis aset leidis Tallinnas, see oli Eesti tööliste partei ajalehe „Uus Edasi“ sulgemine, milles ei toodud ette mingisugust riigivastast artiklit, vaid kus toodi ette fakte ja tsitaate. (V a h e l h ü ü d e d pahe-malt poolt ja keskelt.) Seal räägiti Rootsi kuninga küllasõidust. Meil ei ole mingisugust seadust, mis oleks otsekohe lubanud selle ära korjata. Meil on olemas Trükiseadus, milles ette nähtud juhud, kus võimalik lehte ära korjata. Samal ajal aga, kui leht ära korjati, talitati Trükiseaduse vastaselt: korjati ära kolmandatelt isikutelt ajalehed. See iseloomustab väga hästi, mis tähendab meil sõjaseadus, kuidas see mõjub tööliste organisatsioonide peale, see tähendab seda, et meil ei ole maksev demokraatia kõigile, vaid ainult ühele osale rahvast, — demokraatia rikastele, mitte vaestele. Missugused järeldused sellest peaks tegema? Mul ei ole lubatud rääkida vangimajade olukorra kohta. Sellejuurde tulen ma teinekord tagasi.

Kõigest sellest eeltoodust teen ma järelduse. Kui kodanlik valitsus, kelle deklaratsioonivaidlustega täna lõpule jõuti, kui see kodanlik valitsus maksma tahab panna sõjaseaduse, siis tahab ta sellega süvendada politsei reshiimi, tahab võtta võimaluse tegutseda neil organisatsioonidel, kes mõtlevad natuke teisiti, kui meie valitsevad ringkonnad. See seisukord, mis praegu kestab, ei ole üldse tööliste laiematele hulkadele vastuvõetav, see seisukord tuleb likvideerida.

Lõpuks pean ütlema, et kõik seadused, mis kodanlik valitsus ette võtab, on seotud sellega, et kodanlik valitsus elab üle mingisuguse allamägemineku. See stabilisatsioon, mis oli aasta tagasi, on kadunud, ja praegu on astunud asemele pankroti ajajärk, mil kodanlikud ringkonnad jõudnud kriisini ja mil nad ei suuda muidu valitseda riiki, kui igasuguste surveabinõudega. Arvan, et töö-

lisklassil on võimalik ainult siis täielikult oma seisukorda parandada ja igasugused sõjaseadused nurka visata, kui ta oma valitsuse sisse seadnud. Sellepärast, praegu lõpetades oma sõnu sõjaseisukorra kestuse pikendamise üle, ütlen: ainult siis, kui meie selle aparadi, mis praegu tööliste organisatsioone lõhub, katsub hoida töölisi pimeduses ja majanduslikus viletsuses, purustame, paneb tööliklass asemele uue ja parema aparadi.

K. A s t (stp): Enne, kui arutamiseloleva küsimuse kohta üsna lühidalt sõna võtta, tahtsin öelda järgmist. Rkl. Kaaver väitis, nagu oleksin ma Võrus valimisaegsel koosolekul esitatud küsimisele, miks ei ole sotsialistid hoolitsenud politiliste vangide amnestia eest, vastanud: „Las need raiped mädanevad seal edasi“. Nii saab teiste sõnu edasi anda ainult härra Kaaver'i taoline mees. Fakt ise väärib õiendamist. Ma ei karda oma valijaid ja ütlesin neile avalikult oma seisukoha. Minult küsiti, kuidas vaatab sotsialistlik erakond amnestiaküsimusele. Ma vastasin, et tolajal, kui oli Riigivanemaks minu parteikaaslane Rei, on kõik politilised vangid, kes vastava palvega pöörasid Vabariigi Valitsuse poole, vastutuleku leidnud. Ja seda neile teatavaks tehes ütlesin, et kui kellelegi see ei sobi, ja ta vastava palvega esineda ei taha, siis on see ta oma asi, meid ei huvita see kriipsu võrdki. Ma ei saa oma kaaslaste eest kõneleda, aga ma arvan, et nad samal seisukohal asuvad. Liiategi võin teatada, et meie politiliste vangide arv nii suur ei ole, kui kommunistid arvavad.

Edasi oleks mul meelde tuletada sotsialistide seisukohta sõjaseaduste kestuse küsimuses. Viimast korda oli see küsimus arutamisel, nagu lugupeetud rahvasaadikud mäletavad, möödunud aasta detsembrikuul. Siis oli juba Rei valitsus. Selle valitsuse poolt esitati ettepanek, pikendada sõjaseaduse kestust. Sel puhul sotsialistid avaldasid seisukoha, mis seisis selles, et meie ei näe vajadust sõjaseaduse pikendamiseks.

Edasi tuletan meelde, et meie tol koosolekul sõjaseaduse pikendamise poolt ei hääletanud. Siis astus ka Riigikogu kõnetooli tolle aegne Riigivanem minu parteiseltsimees Rei ja tähendas, et ka tema leiab, et sõjaseaduse edasikestmine ei ole tarvilik.

Edasi teatasin oma rühma poolt veel, et see ei ole niisugune küsimus, mille pärast lasta koalitsiooni laguneda, ja seega olime sunnitud sõjaseaduse kestust pikendada. Kui lugupeetud Riigikogu liikmed, kes tolajal Riigikogus olid, oma mälu pingutavad, siis tuleb neile meelde, et ma lootust avaldasin, et

niikaua, kui valitsus sotsialistide käes, ei saa sõjaseadust kurjasti tarvitatud.

Tagantjärele võin rahuldusega konstateerida ja Siseministrile oma tunnustust avaldada, et kogu valitsuse kestel ei ole sõjaseadus Eesti vabariigi kodanikkudele ühelgi alal end tunda andnud. Kui selle seaduse põhjal on mõni mülkapidaja välja saadetud, siis ei ole seda tarvis kahetseda. Oldi aga siiski sunnitud sõjaseadust kord tarvitama ühe ajalehe ohjeldamiseks, siis peaks see härra, kes seda pahaks paneb, teadma, et demokraatia ei seisa ropenduses ega rõveduses, (V a h e l h ü e kes-kelt: Õige!) ja kui selle ülepiirimineva ropendamise puhul on sõjaseadust tarvitatud piiripanemiseks, siis julgen mina sotsialistliku tööliste partei rühma esimehena öelda, et meie selle sammu õigeks mõistame. Aga sellest ei järgne, et kaitseseisukorra pikendamine Eestis tingimata tarvilik oleks, vaid meie kahetseme seda, et seaduseelnõu, mille vastuvõtmise tarvilikuks pidas Kohtu- ja siseminister, ei ole Riigikogu poolt siiani vastuvõtmist leidnud. Nagu mäletate, seletas härra Kohtu- ja siseminister, et kui see uus seadus vastu võttu leiab ja maksuma hakkab, siis ei nõua ta sõjaseaduse pikendamist. Riigikogul oleks võimalus olnud see seaduseelnõu vastu võtta, kui tema ei oleks puhkusele läinud pärast Vabariigi Valitsuse ametissekutsumist. See puhkus ei olnud hädatarvilikkusest tingitud. Oleks võidud Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni oodates nii mõnegi väikese seaduseelnõu vastu võtta, nende hulgas ka uue kaitseseisukorra seaduse. See ei oleks ülepääsematut raskust tekitanud, kui Riigikogu oleks vahepeal koos käinud. Uue kaitseseisukorra seaduse vastuvõtmisega oleks ühtlasi välja langenud käesoleva seaduse pikendamise vajadus. Et seda aga sündinud ei ole, siis ei leia meie, sotsialistid, end kõlblikult kohustatud olema sõjaseisukorra kestuse pikendamise poolt hääletama, nagu meie ei teinud seda ka läinud korral.

Juhataja: Riigikaitse komisjonilt on järgmine esitis:

„Riigikogu otsustab: Kinnitada Vabariigi Valitsuse 25. juuni 1929 otsus kaitseseisukorra (sõjaseisukorra) kestuse asjus (RT 60 — 1929), mille järgi neis kohtis, kus kaitseseisukord (sõjaseisukord) praegu veel ära kaotatud ei ole, määratakse selle kestuse tähtajaks 30. november 1929“.

(Hääletatakse.) Esitis on vastu võetud.

5. Eesti ja Poola vahel Tallinnas 19. veebruaril 1927 sõlmitud kaubanduse- ja laevanduselepingu juurde käiva lisaprotokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja A. Tupits: Eesti ja Poola vahelsõlmiti 1927. a. kaubaleping, mis Riigikogus sama aasta lõpul kinnitati. See leping on seni terves ulatuses jõusse astumata, kuna selle juures mõnesugused puudused ilmsiks tulnud. Ainult selle tollisoodustuste kohta käiv osa, artikkel 8, on 1928. aasta veebruarikuust alates maksuma pandud. 5. juulil 1929 sõlmiti Tallinnas Eesti ja Poola esindaja vahel selle kaubalepingu juurde lisaprotokoll, mille nüüd Riigikogu väliskomisjon Riigikogule kinnitamiseks esitab. See lisaprotokoll muudab kolm artiklit lepingu ja toob kaks uut artiklit juurde.

Kõigepealt võetakse muutmisele artikkel 8., mis seni Eesti-Poola kaubalepingust maksmas oli. Siin on Balti riikide ja Nõukogude Vene kohta käivad reservatsioonid sel kujul redigeeritud, nagu need Eesti lepingutes tavaliselt esinevad.

Artikkel 9., mis kõneleb päritolutunnistustest, on täiendatud eeskirjaga, et kui üks pool paneb päritolutunnistuste legaliseerimisele mingi maksu, siis on teisel poolel õigus sama teha, kusjuures tollivõimude poolt väljaantavad päritolutunnistused on vabastatud 1. apr. 1930 alates konsulaarvisast.

Artikkel 9-a, mis uus on, käsitleb lepinguosaliste looduse- ja tööstusesaaduste vedu läbi kolmanda maa territooriumi ja sellel artiklis on öeldud, et lepinguosalisel kasutatav sama tollikäsitus, kui enamsoodustatud riigi saadused, mis sisse veetud samadel tingimustel.

Artikkel 9-b, mis ka uus, ütleb, et tollivormaliteetide alal antakse enamsoodustuse käsitusel vastastikku. Artikkel 12 tekst asendatakse uue redaktsiooniga, mis võimaldab kaubareisijaid vastastikkuse alusel maksutada.

Väliskomisjon on lisaprotokollki läbi kaalunud ja soovib selle vastuvõtmist. Väliskomisjoni nimel esitan seaduseelnõu Riigikogule I lugemisel vastuvõtmiseks.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajaga I ja II lugemise vahel.

6. Rahukogu kinnistusosakonna kantselei maksu seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Jõeäär: Praegune kord, kus kinnistusejaoskondades iga

väiksemagi vastuvõetud summa peale tuleb kviitung anda, on nii aegaviitev kui kulukas ja selle võiks asendada palju lihtsama korraga, mis tarvitusel teistes kohtuasutustes, nimelt maksta kõik seaduses ettenähtud maksud eriliste kohtumarkide pealepanemisega. Käesolev eelnõu on selleks esitatud, et rahukogu kinnistuseosakonna kantseleimaksu seadust täiendada uue paragrahviga, mis võimaldaks maksude võtmise markide abil. See annaks kokkuhoiu aja mõttes, niihästi kodanikkudele, kui ka võimaldaks vabastada kantseleiametnikke ülearusest tööst.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

7. Riigi 1929./30. a. lisaeelarve nr. 1 arvel eelkrediitide määramise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. Baars: Ühenduses Rootsi kuninga vastuvõtmisega tekkis Riigivanemale esinduskorteri muretsemise ja kordaseadmise vajadus. Valitsus oli otsustanud esinduskorteriks Kadrioru lossi korda seada. Selleks tulid remonttööd ette võtta ja sisseseadet muretseda. Remondikulud on tõusnud 55.440 kr. 05 s. peale; sissesead on 35.604 kr. 56 s. maksma läinud. Need väljaminekud on kaetud Riigivanema käsutada olevatest summadest. Käesoleval aastal on Riigivanema käsutada antud läinud aastate eeskujul umbes 250.000 kr. asemel ainult 150.000 krooni. See määratud krediit on ära tarvitatud. Et Riigivanemal oleks edaspidi käsutada summast on tarvis Kadrioru lossi remondi ja sisseseade peale kulutatud summad eelarve korras katta. Sellest on tekkinud lisaeelarve.

Rahaasjanduse komisjon laiendatud koosseisus on selle läbi vaadanud ja teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Oinas (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Oma poliitiliste sõprade käest olen kuulda saanud, et rkl. Baars, kes praegu aruandja kõrgel kohal istub, on rahaasjanduse komisjonis teatanud, et mina eelmise rahaministrina olevat riigi eelarve-eelnõu esitamisel sellel seisukohal olnud, et enam ei tohiks lisaeelarveid pärast riigi eelarve vastuvõtmist käesoleval eelarve-aastal tulla..... (J. Soots, põl: Õigus!) Härra Baars olevat lisanud juurde noomituse mulle, et see olevat

halb, et sama rahaminister esitavat Riigikogule eelkrediitide nõudmise seaduse. Pean tarvilikuks siinkohal teatada, et sarnast lubadust ei ole ma avaldanud, nimelt et minu poolt Riigikogule esitatud riigi eelarve vastuvõtmisega langeks ära üldse tarvidus mingisugust lisaeelarvet Riigikogule esitada.

Oma seisukoha olen avaldanud kirjalikult riigi eelarve-eelnõu seletuskirjas, kus tähendasin, et: „eelarve-eelnõu sisulisel kokkuseadmisel on peetud silmas järgmisi põhimõtteid:

1. Riigi eelarve-eelnõu peab sisaldama kõik ettenähtavad kulud ja tulud nõnda, et ei tohiks enam aset leida sarnased suured lisaeelarved, nagu seni, eriti aga 1928. a. lisaeelarve nr. 1. Eelarve-aasta keskel võiks olla tarbekorral 2 lisaeelarvet, kuid ainult ettenägemata kulude jaoks, milleks tuleks tulusid leida eeskätt kulude kokkuhoiuga.“

Siin on selgesti väljendatud, et ei tohi suuri lisaeelarveid olla, nagu näiteks läinud aastal lisaeelarve nr. 1 oli. On öeldud, et võib olla tarbekorral kuni kaks lisaeelarvet, aga mitte kolm või koguni neli, nagu see varemalt oli.

Mina olen niivõrt teadlik Eesti riigi majandusest, et mitte välja tulla tõendustega, et lisaeelarveid üldse ei tohiks olla. Rkl. härra Laidoner oli minust ekslikult aru saanud, lugeses minu seletusest välja, nagu ei tohiks üldse enam lisaeelarveid olla. Mina parandasin siis seda Riigikogu kõnetoolilt.

Kui eelmine valitsus esitas eelkrediidi seaduse, siis ei käi see minu põhimõtte vastu, sest kulud, mis Vabariigi Valitsus tegi Rootsi kuninga vastuvõtu puhul, olid ette nägemata. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Sellepärast, et kui riigi eelarvet kokku seati, ei olnud selge, kunas Rootsi kuningas tuleb ja kuhu on teda võimalik elama asetada. Minu arvates pidi enne kokku tulema uus Riigikogu. Kuid just mittesotsialistlikud valitsuse liikmed oli sel arvamisel, et ei ole üldse otstarbekohane kuninga vastuvõtmiseks Riigikogult eelarve korras summast nõutada, vaid otstarbekohasem on esialgu Riigivanema summadest need kulud katta ja tagantjärele Riigikogusse tulla. (J. Tõnisson'i, rhv vahelhüüe.) Mina tean ise, mida ma võin siin kõneleda ja mida mitte. Igatahes mina, kui eelmine rahaminister, ei luba enesele etteheiteid teha, mis alusetud.

J. Soots (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Nähtavasti rkl. Oinas mäletab ainult seda, mida ta paberile pannud must valgel ja millel allkiri on, aga millest ta rääkinud, seda ta ei mäleta. Mina tuletaksin meelde, et selleaegne rahaminister rkl. Oinas

kaitstes oma eelarvet sel viisil, et ta kõigist endistest aastatest ühendas lisaeelarved ja põhieelarved ja neid tähendas selleaastase põhieelarvega. Siis talle võrdlusi selleaastase põhieelarvega. Siis talle võrdlusi, et kuidas Teie sedasi võite teha, et võtate teistest aastatest kogusummas lisaeelarved ja põhieelarved ja siis võtate viimaselt aastalt ainult põhieelarve. Teie ei tea ju, kuipalju sellele põhieelarvele lisaeelarveid juurde tuleb. Kui tahate võrrelda, siis võrrelge selle aasta eelarvet endiste aastate põhieelarvetega. Sellele rahaminister härra Oinas vastas, et uus eelarve on nõnda kokku seatud, et meil lisaeelarvet ei tule, ja sellepärast on mul õigus võrrelda seda eelarvet kõigi endiste aastate eelarvetega ühes lisaeelarvetega. Nõnda oli lugu. (J. Tõnisson, rhv: Õige!) Kui see nii oli, siis kõigil oli õigus jõuda arusaamisele, et mingit lisaeelarvet ei tule. Mis puutub sellesse summasse, siis mina ei taha puudutada seda, kas see on suur või väike, aga Teie ise võtsite need summad Riigivanema käsutuses olevasse summasse, Teie võisite rohkem võtta, võisite ka vähem võtta, nõnda, kuidas tarvilikuks arvasite, aga Teie võtsite just nõndapalju ja arvasite, et sellega tulete läbi. Aga ei tulnud läbi. Olete eksinud, ja tunnistage üles, et olete eksinud. Kõik need kulud, mis tehakse Riigivanema käsutuses olevatest summadest, kõik need on erakorralised. Nüüd aga tunnistage üles, et olete võtnud üles väiksemad summad, kui Teile tarvis oli.

O. Gustavson (stp): Rkl. Soots eksib siiski, kui ta Riigivanema käsutusse antud summad käsitab sarnastena, mis tulla tarvitada eeskätr Rootsi kuninga vastuvõtuga tekkinud kulude katteks. Ma arvan, et tähendatud kulud teistest summadest peab katma. Kui need aga kaeti Riigivanema käsutusse antud summadest, siis esiteks seepärast, et mujalt vaba krediiti võtta polnud ja teiseks põhjusel, et eelmise valitsuse ajal tehtud Rootsi külaskäigu puhul oli käidud sama teed. Tehtud kulused kaeti hiljem lisaeelarve korras. (J. Tõnisson, rhv: Soo!) Jah, need kaeti sel teel.

Mis puutub küsimusse, kas lisaeelarve üldse lubatav või mitte, siis juhtis juba rahasjanduse komisjonis riigi eelarve üldaruandja, meie rühma kuuluv rkl. Ast, tähelepanu sellele, et krediit, mille Rootsi kuninga külaskäik loomulikult kaasa tooma peab, on jäetud eelarvest välja. Üldaruandja konstateeris: kui Rootsi kuninga külaskäik teostub, siis on selge, et Riigikogul tulevad katta need kulud lisaeelarve korras. Sel puhul ei kõhatanudki need härrad, kes nüüd nurisevad. Järelikult leidsid nad, et on õige kulud katta lisaeelarve korras.

Ma arvan, käesoleva lisaeelarve vajaduse tekkimise suhtes jääb enamusrühmadel üle süüdistada ainult iseennast.

J. Soots (põl): Härra Gustavson'i väljendatud mõtete kohta tahaksin öelda, et sel ajal oli ametis sotsialistlik valitsus, kes esitas selle eelarve. (M. Martna, stp: Seda ei ole olnud, härra kindral!) Ja kui ta arvas, et raha läheb tarvis Rootsi kuninga vastuvõtmiseks, ja kui teda ei tule võtta vastu Riigivanema käsutada olevate summade arvel, siis tema asi oli tarvilikud summad eelarvesse võtta. Ei saa eelarve-komisjon minna valitsusele raha pakkuma, kui valitsus arvab, et ta teisiti läbi saab. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma tuletan meelde, et omal ajal Riigivanem härra Päts tegi visiidi Soome. (O. Gustavson, stp: Kas klippidele või kaugemale?) Ta tegi ametliku külaskäigu Soome presidendile, ja ta sai läbi Riigivanema esinduse-summadega. (M. Martna, stp: Arvatavasti olid tal suuremad summad kasutada.) Võibolla suuremad, võibolla vähemad, igatahes eelarve korras erilisi summasisid selleks ei nõutud. Edasi tuletasite Teie ise meelde, kui omaaegne Riigivanem härra Tõnisson tegi visiidi Rootsi, siis ta ei nõudnud erilist krediiti, vaid sai läbi Riigivanema käsutada olevate summadega. (A. Oinas, stp: Kuipalju seda oli?) Kuipalju seda oli, see on teine asi. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Tähendab, kui endine sotsialistlik valitsus ei nõudnud erilisi summasisid Rootsi kuninga vastuvõtmiseks, siis võis ka eelarve-komisjon arvata, et need summad leitakse Riigivanema käsutuses olevatest summadest. Teie, sotsialistid, olete alati toonitanud, et ei tohi selle peale välja minna, et enne tehakse kulud ja tagantjärele nõutakse krediiti. Teie ütlesite, et kui teie, sotsialistid, valitsuse juurde pääsete, enestele seda ei luba. Nüüd tunnistage üles, sama patt on teil nagu teistelgi.

O. Gustavson (stp): Nagu härra Soots'i mõtteavaldustest selgub, on lugu praeguses uues valitsuses nõnda, et valitsus nähtavasti ei vaja seda krediiti, mida käesoleva seaduseelnõuga küsitakse. Lähevad ju nõutavad summad mitte endise, vaid praeguse valitsuse käsutada. Härra Soots kuulub koalitsiooni suurimasse rühma, võibolla oli tal võimalus koosoleku ajal rahaministri või Riigivanema kaudu selgitada, et küsitud krediite enam vaja ei ole. Kõige parem ja otstarbekohasem tee sel puhul on, ilma et pikalt vaieldes sõnu raisata ja aega viita, seaduseelnõu tagasi lükata.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean tarvilikuks tähendada, et

mul on kurvad kogemused härra Soots'iga vaidlustest, mis on viljatu ja asjatu töö, sellepärast lähen ma küsimuse juurde, kuidas on lugu käesoleva eelkrediidiga. See asjaolu, et Rei valitsus esitas Riigikogule eelkrediidi seaduseelnõu, on tunnustuseks, et Rei valitsus ei tahtnud oma järeletulijaid panna halvemasse seisukorda, kui ta ise oli, see tähendab, et Rei valitsus tahab olla korrektsem, kui eelkäiv valitsus, kes 25 miljonist Riigivanema summadest ära tarvitas 8 kuu jooksul 24 miljonit ja 4 kuu jaoks jättis Rei valitsusele ainult 1 miljonit. Rei valitsus tahtis järgmise valitsuse asetada parematesse tingimustesse ja talle võimaldada suuremaid summasid. Need kulud, mis tehti Rootsi kuninga vastuvõtmiseks, võib täiesti katta senistest Riigivanema summadest, aga et Rei valitsus tahtis viisakas olla tulevase valitsuse vastu ja täiendada Riigivanema summasid, selleks on eelkrediidi seaduseelnõu esitatud.

Mina isiklikult olen arvamisel, et Riigivanemal ei ole vaja niisuuuri summasid, kuid Vabariigi Valitsuse seisukoht oli teine. Toetusteks, mida Riigivanem oma summadest annab, on teised krediidid olemas, kust võiks seda otstarbekohasemalt teostada.

J. Tõnisson (rhv, fakt. märk.): Faktilise märkusena võin konstateerida, et Riigivanema summadest määrati sõidukuludeks 4.200.000 senti, tegelikult läks vähem välja, nimelt 4.000.000 senti, aga kuskilt ei ole neid summasid tagasi määratud. Kui härra Gustavson'i arvates neid summasid on määratud, siis endine Riigivanem neist midagi ei tea. (J. Vainu, stp v a h e l h ü e). Teil ei olnud mitte kui midagi?

O. Gustavson (stp, fakt. märk.): Pean tõepoolest nõndapalju õiendama, et ma eksisin tõendusega, nagu oleksid Tõnisson'i Rootsi reisi kulud, mis kaeti Riigivanema käsutuses olevatest summadest, kaetud lisaeelarve korras.

Nüüd on rkl. Oinas näidanud, et kastike avanes veel lihtsamalt. Kahjuks ei olnud rkl. Tõnisson rkl. Oina seletuste ajal saalis. Ma võtan endale vabaduse öeldut rkl. Tõnisson'ile korrata. Rkl. Oinas tähendas, et lahkunud valitsus tahtis olla viisakam eelmisest ning jätta uuele valitsusele valitsuse käsutuses olevaid summasid tarvitada suuruses, millise määrab aeg kuni eelarve-aasta lõpuni. Teie, härra Tõnisson, ei arvestanud kahjuks sellega. Teie olite läinud detsembris ametist lahkudes jätnud Riigivanema käsutuses olevast 25 miljonist sendist järele vaevalt üks miljon senti, vaatamata, et eelarve-aasta lõpuni oli veel 4 kuud aega.

Päris loomulik on, et selkorral ei olnud Teil tarvet minna Rootsi sõiduga ühenduses olevate kulude katteks eelarve korras uusi summasid otsima. Teie oletasite muidugi, et tulevasel valitsusel rohkem vaja ei ole, sest Teile oli ja on selge, et teised ei oska nii suurepäraselt summasid välja anda kui rahvaerakonna lugupeetud juht Jaan Tõnisson!

J. Tõnisson (rhv, fakt. märk.): Faktilise märkusena konstateerin, et mina olen Riigivanemana nende summade üle, mis minu käsutuses olid, ühes nelja ministriga määrusi teinud, nagu see oli kord ja kohus. Üksi ei ole ma nende summade üle otsustanud. Missugused motiivid sellejuures olid, sellest ei ole minul tarvis sotsialistidele ega kellelegi teisele kõnelema. Kui siin seda ette toodi, mis mina sellejuures mõelnud, siis on need ainult kodused mõtetelugemised. Mis neisse summadesse puutub, siis olen mina niipalju järele jätnud, kui aasta eest ametisse astudes eest leidsin. (Üldine naer. — M. Martna, stp: Nette Gesellschaft.) Noh, see on juba inetu ütetus! (M. Martna, stp: Võibolla Teie arvates. — J. Voimann, stp: Mis Teie sellest miljonistki järele jätsite?) Mina igauhe möödupuue üle kõnelema ei hakka. Kõik need summad on kasutatud ühel nõul ministrite komisjoni otsuse järgi ja ei ole kellelegi mingisuguseid etteheiteid selle kohta võimalik teha. Kõik need summad kuulusid väljaandmisele, ilma et selleks tarvis oleks olnud lisaeelarvet esitada.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalse vaheajata I ja II lugemise vahel.

8. Eesti-Ungari vahelise kaubanduse- ja laevandusekonventsiooni ning lõpp-protokollki kinnitamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Loosalu: 19. oktoobril 1922 sõlmiti Eesti-Ungari vahel kaubanduseleping. Selle lepingu alusel oli Eestil kaupade sisseveol Ungarisse enamsoodustus, kuna aga meil Ungarile olid antud erisoodustused ainult mõne saaduse jaoks. See olukord ei olnud nähtavasti rahuldav, ja Ungari algatusel asuti kaubalepingu revideerimisele. 29. aprillil 1929 sõlmitigi Eesti ja Ungari vahel Eesti-Ungari vaheline kaubanduse- ja laevandusekonventsioon ning lõpp-protokoll, milles on oluliseks muudatuks see, et on võetud tarvitusele vastastikune enamsoodustus ning sellejuures jäetud sisse Balti ja Vene klausel. Teised punktid on

sarnased, nagu harilikkudes välislepingutes, millised Riigikogu poolt mitmed korrad kinnitamist leidnud. Sellepärast arvan, et ei tarvitse üksikasju ette tooma hakata, pealegi on need lühidalt seletuskirjas esitatud. Leping, lõpp-protokoll ja nende kinnitamise seadus vaadati läbi rahaasjanduse kui ka väliskomisjoni poolt ja tunnustati üksmeelselt vastuvõetavaks. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

9. Kahe järgmise koosoleku määramine.

Sekretär A. Schulbach'i ettepanekul otsustatakse pidada: 1) teine koosolek 10 min. pärast käesoleva koosoleku lõppu ja 2) kolmas koosolek 10 min. pärast teise koosoleku lõppu. (Päevakorrad vaata otsuste protokoll nr. 4, lisad nr.nr. 5 ja 6.)

10. Eesti ja Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu vahelise kaubanduselepingu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja M. Pung: Tartu rahulepingus oli muu seas ette nähtud, et Nõukogude Liidu ja Eesti vahel peab sõlmitama võimalikult kiires korras kaubaleping. Ühtlasi olid ette nähtud ka alused, mille põhjal kaubalepingu sõlmimine pidi sündima. Need puudutasid kaht asja: esiteks seda, et kaubavahetusel nende kahe riigi vahel ja nende kodanikkude suhtes pidi enamsoodustuse õigus maksma pandama, ja teiseks olid ette nähtud ka tingimused, kuidas kaubavahetus pidi transiidina sündima selle kahe maa vahel. Vaatamata sellele, et rahulepingus oli sooviavaldus selle kohta, et selle lepingu väljatöötamine pidi sündima kiires korras, on see küsimus seisnud siiski kaua aega, ja alles 31. märtsil 1928 asutas Vabariigi Valitsus erikomisjoni, kes pidi kaaluma küsimust, kui võrre on soovitatav ja ajakohane kaubalepingu sõlmimisele asuda Eesti ja Nõukogude Liidu vahel. See komisjon oli esitatud nii valitsuse liikmete kui ka majandusetegelaste poolt, ja selles tuldi ühemeelsele otsusele, et kaubalepingu sõlmimine selle kahe riigi vahel on soovitatav. Selle otsuse põhjal asutati erikomisjon, kes pidi kaubalepingu teksti välja töötama, ja kui see välja töötatud oli, alla kirjutama. See allakirjutamine sündis 17. mail 1929. See tekst, nii kuidas see komisjoni poolt välja töötatud,

on nüüd lepingu kujul esitatud Riigikogule. See leping käsitleb neid küsimusi, mis rahulepingus olid puudulikult viisil väljendatud, täpsemalt ja laiemalt. Peab tähendama kõigepealt seda, et see leping reguleerib ainult neid küsimusi, mis lepingus eneses ette nähtud. Kõik teised küsimused, mis rahulepinguga on otsustatud, on selles lepingus puutumata jäetud. Kõik need õigused, mis olemas meie vabariigil või tema kodanikkudel Nõukogude Liidu vastu rahulepingu põhjal, jäävad niisugusteks, kuidas need on, ja neid võib teostada teisel teel peale nende määruste, mis ette nähtud kaubalepingus.

Koosolekut hakkab juhatama Esimees K. Einbund.

Mis lepingu sisusse endasse puutub siis käsitleb see leping kahesuguseid norme: 1) normeeritakse selles lepingus kummagi riigi kodanikkude õigused teise riigi territooriumil ja 2) korraldatakse kaubavahetus ja laevanduse liikumine kahe riigi vahel.

Mis puutub kodanikkude isiklikkusesse õigustesse, siis on kõigepealt reguleeritud küsimus selle kohta, kuidas ühe riigi kodanikud teise riigi territooriumile võivad asuda. Asumise õigus, mitte elama asumise õigus on lubatud, kuid selleks on mitu tingimust, mis seda asumislubamist kitsendavad.

Teiseks on kohtute ja ametivõimude kaitse kummagi riigi kodanikkudele garanteeritud teise riigi piirides. Ühenduses sellega on ette nähtud, et mõlema riigi kodanikkudel on teise riigi territooriumil vaba juurdepääs kohtutesse ja ametiasutustesse, kusjuures see juurdepääs ei ole tingitud mingisugustest kautsjonitest või tagatistest. Samasugune kohtulik kaitse on garanteeritud aktsiaseltsidele ja igasugustele teistele kaubanduslikkudele ühisustele.

Kolmandaks on ette nähtud, et mõlema riigi kodanikud on teise riigi territooriumil vabad igasugusest sõjaväelise teenistusest ja avalikust sundtööst.

Neljandaks on ette nähtud, et kodanikud ei allu mingisugustele erilistele avalikkudele maksudele ja koormatistele peale nende, mis maksma pandud sisemaa elanikkude või enamsoodustatud riigikodanikkude kohta.

Viiendaks on aktsiaseltsid ja teised kaubanduslikud ühinged õigustatud tegutsema sisemaa seaduste järgi, samuti on riiklikud majanduslikud organisatsioonid sellesama õiguse saanud, see tähendab, et kõik need majanduslikud juriidilised isikud omavad õiguse teatud tingimustel teise riigi territooriumil

tegutseda, aga peavad alluma selle riigi seadustele ja korraldustele, kus nad tegutsevad.

Kuuendaks on kodanikkude varanduste rekvireerimine ja konfiskeerimine võimalik ka selle riigi seaduste järgi, kus see toimetamine ette võetakse. Kui on tegemist rekvireerimisega, siis on määratud selle eest õiglase tasu, kui on tegemist konfiskeerimisega, siis loomulikult selle eest tasu ei ole juba selle juriidilise mõiste järgi.

Seitsmendaks, kui kodanikud lahkuvad teise riigi territooriumilt, siis on nende varanduste suhtes kahesugused õigused ette nähtud: kui nad kaasa võtavad oma koduseks kasutamiseks määratud varanduse, siis on neil õigus seda kaasa võtta tollita. Aga kui nad võtavad kaasa teistsuguse varanduse, siis käib see tolli alla, nii nagu sisemaa elanikud seda peaksid maksma, ehk selles suuruses, kuidas see kindlaks tehtud kõigi teiste soodustatud riigikodanikkude suhtes.

Mis puutub kaubandusse ja laevandusse, siis on looduse- ja tööstusesaadused, mis sisse veetakse või mis transiidiks määratud, paigutatud selle määruse alla, et need ei käi kõrgemate takside alla kui need, millele alluvad enamsoodustatud riigi saadused.

Teiseks maksab sama põhimõtte väljaveotollide kohta. See tähendab — väljaveotolle ei või tarvitusele võtta nende saaduste kohta, mis ühest riigist teise veetakse.

Kolmandaks ei või mingisuguseid isesuguseid kitsendavaid määrusi kaubavahetuses maksmata panna. Et kindlaks teha, et kaubad, mis kahe riigi vahel vahetamisele tulevad, tõesti sellest riigist pärit, selleks on päritolemise instituut sisse seatud.

Mis puutub laevade liikumisse ja nende laadungite käsitamisse siis on mõlemad riigid kokku leppinud, et nad tahavad tarvitada selles mõttes vastastikku enamsoodustuse õigust.

Siis on veel detailsed määrused selle kohta, et korraldada transiitkauba vedu kahe riigi vahel. Ja selleks on niisamuti see põhimõtte läbi viidud, et transiit peab sündima enamsoodustuse alusel, ja on ette nähtud tariifide korraldamine ja nende kindlaks määramine.

Muu seas on eriline luba antud Eesti transiitkaupadele kuni Manshuuria ja Pärsia piirini. On deklareeritud õiguslik kord konsulite nimetamise ja nende tegevusse astumise suhtes. Pean tähendama, et seni konsulite instituut tegutses meil ainult de facto, juriidilist alust sellele instituudil ei olnud. Sellejuures on aga selle lepingu põhjal kindlaks tehtud isesugune tingimus, mis harilikult konsulite määramisel teiste riikide vahel maksvusele ei tule. Konsulid peavad olema elukutselised ametnikud, ja

nende ametisseastumiseks peab olema teise riigi nõusolek. Meie lepinguosalise majanduslik struktuur nõuab sarnast isesugust instituuti, mida teiste riikidega majandusliku läbikäimise juures tarvilik ei olnud ette näha, kuid mis käesoleval korral täiesti ja loomulikult tingitud. Et Nõukogude Liidu väliskaubandus monopoliseeritud, siis on võimalik tal tegutseda ainult teatava esinduse kaudu. Tema esindusekohaks on määratud Tallinn ja ta esindaja ning selle abi kuuluvad diplomaatlikku koosseisu. Samuti on esinduse ruumid eksterritoriaalsed, kuid osakonnad, mis peaks avatama, ei kasuta eksterritoriaalsuse õigusi.

Leping on ette nähtud kolmeks aastaks kuuekuulise ülesütle misega.

Mis puutub erimäärustesse siis pean tähendama, et need soodustused, mis lepinguosaliste naaberriikide vahel antakse tolliuniooni põhjal, ei laiene lepinguosalistele. Samuti ei laiene soodustused, mis Balti klauseli põhjal antaks.

See on lühidalt uue kavatsetava lepingu sisu.

Peab ütleva, et see leping on kauaaegse töö saavutus, mis oli ka loomulik, sest mõlema riikide majanduslik ja juriidiline olukord on nii lahkuminev, et siin ühist keelt leida ei ole lihtne asi. Kui seda küsimust on kaalutud kaua ja kord otsusele jõutud, siis peab selle põhimõtte järgi tegutsema, et kaalu aegamööda, aga otsusta ruttu, ja sellepärast on tarvilik, et see küsimus ükskord lõplikult otsustataks.

Mis annab meile leping käesoleval korral. See annab kaks asja, mis praegusel olukorral tähtis nii kodanikkude õiguste suhtes kui ka kaubandusliku läbikäimise asjas kahe riigi vahel. Enne lepingut valitses kahe riigi vahel ainult kombeõigus, juriidilisi norme neis asjus ei olnud. Kombeõigus iseenesest ei või anda kindlat alust kodanikkude õiguste selgestegemiseks, ega ka kaubanduslikuks läbikäimiseks. Leping tahab seada kindlamale alusele kombeõiguse seisukorra. Sellele lepingule tuleb vaadata kui kirjutatud seaduseaktile.

Teiseks on lepingus mõlema riigi kodanikkude õiguste kindlaksmääramine täpsemalt ette nähtud kui seni, ja on laiendatud niisugused õigusemäärused, mis olid ainult lühidalt tähendatud selles asjas maksvas Tartu rahulepingus.

Mis puutub lepingu majanduslikkudesse tagajärgedesse, siis ei või seda arvata, et leping iseenesest võiks suuri muudatusi praegusesse olukorda tuua, vaid asi seisab selles, kuidaviisi tulevikus seda lepingut käsitatakse.

Selles mõttes on eriti iseloomustav üks lause selle lepingu tekstis, millel küll juriidilist iseloomu ei ole ja kuidagi viisi lepingu suuna iseenesest ei näita, kuid siiski teatava iseloomustava joone sellele lepingule annab. Seal on öeldud, et „Mõlemad lepinguosalised

püüavad elustada oma vastastikuste kaubanduslike suhete arenemist.“ Kui lepinguosalised seda tõsiselt võtavad ja tõsist rõhku panevad sellele, et kaubanduslik läbikäimine kahe riigi vahel soodsalt edeneks, siis ei ole mingisugust kahtlust, et sõlmitav leping selleks kindla aluse annab. Muidugi ei või kaugeltki unustada, et see leping ei ole veel lõplik vahetõrgete lahendamise, vaid tingimata mitte kauges tulevikus tuleb tarvis veel täpsemalt ja ligemalt samu asju, mis käesolevas lepingus ette nähtud, veel kindlamalt ja täpsemalt ära määrata. Aga igatahes üks asi on selge: kui meie oma suure naaberriigiga tahame oma vahetõrgete selgitada, siis on meil muu seas üks siht, et meie püüe on selles suures majanduse konsolideerimise töös, mis praegu kõigi Euroopa riikide vahel käimas, üks väike ehituskivi sisse tuua, niipalju, kui see meie võimuses seisab. Ja sellest seisukohast hinnates on sellel lepingul mitte ainult kohalik väärtus, vaid laiem tähtsus, kui see esialgselt paistab.

Kõigil neil kaalutlustel ja rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, selle lepingu kinnitamise seadus I lugemisel vastu võtta.

Väliskomisjoni poolt on leping heaks kiidetud.

V. H a s s e l b l a t t (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin puudutada küsimust, millest ei tohiks vaikes mööda minna. Kõigil neil kodanikkudel, kes tulid Venemaalt ja sinna jätsid oma varanduse, tekkis lootus, et ühes kaubalepingu sõlmimisega ka edasi nihutataks küsimus, mis ette nähtud rahulepingus, et nende varandus antakse tagasi või tasutakse vastavalt. Nende lootus on põhjendatud, sest rahulepingu § 14 nägi ette, et avalik- ja eraõiguslike küsimuste lahendamine, mis lepinguosaliste kodanikkude vahel tekivad, samuti mõne üksiku küsimuse korraldamine mõlema riikide, või riikide ja teise poole kodanikkude vahel, sünnib eriliste Eesti-Vene segakomisjonide kaudu, kes pärast rahulepingu ratifitseerimist viibimata asutatakse ja kelle koosseis, õigused ning kohused mõlema lepinguosaliste kokkuleppel iga asutatava komisjoni jaoks kindlaks määratakse. Nende segakomisjonide ülesanded on samuti § 14. ette nähtud: 1) kaubalepingu tegemine, niisama teiste majandusliku iseloomuga küsimuste selgitamine, ja 2) küsimuste lahendamine, mis tekivad Venemaal Eesti kodanikkude varanduste, kui ka Eestis Venemaa kodanikkude varanduste väljaandmise suhtes, niisama küsimuste lahendamine, mis ühendatud oma kodanikkude huvide kaitsemisega teisel maal.

Nii meie näeme, et rahulepingus olid teatavad juhtnöörid mõlema küsimuse kohta,

et need küsimused — kaubaleping ja varanduse tagasiandmine või tasumine — olid teineteisega seotud, ja sellepärast arvan ma, et nende kodanikkude lootused on täiesti põhjendatud. Meie valitsus on asunud lepingu sõlmimise juures seisukohale, nagu seda tehtud teiste kaubalepingute juures, et jätame kõrvale need küsimused, mis ei ole otsekohe seotud kaubalepinguga, ja jätame kodanikkudele selle lootuse, et pärast kaubalepingu kinnitamist võib neid asju edasi lahendada. Sel eeldusel — ja mul on põhjused seda eeldada läbirääkimistest, mis olid rahaasjanduse komisjonis ka härra Välisministri — võib selle kaubalepingu ratifitseerida. Ma võtsin sõna selleks, et ei jääks pettumusetunne kodanikkude juures, kes on õigustatud valitsuselt lootma, et see küsimus ei jääks pikemaks ajaks tagaplaanile, nagu see seni olnud.

A. O i n a s (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna rahaasjanduse komisjon Venemaa kaubalepingu peaaegu ühel häälel vastu võtnud, ja kuna aruandja pikema seletuse andnud kaubalepingu kohta, siis ei ole mul tarvis sellejuures pikemalt peatuda. Teen ainult mõned märkused.

Lahkunud Rei valitsus pidas oma peamureks Eesti töösaduste väljaspool turgu leida. Nõukogude Venemaa on niivõrt suur majanduseüksus, et temast Eesti ei võiks huvituseta mööda minna. Venemaa rahulepingu sõlmimisest on juba ligemale 10 aastat möödunud, selles lepingus on ette nähtud, et pooled sõlmivad peatselt kaubalepingu enamsoodustuse alusel, kuid selle teostamine on viibinud käesoleva ajani. Meie rühm asus seisukohale, et seni kestnud selgusetu olukord tuleb lõpetada ja majandusevahetõrget Eesti ja Venemaa vahel korraldada nagu need korraldatud teiste suurriikidega. See seisukoht avaldati ka valitsuse deklaratsioonis. Rei valitsusel on korda läinud seda nõudmist teostada, samuti kui on korda läinud ellu viia Eesti-Saksa kaubaleping.

Ei ole õige, nagu oleks kaubaleping Eesti-Venemaa vahel täiesti platooniline saavutus ja nagu oleks selle suureks puuduseks see, et ei ole selle juures sarnast tellimiste nimekirja, nagu see on Läti-Venemaa kaubalepingus. Juba aruandja tähendas, et on oodata Eesti-Venemaa vahel majandusevahetõrgete tihenemist. Mul on tulnud mitmel korral Venemaa saatkonnaga ja Venemaa delegatsiooni liikmetega puhtkonkreetsete kaubavahetuse küsimuste üle läbi rääkida, nimelt selle kohta, missuguseid tellimisi võiks Eesti saada Venelt. Võin tähendada, et teatavad väljavaated Eestil selleks on, et oma töösadustele Venes turgu leida.

Kuid Vene turg üksi ei ole Eestile tähtis kaubalepingu sõlmimisel. Tähtsad on ka need turud Eestile, mis asuvad ida pool Venemaal, nimelt Aasia turud. Ühendusete üle Vahemere ja Suetsi kanali Aasia turgudele on liiga pikk ja kulukas, mispärast ei ole tähtsusetu asjaolu, et ratifitseerimisele tulev kaubaleping võimaldaks Eesti saaduste transiidi üle Siberi Manshuuriasse ja üle Kaukasuse Pärsiasse. Seda viimast teed ei avanud Vene tsaarivalitsus ühelegi riigile. Nüüd on Saksamaal viimasel ajal korda läinud selle soodustuse osaliseks saada, millise soodustuse omab praeguse lepinguga ka Eesti. Kui vahekorrad Eesti ja Vene vahel normaalsemaks arenevad, kui suudetakse heanaaberlikku vahet korda edasi pidada, siis arvan ma, et transiidi suhtes üle Venemaa Eesti teatavad majanduslikud paremused omab, samuti kui on välja vaateid ka selle kohta, et Vene transiit üle Eesti elavaks muutub. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.)

Pea tõesti tunnustama, et täna on meie naabrid seal all otsas väga palju kõnelenud sõjast. Ma ei tea millest see tingitud. Igatahes läinud Rei valitsus on kõik, mis võimalik, teinud selleks, et sõjajutud peaksid kaduma. Loodan, et ka tulevased Eesti valitsused selles mõttes tegutsevad, et tänased hädakuulutatavad kõned tulevikus korduma ei peaks. (K. P ä t s, p õ l: Ega nad nii hädaohklikud ei ole — need kõned on temperamentlikud.)

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

11. Merest eraldatud riikide lipuõiguse tunnustamise deklaratsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Teemandi puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abimees J. K l e s m e n t.

Aruandja J. K l e s m e n t: Rahvusvahelisse õigusse puutuvas kirjanduses on juba hulk aega tagasi läbi läinud põhimõtte, et neil riikidel, kes otsekohe kokku ei puutu merega, rahvusvahelistes kui ka territoriaalvetes õigus on tarvitada oma riigi lippu. Praktiliselt leidis see põhimõtte esimest korda käsitamist Saint Germaine'i rahulepingus, kus lepinguosalisel riigid omavahel kokku leppisid selles küsimuses. Kuid juba selle rahulepingu sõlmimisel tõusis üles küsimus, et selle küsimuse lahendamise ainult rahulepinguga liiga kitsas on, ja et tarvis on maksta panna üldine rahvusvaheline deklaratsioon. 1921. aastal peetigi Barce-

lonas rahvusvaheline konverents, millest teiste riikide kõrval võttis osa ka Eesti vabariigi esindaja ja kus vastav deklaratsioon alla kirjutati, mis rahvuslipu tarvitamise õiguse merega mittekokkupuutuvatele riikidele rahvusvahelistes ja territoriaalvetes annab. Vahepeal on deklaratsioon ratifitseeritud juba terve rea riikide poolt, ning on aeg, et ka meie deklaratsiooni kinnitame.

Üldkomisjon on deklaratsiooni kinnitamise seaduseelnõu kui ka deklaratsiooni enda läbi vaadanud ja vastuvõetavaks tunnustanud. Samuti on küsimus kaalumisel olnud väliskomisjonis, ja väliskomisjon on leidnud selle vastuvõetava olema.

Teen üldkomisjoni nimel ettepaneku, esitatud deklaratsiooni kinnitamise seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

12. Eesti-Soome vahelise väljaandmise konventsiooni muutmise protokollu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. L a u r: Eesti-Soome vahelise väljaandmise konventsiooni muutmise protokoll on tingitud konkreetsest juhusest meie pool. Meil oli kord vajadus mingisuguse süüteo selgitamisel Soomes asuvalid tunnistajaid üle kuulata. Meie poolt tehti sellekohane ettepanek, kuid Soome kohtuvõimud arvasid, et maksva konventsiooni põhjal ei ole võimalik seda teha, sest viimase põhjal on võimalik ainult neid üle kuulata, kelle ülekuulamist on vaja süüaluse väljaandmiseks. See-sugune asjaolu tegi takistusi kohtu asjaajamisele ja asjade selgitamisele. Et seda pahet kõrvaldada, selleks töötati välja Eesti kui ka Soome esindajate nõusolekul 25. mail k. a. väljaandmise konventsiooni muutmise protokoll. Muudatus on selles protokollis võrdlemisi vähe tehtud. Muudatused on tehtud peaaesjalikult selles suunas, mis eelpooltähendatud halbused kõrvaldaks, nii et oleks võimalik tunnistajaid ka siis üle kuulata, kui ei olegi vajadust süüalust välja nõuda. Peale selle on tehtud veel mõni väiksem muudatus, näiteks et saadavate dokumentide edasiandmisel võib tarvitada Prantsuse keele kõrval ka palutava riigi keelt.

Üldkomisjon kui ka väliskomisjon on selle seaduseelnõu läbi vaadanud ja heaks kiitnud, ning üldkomisjoni nimel esinen Riigikogule ettepanekuga, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

13. Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Laur: Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse muutmise seadusega tahetakse koondata Majanduseministeeriumi osakondi. Maksivate seaduste järgi on seal ette nähtud 7 osakonda, nende asemele tahetakse luua 3. Koondamine tahetakse ette võtta töö lihtsustamise ja kokkuhoiu saavutamise mõttes, kui ka töö otstarbekohasuse seisukohalt välja minnes. Nimelt arvab Majanduseministeerium, et sel puhul, kui on vähem osakondi, siis need küsimused, mis muidu lahendatakse mitmes osakonnas, leiavad koondamise puhul lahendamist ühes laiemate õigustega ning kompetent-siga osakonnas, mis võimaldab laiema ülevaate nende küsimuste kohta, mis ministeeriumi osakondades otsustamisele tulevad. Peale selle tekivad siinjuures ka mõned praktilised paremused, näiteks on ministril, kes meie oludes tihti peale on lühikese aja ametis, seesugusel puhul väiksema arvu vastutavate tegelastega tegemist. Need on niiõelda väiksemad praktilised paremused, mis osakondade koondamisel võivad tekkida. (K. P ä t s, põl: Kas see seadus on allorganitega ühenduses?)

Üldkomisjon kaalus koondamise küsimust ja ühines põhimõttelikult üksmeelselt Vabariigi Valitsuse seisukohaga, kuid vaidlusi tekitas seaduse juriidiline külg. Nimelt tõsteti üles küsimus, kas muutmise seadus ei satu vastollu praegumaksivate seadustega. Ka arvati, et ei ole küllalt selgesti väljendatud, missuguste asutuste ja isikute funktsioone uued osakonnad ja nende juhatajad täitma peavad. Kuid peab tähendama, et valitsuse eelnõus on ju osakonna ülesannete loetlustes märgitud, missuguseid funktsioone ja missuguseid ülesandeid peab iga uue osakonna juhataja täitma. Siit näeme, et kõik endise seitsme osakonna ja osakonna juhataja ülesanded on koondatud nüüd kolme osakonda ja kolme osakonnajuhataja kätte. Nii et ka sellest seisukohast suuri juriidilisi vastolusid vast olla ei võiks.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Käesoleva seaduseelnõu puhul pean kõigepealt tähelepanu juhtima sellele meil tunnustamist leidnud põhimõttele, et rahvas ei ole asutuste või ametnikkude jaoks,

vaid et ametnikud ja asutused peavad olema rahva jaoks. Kõige tähtsamad rahvale on asutused, kellega tal kokku puutuda tuleb majanduslikul alal. Sellepärast peab erilise tähelepanuga käsitama neid seadusi, mis korraldavad kodanikkude vahekordi riigi majanduslikkude asutustega. See ongi käesoleva seaduseelnõu üks otstarve. Selle otstarbe kättesaamine on niivõrt tähtis küsimus, et seda ei võiks otsustada ratsahobuse seljas ülepeakaela, vaid selle küsimuse otsustamise juures on tarvis põhjalikult kaaluda kõiki väiteid poolt ja vastu. Seaduseelnõu, mida kavatakse praeguse novelliga muuta, ei ole väga kaua veel püsinud. See viidi ellu alles õige lühike aeg tagasi ja Riigi Teatajas kuulutati see välja mõni kuu tagasi. Selle seaduseelnõu väljatöötamise kallal töötas Riigikogu komisjon enam kui aasta ja komisjoni koosolekute ajal kaaluti põhjalikult iga üksiku osakonna allesjätmise või kaotamise poolt ja vastu ettetoodud väiteid. Käesolev seaduseelnõu, millega seda endist seadust tahetakse muuta, on võrdlemisi väga kiire korras esitatud ja vastu võetud. Kõigepealt tahtsingi mina tähelepanu juhtida sellele erilisele kiirusele.

Seaduseelnõu, nagu seda siin paljundusena näete, on Vabariigi Valitsuse koosolekul vastu võetud 23. juulil. Täna on 26. juuli. Riigikogu liikmetele saadeti see paljundatult kätte kas 24. või 25. juulil. Igatahes siis, kui üldkomisjoni koosoleku kutsed 24. juuliks laiali saadeti, ei olnud võimalik seda eelnõu päevakorda võtta, sellepärast, et see ei olnud siis veel komisjonis saadud ja see tuli üldkomisjoni päevakorda alles eile pärast lõunat. Komisjoni liikmed üldse ei teadnud, et sarnane eelnõu päevakorda tuleb, sest päevakorras seisis kaks teist eelnõu. Härra Majanduseminister leidis küsimuse olema sedavõrt kiire, et ta ettepaneku tegi, pärast käigu määramist otsekohe asuda eelnõu sisulisele arutamisele ning tegi ettepaneku, et eelnõu aruandjaks valitaks rkl. Laur, kel olevat võimalik olnud eelnõuga ennem tutvuneda, nii et ta kohe võivat komisjonis aruandja kohused enesele võtta. Meie kõik tunneme lugupidamist härra Lauri vastu, mina eriti austan tema otsekoheasust ja tõearmastust. Härra Laur ütles, et kuulame ära, mis komisjonis arvatakse ja eelnõu hääletamisele ei maksa panna, kukub läbi. (N a e r.) Kuid arvamiste avaldamine, mida härra aruandja soovis kuulda, ei ole IV Riigikogu ajal üldkomisjonis nii kerge, sellepärast et lugupeetud komisjoni esimees deklareeris juba esimesel komisjoni koosolekul, et aeg on kallim kui raha, ja kui tahetakse arvamisi kuulata, siis võtab see palju aega. (N a e r.) See on fakt aga mitte anekdoot. Sellepärast tunnustati

algul tarbetuks eelnõude esimene lugemine, et on asjatu ajaviitmine niipalju lugeda, et on niikuinii paljundatud. Ja lugupeetud härra komisjoni esimees, kui ta oli valitud aruandjaks ühele teisele eelnõule, leidis, et ka eelnõu teksti ettelugemine teisel lugemisel on asjatu ajaviitmine. Aga käesoleva seadusega oleme siiski niipalju kaugemale jõudnud, et seaduse tekst ette loeti. Seaduse tekst loeti ette, kuid selle seaduse arutamise juures seati aga üles uus põhimõte, et valitsuse poolt esitatud eelnõule ei tohi komisjonis parandusi teha. (N a e r.) Loomulik siis, kui ei tohi parandusi teha, siis ei saa ka paranduste põhjenduseks sõna anda. (N a e r.) Leiti, kui keegi tahab valitsuse eelnõule parandusi teha, siis tulda muutmise seadusega välja. (N a e r. — H. S u m b e r g, rhv: Mis Teie räägite, nii ei olnud!) Kui ma tegin parandus-ettepaneku, öeldi mulle: „tulge hiljem oma seaduseelnõuga. Praegu arutatakse valitsuse eelnõu.“ (V a h e l h ü ü e keskelt.) Minule näib, et sarnane iseäralik seaduste arutamise viis on tingitud sellest, et valitsuse moodustamisel aluseks võetud põhilausest, mida deklaratsioonis küll ei leidu, kuid millest kõneldi ajakirjanduses, nimelt tiheda koostöö kohta Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse vahel, on nii aru saadud, et Riigikogu ega ta komisjonid ei tohi valitsuse eelnõus ühtki komat muuta. (J. H o l b e r g, põl: Seal ju hästi tehtud kõik!) Sellepärast, arvan, ongi komisjoni esimeeste kohad kõik koalitsiooni kätte võetud, et opositsioon sõna ei saaks. Minul tuli suurte raskustega võidelda enne, kui sain üldse sõna võtta. Komisjoni liikmed võivad tõendada, kuidas minule sõna anti. (V a h e l h ü ü e keskelt.) Kui sekretär tuli ja mina protokolleerida palusin, et asja vanematekogusse anda, siis võisin alles kõnelda.

Väga imelikult hääletati minu ettepanekut, poolt oli 3 häält ja vastu ei hääletatudki, öeldi: „tagasi lükatud“. (J. H o l b e r g, põl: Aga võibolla teised olid kõik vastu.) Ei teatud ometi. Kui poolt on kolm ja vastu 0 häält, siis on ettepanek vastu võetud. (J. H o l b e r g, põl: Teised olid kõik koalitsiooni mehed.)

See illustreerib iseäralikku korda, kuidas seda seaduseelnõu komisjonis arutati ja sellega on seletatav, miks komisjon ei ole ühtki komat seaduses muutnud, vaid võttis seaduse täpselt säärasena vastu, nagu valitsus selle esitanud.

Härra Majanduseminister tõendas, et seadus on juristide poolt läbi vaadatud, ja komisjon võttis hea usu peale seaduse vastu. Tagajärg on see, et isegi seadustehnilisest küljest on

käesolev seaduseelnõu kõige kirjaoskamatum, mis üldse Eesti riigi kestusel valitsuse poolt esitatud. Ma tahaksin heameelega nende juristide nimesid teada, kellele härra Majanduseminister põhjendab, et nende nimed jäädvustamist leiaksid ajaloos. Selle põhjenduseks ei pruugi mul muud öelda, kui järgmist: Mida tahab käesolev seadus kätte saada? Käesolev seadus tahab muuta Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse §§ 35—39 ja maksvusetuks tunnustada sama seaduse §§ 40—43. Kuidas tuleks seda seaduses tehniliselt väljendada? Riigi Teatajas nr. 101 1. a. detsembrikuus on avaldatud Vabariigi Valitsuse poolt vastuvõetud seaduste kokkuseadmise juhtnõud, nõnda et praegu seaduste tehnilise külje väljatöötamise juures erilist peamurdmist vaja ei ole. On isegi näited ette toodud, kuidas seda teha ja seaduse muutmise, täiendamise ja kaotamise üldeeskirjade osas § 5-das leiame järgmist: „§ 5. Sarnase seaduse kokkuseadmisel, millega tahetakse mõnda maksvat seadust kodifitseeritud kujul muuta, täiendada ja osaliselt kaotada, paigutatagu esimesele kohale need paragrahvid, mida osaliselt muudetakse, teisele kohale täiendavalt uued paragrahvid ja kolmandale kohale — paragrahvid, mis peavad kaotama maksvuse“. Sarnast korda oleme Riigikogus ka enne tarvitanud ja sääraselt on see ka valitsuse poolt oma asutustele soovitatud. Järelikult oleks tarvis olnud käesolev seaduseelnõu, mis valitsuse poolt esitatud, jagada seadustehniliselt kahte ossa: esimesse, mis sisaldaks need paragrahvid, mida muudetakse, s. o. 35—39, ja teise, kus oleks öeldud, et kaotavad maksvuse §§ 40—43. Härra Majanduseministri, komisjoni esimehe ja nähtavasti komisjoni liikmete enamuse arvates, kes küll küsimust põhjalikult ei kaalunud, olla käesolev seadus esitatud kujul ka seadustehnilisest küljest vastuvõetav. Lugupeetud rahvasaadikud! Palun, lugege seaduse teksti sissejuhatava osa läbi, vaadake, millega seaduseelnõu lõpeb, ja küsige, mis on §§ 40—43 saanud. Nende härrade arvates tulla siis, kui seaduses öeldakse, et §§ 40—43 muudetakse ja pannakse maksma järgmiselt ja kui sellele järgneb ainult tühi koht, — tulla järeldada, et seadus on need paragrahvid nulliks muutnud. Vaadake, härrad rahvasaadikud ja lugupeetud proua rahvasaadik! Kui juba selle seaduseelnõu tehnilise külje väljatöötamise juures sääraseid pärleid leiame, mida võime siis arvata selle sisulise väljatöötamise kohta. Ma pean ütlema, et selle ühe öö jooksul, mis eile õhtust täna hommikuni aega oli; ma kõige parema tahtmise juures ei jõudnud tungida muudatuste sisusse, mida see seaduseelnõu kaasa

toob. Mis sünniks aga siis, kui selle seaduse tagajärjel teiste maksvate seadustega vastolu tekiks? Ma ei saa anda ülevaadet nende muudatuste tagajärgede kohta, aga ma ütlen, kui 1½ aastat komisjonis seadust arutati ja kui seal üksikasjalikke põhjusi ette toodi, mis pärast see tarvilik on, siis peaks suur julgus olema seda 1½ aastat tehtud tööd poole tunniga kaalumata tühistada. Ja ma arvan, et mitte ainult kodanikud selle seaduse vastuvõtmise tagajärjel ei kannata, vaid et sellel veel kurvemad tagajärjed oleksid. Rääkimata Riigikogu prestiihist, mis kannataks selle all, kui meie sanktsioneeriksime säärase Vabariigi Valitsuse poolt väljatöötatud eelnõu, mille õiget nime-tust ma taktitundest ei taha tarvitada.

Ma loodan, et võibolla teised Riigikogu liikmed, kes omalajal seaduse arutamise eelmise Riigikogu erikomisjonis osa võtsid ning seda asja sisuliselt tunnevad, võtavad sisuliselt sõna. Ma piirdun vaid tähelepanu juhtimisega asjaolule, et käesolev seadus terve rea maksvaid seadusi, mis ära määravad kaotatavate osakondade kompetentsi, nende peale kaebamise korra ja tuhandeid üksikasju, korraga segi paiskab. Võtame otsekoheste maksude seaduse, võtame Tulumaksu seaduse, võtame Tempelmaksu seaduse, Tolliseadustiku, võtame Mäeseaduse, kui teie ühegi neist seadustest võtaksite kätte ja katsuksite võrrelda, siis näeksite, missugune tohuvabohu sünnib selle tõttu, et praeguses seaduseelnõus ühtki sõna ei öelda maksvate seaduste muutmise ja ei määrata üksikasjalikult uute loodavate osakondade võimupiire. Ma arvan, et niisugust revolutsioonilist seaduseandlust ei tunta isegi meie suures naaberriigis Nõukogude Venes. See on ka üks selle seaduse väljatöötamise vigadest puht juriidilisest küljest. Kas seadus sisuliselt on otstarbekohane või mitte, seda ei võinud ükski komisjoniliige pooletunnilise arutamise kestusel selgitada. Mina ei hakka seadust hindama selle otstarbekohasuse seisukohast, ehk küll ka siin nii mõndagi võib ette tuua. Võtame näiteks mäeosakonna, mis selle seadusega tahetakse likvideerida. Minul oli au olla Mäeseaduse aruandja, nii et selles osas mul võimalik on sisuliselt küsimuses seisukohta võtta, ja võin öelda, et minu arvates ei oleks mäeosakonna kaotamine põhjendatud. Selle osakonna juhtimine nõuab erilist asjatundmist, juhataja peab olema mäeinsener ja igapäev sinna panna ei ole võimalik, peale selle omab aga mäeasjandus meie majanduseeluse väga suure tähtsuse.

Kuid igal asjal on oma head ja halvad küljed ja käesoleva seaduseelnõu positiivne külg ja kasulikkus seisab selles, et see kujutab endast võtit Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni

tõeliku sisu selgitamiseks. Deklaratsioon on sõnad ja sellele järgnevad seadused — teod. Vabariigi Valitsuse deklaratsioonist loeme: „Valitsuseasutuste otstarbekohast korraldamist ja lihtsustamist tahab Vabariigi Valitsus jätkata, et võimaldada administratsiooni alal tarvilikku kokkuhoidu. Sealjuures võetakse aluseks põhimõtte, et asutuste võimupiir oleks seadustes ja juhtnõuades kindlaks määratud ja vastavad ametikohad ja ametnikud nendele antud võimu tarvitaksid iseseisvalt ja selle eest ka vastutust kannaksid.“

Siin on nüüd esimene näide ja tõendus selle kohta, kuidas uus valitsus tegelikult seda lubadust teostab. Käesolev seaduseelnõu sisaldab valitsuseasutuste ebaotstarbekohast korraldamist, segipaiskamist lihtsustamise asemel ning tõendab, et võimupiiride kindlaksmääramisest selles seaduses kõige vähem kõnet võib olla. Deklaratsioon on näha meie kõige järjekindlama erakonna, tööerakonna, mõju ja uut tõendust selleks, et tolle erakonna juhtivad jõud on truuks jäänud oma erakonna kõige sümpaatlikumale joonele, see on järjekindlusele. See erakond kirjutab ja kõneleb järjekindlalt — ma kriipsutan alla järjekindlalt — vastupidi sellele, kuidas talitab. Samuti võime valitsuse deklaratsioonist öieti aru saada, kui seda mõistame vastupidi sellele, mis seal must-valgel kirjutatud, Riigikogu liikmetele ning kodanlikule ajakirjandusele kätte saadetud.

Käesolev seaduseelnõu tõendab, kuidas valitsuseasutuste ebaotstarbekohast ümberkorraldamist, kokkuhoiu asemele uute ametikohtade loomist saavutatakse, välja minnes põhimõttest, et nende asutuste võimupiirid seadusega võimalikult segi paisatakse, ja seegi vähene kord, mis praegu veel olemas, kaotada tahetakse. Sellest said komisjonis aru isegi rahvaerakonna ja põllumeeste esindajad ja avaldasid päris õigeid arvamisi selle seaduse puuduste kohta ning leidsid, et nii ülepeakaela seda seadust vastu võtta ei võiks. Aga nad vaikisid, nagu oleks mingi vesipüks tööerakonna kahe süllase mao Saaremaalt kogu oma kohutavas pikkuses üldkomisjoni paisanud, — niipea kui Majanduseminister küsis: „Aga kas teie valitsuse seisukohta teate?“ (V a h e l h ü ü e paremalt poolt.) Millega siis Teid ära kohutati? Arvan, et sellele ettekujutatavale maole, mis sugugi nii hirmus pole, kui tööerakonna ajakirjandus seda tõendab, ei maksaks ohvriks tuua Riigikogu liikmete tervet mõistust ja ei maksaks ohvriks tuua rahvamajanduslikult niivõrt tähtsaid alasid, nagu seda on tollid, mäeasjandus, kaubandus ja tööstus.

Seaduseelnõu on kirjaoskamatu seadustehnilisest küljest ja äärmiselt puudulik. Valitsus peaks esitama uue ja korralikuma. Praegusel kujul tuleb seaduseelnõu tingimata tagasi lükata.

Riigivanem O. Strandman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Igal seadusel on muidugi kaks külge: selle sisu ja selle vorm. Mis praeguse seaduse sisusse puutub, siis on mitmekordselt seda kaalutud läbirääkimistel nii minu ja härra Majanduseministri vahel, samuti oli juhus endise härra Majanduseministri rääkida, kes põhimõttelikt seda seadust pooldas, ainult avaldas, et kolme osakonna või valitsuse asemel neli tuleks jätta. See on muidugi otstarbekohasuse küsimus, mille üle vaielda võib. Et aga Majanduseministeeriumi kokku tõmmata selles suunas, nagu praegune seaduseelnõu esitatud, selle üle lahkuminekuid, niipalju kui on saadud põhimõttelikt rääkida, ei olnud. Kui aga praegu selgub, et üldkomisjonis seaduseelnõu puudulikult arutatud on, et sellel teatavad tehnilised puudused on, pean ma selle kohta ütleva, et olin teiste töödega niivõrt kinni, et ei olnud seaduseelnõu tehnilist külge võimalik läbi vaadata ja ei olegi ju Riigivanema ülesanne seaduseelnõude tehnilist külge läbi vaadata — siis peaks seaduseelnõu üldkomisjonis veel kaalumisele tulema.

Vabariigi Valitsuse nimel on mul au siiski teatada, et Vabariigi Valitsus käesoleva eelnõu peab rutuliseks ja tähtsaks. Kui peame suure ministeeriumi asutusi ümber korraldama, ja see töö on praegu käsil, ja nüüd selle töö lükama kaheks kuuks edasi oktoobrini, mil Riigikogu kokku tuleb, ja siis alles ümber moodustama hakkama, siis oleks see niisugune töö, mida Eesti riigis teha ei tohitaks. (A. Oinas, stp: Küllalt on kahe kuu jaoks.) Mina arvan, et tähtis on see, kes neid eeltöid teeb, kas need inimesed, keda tahetakse tööd pärast jätkama panna, või teised. Minu arust on tähtis see, et inimesed, kellel selles asjas ideed on, nende teostamisele asuksid.

Sellepärast teeksin ma valitsuse nimel ettepaneku, et see küsimus antaks tagasi üldkomisjoni uueks läbivaatamiseks, aga kahe istungi vaheajal, nii et Riigikogu siiski täna saaks seisukoha võtta.

A. Oinas (stp): Käesolev seaduseelnõu väärib Riigikogu täit tähelepanu. Mõni kuu tagasi võttis Riigikogu vastu seitsme ministeeriumi seaduse. Nüüd tahetakse seda Majanduseministeeriumi osas õige põhjalikt muuta ja see muutmine tahetakse läbi viia täiesti erakordsetel tingimustel. Riigivanem sai õieti aru, et niisugusel kujul, nagu see eelnõu

üldkomisjonist välja tuli, ei ole see vastuvõetav Riigikogule, ja tegi ettepaneku, et eelnõu antaks uuesti üldkomisjoni läbivaatamiseks, mis aga peab sündima täna koosolekute vaheajal. Minu arusaamise järgi ei saa selle lühikese aja jooksul seaduseelnõu põhjalikt läbi kaaluda ja parandada. Mina ei salga seda, et mina isiklikult pean võimalikuks Majanduseministeeriumi ümberkorraldamise. Omal ajal seadsin mina kava kokku, et ministeeriumis kujundada 4 valitsust või osakonda praeguse 7 asemel. Kuid selle kava elluviimist kujutasin enesele sootu teisiti, kui praegune valitsus tahab oma kolme osakonna või valitsuse kava ellu viia. Minu arusaamise järgi pidi selleks, et nelja osakonna jaotust ellu viia, hulk eeltöid tehtama. Nõnda et oleks võinud esineda seaduseelnõuga alles sügisesel istungjärgul. Tuleks ka Riigikogule aega anda küsimus põhjalikt läbi kaaluda, sest kui meie asume sarnasele vildakule kiirkäigulisele seaduseandlusele, siis rikume meie oma prestiihi kodanikkude silmis. Ministeeriumide korraldamise seadus võeti vastu Riigikogu poolt 2-aastase kaalumise järele, kuid juba nüüd, 3 kuu pärast tahetakse seda muuta põhjalikt paari tunni jooksul. Kui valitsus tahab praegu kiires korras kaalumiseks aega andmata Majanduseministeeriumi ümber korraldada, siis ei või meie garanteeritud olla selles, et varsti jälle kiires korras mõnda teist ümberkorraldust ette ei võeta. Nii ei või talitada. Riigikogu peab oma prestiihi eest valvel olema, et seaduseandlust korralikt to metataks, ja seda silmas pidama, et kõik seaduseelnõud, mis Riigikogu vastu võtab, oleksid tarvilikt läbi kaalutud, et Riigikogul ei tarvitseks neid mõne aja pärast jälle kiires korras muutma hakata.

Mis puutub seaduseelnõu sisusse, siis nagu ma juba tähendasin, olen selle poolt, et Majanduseministeeriumis kujundada 4 alljaotust senise 7 alljaotuse asemele. Kuid ma olen kaugel sellest, et ühendataks tollid, aktsiisid ja otsekoheks maksud. Minu arusaamise järgi niisugune ümberkujundamine ei anna häid tagajärgi, nimelt selles mõttes, kui tahetakse ühendada tollid aktsiisi ja otsekoheste maksudega. Otsekoheste maksude peavalitsuse ja aktsiisi peavalitsuse ühendamisele ma isiklikult sümpatiseerin. See küsimus kerkis pävakorrale riigikontrollis, kui mina riigikontrolör olin. Kolme aasta jooksul on korda läinud riigikontrollil kokku seada kava, kuidas ühendada otsekoheste maksude peavalitsuse ja aktsiisipeavalitsuse. Kava on nõudnud suuremaid eeltöid. Nüüd tahetakse aga kiires korras ilma mingisuguste eeltöödet ka tolle sama kompleksi juurde ühendada.

Võib aru saada, et otsekoheste maksude peavalitsus ja aktsiisi peavalitsus ühendatakse. See ühendamine annab kulude kokkuhoiu mõttes teatavaid tagajärgi, see on ka süsteemiliselt põhjendatud. Nimelt võib otsekoheste maksude ja aktsiisi kohapealseid ametkondi ühendades koondamist teostada. Mis puutub aga tolliametkonnasse, siis ei ole sellel mingisugust tegemist ei aktsiisiga ega ka otsekoheste maksudega. Tolliametkonna kohapealne aparaat on sootu teine, mida ei saa liita ei aktsiisiga ega ka otsekoheste maksude peavalitsuse kohapealse aparaadiga. Kas kuskil kohapeal aktsiisikontrolörid või otsekoheste maksude peavalitsuse ametnikud olemas või mitte, see on tollile ükskõik, sellepärast et aktsiisiametnike ega ka otsekoheste maksude peavalitsuse ametnikke, maksuinspektoreid, ei saa toll kasutada; samuti ka vastuoksa. Meie teame ka väga hästi, kuidas meie tolliasjandus on Eesti riigis korraldatud. Kodanikud ei ole sellega kunagi rahul olnud. Ei saa praegu keegi kätt südamele pannes öelda, et tolliametkond praegu korrupsioonist juba puhas oleks. Tolli alal on ülemusel niipalju korraldamise ja järelevalve tööd, et ei ole mingisugust mõtet võtta selle eesotsast inimest ja teda liita otsekoheste maksude peavalitsusega ja aktsiisi peavalitsusega. Sarnasest tippude ühendamisest ei ole antud juhul mingisugust kasu, kuna kohapeal ei saa neid kolme ametkonda ometi ühte liita.

Minu arvates peaks meie praegune Riigivanem, kui üks vanematest riigitegelastest aru saama, et sarnane Majanduseministri uue korralduse kava Riigikogule pealesurumine kahtlemata lahkarvamisi tekitama peab. Need lahkarvamised on juba olemas. Ma ei kujuta ette, et need härrad Riigikogu liikmed, kes mõne kuu eest võtsid vastu 7 ministeeriumi seaduse, oma seisukoha oleksid üleöö põhjalikult muutnud.

Ma kordan veel, härra Riigivanem ei tohiks panna Riigikogu ega koalitsiooni seisukohale, kus ta peaks seaduse vastu võtma, mis ei ole tarvilikult läbi kaalutud.

Mis puutub sellesse, et aeg kulub, ja valitsus ei saavat viljakalt tegutseda, siis pean tähendama, et aktsiisi- ja otsekoheste maksude peavalitsuse koondamine üksi nõuab juba suuri eeltöid.

Riigivanem O. Strandman: Praegu, kus küsimus arutamisel, kas — niisugust ettepanekut ei ole küll tehtud — eelnõu tagasi lükata või edasi lükata, või anda komisjoni, on mul järgmist seletada. Kui praegu üldkomisjon kokku tuleb ja leiab, et seadus niisugust kuju ei kannu, et selle võiks vastu võtta, siis

on valitsusel võimalik seisukoht võtta, enne kui ta härra Oina seletuse järgi hakkab koalitsioonile peale suruma. Selle üle sisuliselt vaidlema hakata, nagu härra Jõeäär, enne kui küsimus ei ole komisjonis kaalutud, on liigne. Mina arvan, et Riigikogu ei pruugi koju rutata, et ta omalt poolt pool tundi võiks selleks pühendada ja seda küsimust kaaluda. Üks asi on Riigikogu tahtmine koju minna, aga teine asi on Vabariigi Valitsuse tahtmine oma korraldavat tööd jätkata. Meie tolli asjus on niisugused puudused, mis ei lase tollinõukogu kokku tulla, sest sinna tulevad vanad revidendid, kelle tegevusega rahul ei olda, ja seal tuleks uus asutus luua. Ei ole mõtet praegusel koosolekul asja sisuliselt arutada enne kui määratud käik. Kui komisjon valitsuse esindajate juuresolekul leiab, et seda seadust ei ole võimalik vastu võtta, siis on valitsusel võimalik oma seisukoht kindlaks määrata.

A. O i n a s (stp, fakt. märk.): Lugupeetud Riigivanem eksib, kui ta arvab, et ettepanud eelnõu aitaks lahendada raskusi, mis olemas tollinõukogu kokkukutsumisel. Neid raskusi ettepanud eelnõu lahendada ei aita. Tollinõukogu koosseis on ette nähtud eriseaduses. Kui tollinõukogule tahetakse teine koosseis anda, siis tuleb muuta vastav eriseadus. Käesolev seaduseelnõu ei puutu tollinõukogu koosseisu.

J u h a t a j a: Korra kohta tegi härra Riigivanem suusõnalise ettepaneku, anda seadus üldkomisjoni uueks kaalumiseks.

(Hääletatakse.) Riigivanema ettepanek on vastu võetud.

Riigivanemalt on teine ettepanek, et komisjon kokku tuleks otsekohe.

R. P e n n o (as): Kuna Riigikogu eelmise otsuse põhjal 10 minuti pärast järgneb teine Riigikogu koosolek, siis teen ettepaneku, järgmine koosolek pidada poole tunni pärast.

J u h a t a j a: Ma saan ettepanekust aru nii, et üldkomisjonile tehakse ülesandeks seaduseelnõu läbi vaadata otsekohe kahe koosoleku vaheajal, kusjuures koosoleku vaheaeg määratakse pool tundi.

K. P ä t s (põl): Kui peaks komisjon kokku astuma ja siiski leidma tarvilikuks seaduseelnõu vastu võtta, siis peaksime veel neljanda koosoleku tegema. (V a h e l h ü ü e keskest.) Sellepärast oleks otstarbekohasem, kui praegusele koosolekule vaheaja teeksime. (S e g a s e d v a h e l h ü ü d e d.) Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina kuulsin härra Riigi-

vanema ettepanekut ja mäletan, et härra Riigivanem tegi selle ettepaneku, et komisjon kohe kokku kutsuda. Kui seda hääletamise juures ette ei kantud, siis selle tagajärjel, et see ei olnud kirjalikult fikseeritud.

Juhataja: Ma palun Riigikogu liikmeid kohale asuda. On tehtud ettepanek, üldkomisjonile ülesandeks teha Vaba-

riigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse muutmise seadus kahe koosoleku vaheajal võtta kaalumisele ja koosolekute vaheajaks määrata pool tundi.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 17.45 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

